

ISSN: 2587-2532
e-ISSN: 2587-1862

FILISTIN

ARAŞTIRMALARI DERGİSİ
Bulletin of Palestine Studies

ISSN: 2587-2532 e-ISSN: 2587-1862 Sayı/Issue: 5 Yıl/Year: Yaz/Summer 2019

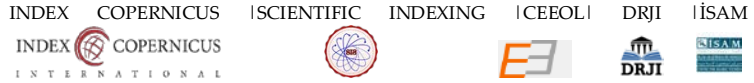
ISSN: 2587-2532 e-ISSN:2587-1862

FİLİSTİN ARAŞTIRMALARI DERGİSİ

Bulletin of Palestine Studies

FAD- Filistin Araştırmaları Dergisi
BPS- Bulletin of Palestine Studies
Sayı/Issue: 5 Yıl/Year: Yaz/Summer 2019

Tarandığı Uluslararası İndexler/ Abstracting & Indexing

Filistin Araştırmaları Dergisi Uluslararası Hakemli bir dergidir.

Bulletin of Palestine Studies is a refereed international journal.

Tarandığı Uluslararası Indexler/ Abstracting & Indexing

Index Copernicus, Scientific Indexing Services, CEEOL, DRJI

Yayın Türü/ Publication Type

Uluslararası Süreli Yayın/ International Periodical

Dergi yılda iki kez yayımlanır (Yaz ve Kış).

The Journal is published biannually (Summer and Winter).

ISSN: 2587-2532 e-ISSN:2587-1862

Sayı/ Issue 5 Yaz/ Summer 2019

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü/ Editor-in-Chief:

M. Mustafa KULU

Sayı Editörü/ Issue Editor

M. Mustafa KULU

Editör Yardımcısı/ Associate Editor

Dr. Öğretim Üyesi Can DEVECİ

Tashih/ Proofreading

Alaattin DOLU | Can DEVECİ | Selim TEZCAN | Mustafa KULU

E-Posta/ E-mail

filistindergisi@gmail.com

Web adresi/ Web Address:

<http://dergipark.gov.tr/fiad> | <http://filistin.org>

Yazışma Adresi/ Mailing Address

Filistin Araştırmaları Dergisi Şükran Mahallesi, Mimar Muzaffer Cad.

121/ 236, 42200 Meram/ Konya

Baskı / Cilt:

Tez-Mer (Kitap-Kırtasiye-Fotokopi) ERÜ İlahiyat Fakültesi ÖSYM Bürosu

Karşısı/KAYSERİ

Dış Kapak Resmi:

Dr. Öğretim Üyesi Alaattin DOLU Kudüs arşivinden alınmıştır.

Filistin Araştırmaları Dergisinde yayınlanan makaleler, tablolar ve resimlerin hukuki sorumluluğu yazarlarına aittir.

30 Haziran 2019

YAYIN KURULU / EDITORIAL BOARD

Alaattin DOLU/ Dr. Öğretim Üyesi/Asst. Prof.

Kastamonu Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Kastamonu University, Faculty of Science and Literature, Department
of History

E-Posta (e-mail): adolu@kastamonu.edu.tr

Can DEVECİ / Dr. Öğretim Üyesi

Erciyes Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü
Erciyes University, Faculty of Literature, Department of History
E-Posta (e-mail): candvc@gmail.com

M. Mustafa KULU / Arş. Gör./ Res. Asst.

Selçuk Üniversitesi, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası
İlişkiler Bölümü
Selcuk University, Faculty of Economics and Administrative Sciences,
Department of International Relations

E-Posta (e-mail): mkulu@selcuk.edu.tr/mmkulu@gmail.com

Selim TEZCAN/ Dr. Öğretim Üyesi/ Asst. Prof.

Ankara Sosyal Bilimler Üniversitesi, Sosyal ve Beşeri Bilimler
Fakültesi, Tarih Bölümü
Social Sciences University of Ankara, School of Humanities and Social
Sciences, Department of History

E-Posta (e-mail): selimtez76@gmail.com

Bilim ve Danışma Kurulu

Ali BALCI, Doç. Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, Sakarya Üniversitesi, Sakarya, Türkiye, <alibalci@gmail.com>

Ali MAHAFAZAH, Prof. Dr., Department of History, The University of Jordan, Amman, Jordan, <ali.mahafzah@ju.edu.jo>

Asuman GÖLPINAR, Dok. Öğr., Marmara Üniversitesi, Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalı İstanbul, Türkiye, @AsumanGlpnar, <golpinar@hotmail.com>

Ayşe Ömür ATMACA, Yrd. Doç. Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, Hacettepe Üniversitesi, Ankara, Türkiye, @omuratmaca, <oatmaca@hacettepe.edu.tr>

Ceyhun ÇİÇEKÇİ, Arş.Gör., Uluslararası İlişkiler Bölümü, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Çanakkale, Türkiye, @CeyhunCicekci, <ceyhun.cicekci@gmail.com>

Eldar HASANOĞLU, Yrd. Doç. Dr., Fars Dili ve Edebiyatı Bölümü, Artuklu Üniversitesi, Mardin, Türkiye, @Eldar_Hasanoglu, <eldarhasanoglu@gmail.com>

Halil ERDEMİR, Doç. Dr., Uluslararası ilişkiler Bölümü, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, Türkiye, <uygula@yahoo.com>

Hasan Hüseyin GÜNEŞ, Yrd. Doç. Dr., Tarih Bölümü, Bartın Üniversitesi, Bartın, Türkiye, hgunes@bartin.edu. <hasan.h.gunes@gmail.com>

Hatice PALAZ ERDEMİR, Prof. Dr., Tarih Bölümü, Celal Bayar Üniversitesi, Manisa, Türkiye, <haticeerdemir@yahoo.com.tr>

Işıl IŞIK BOSTANCI, Yrd. Doç. Dr., Tarih Bölümü, Mustafa Kemal Üniversitesi, Hatay, Türkiye, iibostanci@mku.edu.tr ibostanci@mku.edu.tr – <i.i.bostanci@gmail.com>

Ibrahim SLAİBİ, Assistant Professor , Al Quds University, Palestine, Department of basic education, Faculty of Educational Science

İlhan ARAS, Yrd. Doç. Dr., Uluslararası İlişkiler Bölümü, Nevşehir Hacı Bektaş Veli Üniversitesi, Nevşehir, Türkiye, <ilhanaras@nevsehir.edu.tr>

Mahmoud YAZBAK, Prof. Dr., Department of Middle Eastern History, University of Haifa, Haifa, Israel, <myazbak@univ.haifa.ac.il>

Muhammad AL-HIZMAWI, Prof. Dr., Department of History, Qatar University, Qatar, <mhizmawi@qu.edu.qa>

Mustafa GÜLER, Prof. Dr., Tarih Bölümü, Afyon Kocatepe Üniversitesi, Afyon Türkiye, <mguler@aku.edu.tr>

Ömer Faruk HARMAN, Prof. Dr., Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, İstanbul, Türkiye, <ofharman@fsm.edu.tr>

Özlem TÜR KÜÇÜKKAYA, Prof. Dr., Department of International Relation, Middle East Technical University, Ankara, Turkey, <tur@metu.edu.tr>

Philipp O. Amour, International Relations, Sakarya University, Turkey

Roberto MAZZA, Prof. Dr., Department of History, University of Limerick, Limerick, Ireland, <roberto.mazza@ul.ie>

Selim Ferruh ADALI, Yrd. Doç. Dr., Tarih Bölümü, ASBÜ Sosyal ve Beşeri Bilimler Fakültesi, selim.adali@asbu.edu.tr

Şeyma AY ARÇIN, Doç. Dr., Turizm Rehberliği Bölümü, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, Türkiye, <seymaay@gmail.com>

Tuğçe ERSOY, Arş. Gör. Dr., Ortadoğu Siyasi Tarihi ve Uluslararası İlişkileri Anabilim Dalı, Marmara Üniversitesi, İstanbul, Türkiye, @TugceErsoyTugce, <ersoytugce@gmail.com>

Yasemin AVCI, Prof. Dr., Tarih Bölümü, Pamukkale Üniversitesi, Denizli, Türkiye, <yavci@pau.edu.tr>

İsme göre alfabetik sıralı/ Sorted by name

İÇİNDEKİLER / CONTENTS

Editör M. Mustafa KULU Takdim Yazısı I-VII

Araştırma Makaleleri / Research Articles

Gideon KOUTS 1-14

Identity Stereotypes and Communal Identity: Representations of Jewish Immigrants to Palestine by 19th Century Hebrew Journalists

Kimlik Kalıp Yargıları ve Topluluk Kimliği: Filistin’de Yaşayan Yahudi Göçmenlerin 19. Yüzyıl İbrani Gazetecilerince Temsilleri

Okan AÇIL 15-32

Büyük Herod’un Mirası Meselesi

The Matter of The Will of Herod The Great

Tuğba KÖSE 33-58

Çarlık Rejimi Gölgesinde Rus Yahudileri: 1881-1882 Pogromları

The Russian Jews Under The Shadow of The Tsarist Regime: The Pogroms Of 1881-1882

Osman ÖZKUL, Nadir ÇOMAK, Hilal UZUN 59-80

Osmanlı Devleti’nde Yahudilik: Ebüzziya Tevfik’in Millet-i İsrailiye Kitabı

The Judaism in the Ottoman State: “Millet-i İsrailiye” By Ebüzziya Tevfik

Mürsel DOĞRUL 81-101

Filistin-İsrail Sorununun Muhtemel Arabulucu Aktörü olarak Japonya’nın Kapasitesi/İmkanları

The Capacity/Opportunities of the Japan as the Possible Mediator Actor of the Palestine-Israel Problem

Kitap Tanıtımı / Book Review

Cihan DABAN 102-107

Sandy Tolan, Limon Ağacı: Bir Arap, Bir Yahudi ve Ortadoğu’nun Kalbi

Takdim

İki yıl önce çıkarmaya başladığımız *Filistin Araştırmaları Dergisi*'nin beşinci sayısını yayınlamaktan dolayı kıvançlıyız. Dergimizde dinamizmin sürdürülmesi için her sayıda farklı sayı editörün ve sabit yardımcı editörün olduğu çoklu ve dönüşümlü editörlük usulü kabul edildi. Bu iki yıllık süreçte sırayla editör olan yayın kurulu üyeleri hem alanla ilgili yayın birikimlerini geliştirirken hem de bu alanda çalışan farklı araştırmacılara ulaşmaya çalıştı. Derginin istikrarının korunması için var olan dört editörle yoluna devam edilmesi yanında alan/ konu uzmanı olan yerli ya da yabancı akademisyenlerin sayı/konu konuk editörü olarak davet edilmesi planlanmaktadır.

Türkiye’de yeni bir alan olan Filistin çalışmaları/ araştırmaları ile ilgili akademide önemli kurumsal adımlar atılmaktadır. Üç üniversitede Filistin ve Kudüs adı altında çalışma/ araştırma ve uygulama merkezleri (Artuklu, ASBU, Marmara), diğer benzer merkezlerin (ORMER, İSMAM) altında alt birimler ve Sosyal Bilimler Enstitüne bağlı yüksek lisans programı (ASBU) açılmıştır. “100/2000 YÖK Doktora Bursu Güncel 100 Öncelikli Tematik Alan” (2018-2019 güz yarıyılı) içinde Kudüs ve Filistin çalışmaları da yer almıştır. Uludağ, Sakarya ve İstanbul Medeniyet üniversitelerindeki Ortadoğu Enstitüsü/ ABD öğrencilerine verilen bu burslar bu alandaki açığın daha kaliteli doldurulmasına umarız katkı sağlar. Bu alana yapılan desteklerle ileride bu alanın duayeni olacak daha kaliteli araştırmacılar yetişecektir. Ayrıca Türkiye Bursları veya YÖK Bursları kapsamındaki Filistinli öğrencilerin Kudüs, Filistin ve İsrail alanlarındaki çalışmaları da önemlidir.

Dergimizin konu alanı olan “Filistin, İsrail Kudüs ve Yahudilik” anahtar kelimeleriyle ilgili yayın yapan benzer alanlar arası dergilerde (İsrailiyat, Islamic jerusalem) veya diğer çok alanlı dergilerde her yıl bu anahtar kelimelerin ağırlıklı olduğu onlarca makale yayınlanmaktadır. 2019 yılının ilk altı ayında dergimizin anahtar kelimelerinden birisinin üst verilerinde (başlık ve özet) bulunduğu Dergipark’daki makale sayısı 89’dur.

* Doktora Öğrencisi, Arş. Gör., Uluslararası İlişkiler Bölümü, İktisadi İdari Bilimler Fakültesi, Selçuk Üniversitesi, Konya, Türkiye Ph.D. Student, Res. Asst. Department of International Relation, Faculty of Economics and Administrative Sciences, Selcuk University, Konya, Turkey <https://orcid.org/0000-0002-6625-3727> <mmkulu@gmail.com> <mkulu@selcuk.edu.tr>

İlk sayısı Yaz 2017 yılında yayınlanan derginin Dergipark'daki iki yıllık gösterim ve indirim sayılarına bakılarak derginin etkisi hakkında bir fikir elde edilebilir. 27 Haziran 2018 itibarıyla derginin üst veri gösterimi (3.654) ve pdf olarak indirilme sayısı (10.098), elektronik bir dergi yönetim sistemi olan açık dergi sisteminin yayıncılara ve yazarlara sağladığı çok önemli bir fırsatı ortaya koymaktadır. Bunda Dergipark'ın arama motoru optimizasyonunun (SEO) katkısı büyüktür. Blog, sosyal ağ, medya paylaşım, wiki, sosyal işaretleme, podcasting, sanal dünya gibi herkese açık, yarı açık, kapalı ve gizli grupların olduğu veya uçtan uca şifreleme özelliği olan sosyal medya sistemlerinin haber paylaşımında kullanımının artması farklı mecralarda tanınma açısından yeni fırsatlar sunmaktadır.

Derginin konu alanının popüler olması bir yana bilimsel olarak bir derginin etki faktörünün (impact factor) en önemli göstergesi makalelerine yapılan atıflardır. Son zamanlarda ise farklı disiplinlerde farklı etki değerlerinin alınmasına dayalı "Q", yani kalite (quality), kavramı ortaya atılmıştır. Bu noktada kaliteli bir derginin iyi dizinlere girmesi yanında kendi kategorisindeki dergiler arasında yüksek sıralarda yer alması da gereklidir.

Dergimizin bu sayısında beş makale vardır. Aşağıda her makale hakkında faydalı bilgiler verilmiştir. Editoryal makalede makalelerin özetini verme, sorunsalını/ yöntemini eleştirme/ övme veya ulaştığı sonuç hakkında olumlu/ olumsuz görüş belirtme yerine okuyucunun makaleyi daha iyi anlaması için makalenin konusu veya sorunsalı ile ilgili tanımlayıcı veya açıklayıcı anlatım tarzında tamamlayıcı bazı bilgiler verilmiştir. Buradaki görüşler yazarların veya yayın kurulu üyelerinin görüşü olmayıp sayı editörü olarak benim görüşümdür. Makaleler hakkındaki verilen bilgiler/ görüşler, aday makalelerin ön değerlendirme, hakem değerlendirmesi ve son değerlendirme aşamalarında iken tarafımda yapılan araştırmalara dayalıdır. Başka kaynaklardan yapılan alıntılar dipnot veya metin içi gönderme yerine cümle sonundaki noktaya bağlantı linki verilerek tıklanabilir (clickable) bağlı gönderme (hyperlink citation) ile gösterilmiştir. Ayrıca işaretçi köprü üzerine getirildiğinde beliren (pop up) ekran ipucu (tooltip) kutusunda alıntı yapılan kaynak ile ilgili ek bilgi de bulunabilmektedir. Böylece elektronik yazımda hem yazı sadeliğini korumuş hem de alıntılanan kaynağın gösterilmesi mümkün olmuştur.

Yahudi, İbranice ve İsrail Çalışmaları Bölümü ve Araştırma Birimi Başkanı (Paris 8 Üniversitesi) olan Prof. Dr. Gideon KOUTS'un yazdığı "**Identity Stereotypes and Communal Identity: Representations of Jewish Immigrants to Palestine by 19th Century Hebrew Journalists**" adlı makalede kimlik verili değil inşa edilen bir süreç olarak görülmektedir. Bu

yaklaşımdan hareketle kaçınılmaz olarak kültürel karışımı ve çeşitliliği içeren Filistin Yahudi diaspora topluluk kimliği algısındaki değişimin nasıl şekillendiği iki gazetecinin (Bril ve Ben Yehuda) yazdıklarından hareketle analiz edilmektedir.

Kudüs'teki iki farklı topluluk olan Aşkenaz ve Sefarad Yahudi cemaatlerinin arasındaki cemaat kimliği farkı önemlidir. Sefaradlar daha yerleşik ve düzene yakinken Aşkenazla göçle gelen topluluk olup yerleşik olanların aksine ziraatçılık yapmaktadır.

Kendisi de Aşkenaz kökenli olmasına rağmen Brill Sefaradları över. Bu kendisinin Sefarad bir kızla ikinci evliliğini yapmasıyla da ilişkili bir durumdur. Bril'in Sefaradlar hakkındaki olumlu görüşlerini, oraya ziyarete giden bir arkadaşına tavsiye olarak yazmasına rağmen arkadaşı yerleşik düzene mesafeli, değişime daha yakın olan Rusya'dan gelen Polonyalı Aşkenazlara daha yakın olmuştur.

Bril Sefaradların misafirperverliğini överken aynı zamanda ılımlı Ortodoks olduklarını da ifade etmektedir. Aslında kendisi de bir dindar Ortodoks olan Bril'in aşırı dindar Aşkenazlara (Hasidim) mesafeli iken Litvanyalı Aşkenazi *Peruşimlere* (Vilna Gaon takipçisi *mitnagdim*) yakındır.

Bril Filistin'in farklı şehirlerinde yaşayan Aşkenazları farklı nedenlerle eleştirmektedir. Kudüs'teki Aşkenazileri aşırı dindar, bireysel ve politik olmakla, Safet'tekileri toprağı ekmemekle, sanitasyona/ çevre sağlığına önem vermemekle, Tiberya'dakileri Polonya'da olduğu gibi kötü şartlarda yaşamakla, Rosh Pina'dakileri Romanya ve Rusya ülke farkını devam ettirerek millet olma bilincine ulaşamamakla, Hayfa'dakileri tembellikle, Yafa'dakileri ise Avrupa'dan gelen yardımları bağımlı olmakla suçlamaktadır.

Bril'in Kudüs'teki Yahudi cemaat kimliği algısında 1881 sonrasında yaşanan pogromlarla bir farklılaşma olmuştur. Bril bu sefer yeni yerleşim yerleri kurmaya çalışan Siyonist ve kolonistlere sempati ile bakmaktadır. Düzenin parçası olmayan Sefaradları övmekte ve onların yerleşimciliği gerçekleştirmelerinden övgü ile bahsetmektedir. Bril normalde İsrail'deki antisyonist, yerleşim karşıtı Haluka hareketine (yardımlara dayalı geleneksel sistem) yakın olup yerleşimlerin (yishuv) tarımsal kalkınma yerine Tevrat/ Tora çalışarak kültürel alanda faaliyet yapmalarını istiyordu. Ben Yehuda ise dilsel kaygılarından dolayı Sefaradları övmektedir.

Tarih Bölümü doktora öğrencisi, Arş. Gör. (İnönü Üniversitesi) Okan AÇIL tarafından kaleme alınan "**Büyük Herod'un Mirası Meselesi**" makale de İkinci Tapınağı yenileten Herod'un vasiyetleri incelenmiştir. Hirodesler

hakkındaki bilgilerimizin çoğu Josephus tarafından kayda aktarıldığı gibi vasiyetleri hakkındaki bilgiler de onun kitapları sayesinde bilinmektedir. Hz. Zekeriya'nın yaşadığı çağda Yahudiye'de kral olan Büyük Herod (74/73 MÖ-4 MÖ) Matta İncilinde ve Josephus'un eserlerinde anlatılanlara göre kan dökmesinden dolayı halkı tarafından çok sevilmeyen birisidir. Yeni doğmuş masum bebekleri (Massacre of the Innocents), Hellenleşme yönündeki uygulamalarına ve kendi otoritesine karşı olan Büyük Kurul (Sanhedrin) üyesi 46 koheni/ hakimi, Haşmoni kral sülalesini ve saltanatı için kendi 3 çocuğunu, kayın pederini, kayın nanesini, iki kayınını, amcasını ve karısını öldürmüştür

Bu olumsuz imajına rağmen İsrail devletinin kurulması sonrasında İsrail'de ulusal tarihi bir kahraman olmuştur. Bunun en önemli nedenlerinden birisi onun Kudüs ve Filistin'deki maddi yani mimari mirasının İsrail'in bu topraklarla bağlantısının en önemli kanıtı olmasıdır: 334 yıl sonra tamir edilen ikinci tapınak (*Talmud*, Bava Basra 4a), Masada kalesi, Herodium sarayı ve kalesi, Kayserya antik liman kenti (*Talmud*, Megillah 6a), el-Halildeki mağara mezarlığı (mahpela) duvarı (meşhed). 1996 yılında camiye çevrilen Beytül Makdis'teki (Mescidi Aksa) Mervan Mescidi (Kible Mescidi'nin kuzeyinde) de o dönemden kalan bir eserdir. Bu cami Mescid-i Aksa külliyesinin içinde yerin altında olduğu için ikinci tapınak yıkılırken zemin üstündeki binalar gibi yıkılmamıştır.

Herod'un üstsoy ve altsoy (usul ve füru) kan hısımlığındaki Yahudi olmayanların varlığı tartışma konusudur. Babası sonradan Yahudi olan bir Edomlu iken annesi Arap olan Herod'un beş eşi (Doris, Haşmoni Mariamme, Mariam (II), kuzeni ve yeğeni) Yahudi iken beş eşi (Samiriyeli Malthace, Cleopatra, Pallas, Phaedra) ise Yahudi değildir.

Yahya nebi zamanında yaşayan Herod'un oğlu Herodes Antipas da üvey kardeşi Filipos'un karısı Herodias'la evlenmiştir. Yahudi şeriatına (halaha) göre yasak olan sağ üvey kardeşinin karısı ile evlenmesini Yahya nebinin eleştirmesinden dolayı Antipas onu öldürtmüştür.

Tarih Anabilim Dalı (Uludağ Üniversitesi) doktora öğrencisi Tuğba KÖSE tarafında yazılan “**Çarlık Rejimi Gölgesinde Rus Yahudileri: 1881-1882 Pogromları**” adlı makale Rus çarlığındaki otokratik ve baskıcı çarların sosyo ekonomik ve siyasi problemleri çözmek yerine halkın dikkatini dağıtmak için nasıl pogromları teşvik ettikleri gösterilmektedir. 18 yüzyılda Polonya'nın Rusya tarafından işgal edilmesinden önce Rusya'daki Yahudi varlığının bir önemi yoktu. İşgal sonrasında işgal edilen bu bölgedeki önemli sayıdaki Yahudinin yerleşim sınırı/ hududu/ mıntıkası, alanı/

bölgesi, Pale yerleşimi gibi adlarla tercüme edilebilecek sınırlandırmış, belirlenmiş (Pale of settlement) yerlerde yaşamalarına izin verilmişti.

Yahudilere yapılan katliamlar çok eskiden beri var olan pogromlar Kiev, Varşova ve Odesa'da gerçekleştirilen (1881-84 tarihleri arasında) katliamlarla başlatılmaktadır. Bu katliamlar daha sonra 1903-1906 yılları arasında da tekrar etmiştir. Bu süreç sonrasında Yahudiler arasında Siyonist ve Bolşevik düşünceler yaygınlaşmış, göçler hızlanmıştır.

Sosyoloji bölümünde (Sakarya Üniversitesi) öğretim üyesi Doç. Dr. Osman ÖZKUL, Eğitimci-Yazar Dr. Nadir ÇOMAK, yüksek lisans öğrencisi (19 Mayıs Üniversitesi) Hilal UZUN'un yazdığı **“Osmanlı Devleti'nde Yahudilik: Ebuzziya Tevfik'in Millet-i İsrailiye Kitabı”** adlı makalede Osmanlıdaki antisemitizmin gelişimi incelenmiştir. Ebuzziya Tevfik Bey (1849-1913) tarafından kaleme alınan farklı risalelerin bir araya getirilmesi ile 1887 (1305) yılında yayınlanan 78 sayfalık bu eser, Osmanlıdaki aydınların düşünce dünyasını ve batıdan etkilenmelerini göstermesi açısından önemlidir.

Daha önce Avrupa'da olan Yahudi karşıtlığı (Anti-Judaism) veya Yahudi korkusu (Judeophobia) milliyetçilik sonrasında Antisemitizm'e doğru evrilmiştir. Avrupa'daki sosyolojik ve siyasal gelişmeler Osmanlı'yı/ Türkiye'yi etkilemeye başlayınca Avrupa'daki atnisemitik yaklaşımlar da gelmiştir. Antisemitik söylemler özellikle Fransa'daki Dreyfus olayı sonrasında Osmanlıya da girmeye başlamıştır. Osmanlı'daki dinler veya azınlık tarihi ile ilgili eserlerin bazılarında çok sistematik olmayan antisemitik bir bakış açısı görülebilmektedir. Özellikle gazete ve mecmua gibi halka yönelik yayınlarda bu tür bakış açısı yaygındır. Ebuzziya Tevfik'in *Millet-i İsrailiye* adlı kitabı bunlardan birisidir.

Bu noktada farklı bir çalışmayı da söylemek lazımdır. Muallim Cevdet İnançalp'ın (1883-1935) 1925 yılında *Muallimler Mecmuası*'nın 27. ve 28. sayılarında yayınladığı “Yahudi Ruhu ve Mesaisi” başlıklı makalesinde Yahudiliği bir mesai/ çalışma/ araştırma olarak görmüştür Yazar ayrıca Rum Mesai-i İlmiyesi ve Ermeni Mesai-i İlmiyesi gibi çalışmalar da yazmıştır.

Halen doktora öğrencisi (Milli Savunma Üniversitesi) olup Japonya çalışmaları alanında uzmanlaşan Öğr. Gör (Uluslararası İlişkiler bölümü, Necmettin Erbakan Üniversitesi) Mürsel DOĞRUL tarafından yazılan **“Filistin-İsrail Sorununun Muhtemel Arabulucu Aktörü olarak Japonya'nın Kapasitesi/ İmkanları”** başlıklı makalede Japonya'nın Filistin İsrail barış görüşmelerindeki rolü incelenmektedir. ABD ve Çin'den sonra dünya ekonomisinde üçüncü büyük ekonomik güç olan Japonya, İsrail'in

Asya ile yapılan ticaret hacminde Çin ve Güney Kore'den sonra üçüncü sıradadır.

İsrail ve Filistin barış görüşmelerinde İsrail ve Filistin tarafından sonra en önemli üçüncü taraf ABD'dir. ABD'nin yanında diğerk bazı devletler de üçüncü taraf olarak barış görüşmelerinde farklı rollerde masada yer alabilmektedirler. Örneğin, 2002'den sonra ortaya çıkan dörtlü (ABD, Rusya, AB ve BM) üyesi Rusya, İsrail'in sınır komşuları Mısır ve Ürdün, bölgenin güçlü devletleri Suudi Arabistan ve Türkiye, AB üyesi Almanya ve Fransa, bölge ile tarihsel bağı olmayan İskandinavya ülkeleri, Çin ve Japonya. İsrail ve Filistin barış görüşmelerinde üçüncü taraf olarak yer alan ülkelerin her biri farklı kapasitelerinden dolayı farklı roller oynamaktadırlar. Bu roller ABD'nin oynadığı rol kadar etkili olamayacağı için Japonya'nın rolü müzakerenin içeriğine karışarak sürecin devamını sağlayan kolaylaştırıcı (faciliator) veya müzakerenin içeriğine karışmadan sürecin devamını sağlayan iletişimci (communicator) rollerine daha uygundur.

Japonya'nın kendi DİB web sayfasında da belirttiğı gibi İsrail- Filistin barış görüşmelerine olumlu katkı sunmak istemektedir. Japonya'nın Yüzyılın Anlaşması kapsamında Manama Konferansında yer alması bunun en önemli göstergesidir.

Japonya'nın ABD gibi bir arabulucu olması şu anki koşullarda mümkün olmasa da kapasitesinin olduğı kesindir. Bu noktada İskandinav ülkeleri gibi Japonya da bazı önemli avantajlara sahiptir: AB üyesi her bir devlet gibi farklı çıkarı ve duruşu olmaması, İsrail veya Arapların AB üyesi bazı ülkelere olduğı gibi Japonlara karşı tarihsel şüphelerinin olmaması, AB gibi tarafsız olması, ABD gibi güçlü bir silah lobisi olmaması, İsrail'in gücünün sınırlarını bilmesi, Pasifisizm politikası, Tokyo'da güçlü bir Yahudi lobisi olmaması, iki devletli çözümü kabul etmesi, ekonomik gücü, Ortadoğı sorunları ile ilgili birikimi, sabırlı ve taktikli olması. Olumlu dengeleme, politik diyalog, güven inşası ve Filistinlilere ekonomik yardım barış sürecine en önemli katkısı olmuştur. Çin tehdidinden dolayı barış sürecine iç desteğın az olması, Japonya'nın arabuluculukta tecrübesinin göreceli olarak az olması, İsrail devletini etkileme gücünün sınırlılığı en önemli dezavantajlarıdır. Ekonomik kalkınmayı ülkenin birinci öncelik sırasına koyan ve diplomasiyi düşük profilde uygulamayı savunan Yoshida Doktrine göre Japonya'nın Asya pasifik dışında ABD'nin peşine takılması ülkenin dış politik yaklaşımının gençleştirilmesi önündeki yapısal engellerin en önemlisidir. Ayrıca ABD Japonya da dahil herhangi bir ülkenin kendi arabuluculuk rolüne zarar verecek bir duruma gelmesini istememektedir.

Dergimizin bu sayısında bir tane de kitap değerlendirmesi vardır. Afrika uzmanı Arş. Gör. (Uluslararası İlişkiler Bölümü, Selçuk Üniversitesi) Cihan DABAN tarafından kaleme alınan Sandy Tolan'ın "**Limon Ağacı: Bir Arap, Bir Yahudi ve Ortadoğu'nun Kalbi** " adlı kitap hakkındaki değerlemesi. Belgesel roman (documentary novel) tarzında kalem alınan *Limon Ağacı*'nda olduğu gibi *Nar Çiçekleri* (*Children of the Stone*) (Pegasus 2015) ismiyle çevrilen yazarın diğer romanında Remzi Ebu Rıdvân'ın Filistin/ İsrail'deki gerçek hikayesinden hareketle bölgedeki sorunlar anlatılmıştır.

Göçün edebiyatla ilişkisi edebiyatın, sosyal bilimlerin bir diğer şubesi olan siyaset bilimi/ sosyoloji ile kesiştiği yerde başlamaktadır. Kurgu olmayan edebi eser türündeki bu çalışmada iletişim profesörü yazar milliyetçilik-ulusal kimliğin oluşumu, yapı- aktör arasındaki ilişkiyi ve nesnel gerçeklik arayışını romanının içine emdirmiştir. Radyo belgeseline dayalı olan bu eser Arap İsrail meselesindeki önemli konuları arka planda siyaset bilimin yaklaşımıyla incelemektedir. Bu yüzden yapısı, yazım stili ve örgüsüyle akademide Filistin- İsrail meselesini ele alırken okutulması gereken eserlerden birisidir.

Filistinli göçmenlerin/ mültecilerin sorunlarını gündeme taşıyan göç/ mülteci edebiyatı (immigrant / refugee literature) türünde birçok eser Türkçeye çevrilmiştir: Amos Oz'un *Aşk ve Karanlık- Sipur Al Ahava Vahoşeh* (*A Tale of Love and Darkness*) (Doğan Kitap 2007); Kenize Mourad'ın *Toprağımızın Kokusu- Filistin ve İsrail'in Sesleri* (Everest Yayınları, 2004); Gassan Kanafani'nin *Filistin'in Çocukları: Hayfa'ya Dönüş ve Diğer Hikayeler* (Otonom, 2010) ve *Güneşteki Adamlar* (Alan 1986); Susan Abulhawa'nın *Filistin Sabahları* (Everest 2010); Michele Cohen Corasanti'nin *Badem Ağacı* (Pegasus 2015). Roman dışında da sürgün olayını anı şeklinde aktaran eserler de vardır: Örneğin, Ala Ebu Dahir'in *Felaketi Gördüm Filistinliler 1948'de Yaşadıklarını Anlatıyor* (İz 2011). Türkçe yazarlar tarafında da sürgün konusunda bazı romanlar yazılmıştır: Nurettin Taşkesen'in *Nekbe 1948* (Mihirabad 2018).

Başlık/ Title: Identity Stereotypes and Communal Identity: Representations of Jewish Immigrants to Palestine by 19th Century Hebrew Journalists

Yazarlar/ Authors

Gideon KOUTS

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-4663-9227>

Bu makaleye atf için: Gideon Kouts, Identity Stereotypes and Communal Identity: Representations of Jewish Immigrants to Palestine by 19th Century Hebrew Journalists, *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no.5 (2019): 1-14.

To cite this article: Gideon Kouts, Identity Stereotypes and Communal Identity: Representations of Jewish Immigrants to Palestine by 19th Century Hebrew Journalists, *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no.5 (2019): 1-14.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 3 Mart 2019

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 13 Haziran 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran 2019

FAD- Filistin Araştırmaları Dergisi

BPS- Bulletin of Palestine Studies

Tarandığı Uluslararası İndexler/ Abstracting & Indexing

INDEX COPERNICUS | SCIENTIFIC INDEXING | CEEOL | DRJI | İSAM

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Yazar: Gideon Kouts*

Kimlik Kalıp Yargıları ve Topluluk Kimliği: Filistin’de Yaşayan Yahudi Göçmenlerin 19. Yüzyıl İbrani Gazetecilerince Temsilleri ¹

Özet: Yahudi toplulukları arasında, özellikle “Aşkenazim” [Aşkenazlar] ve “Sefardim” [Sefaradlar] arasındaki bölünme bağlamındaki gerilimler, sosyal psikologlara göre, bu veya şu topluluğa bazı özellikler ekleyerek kalıpyargılar yaratan karşılıklı görüntüler üretiyor. Basmakalıplar, tarihsel kavramları dahil olmak üzere kültürel kimliklerin oluşumunda ve dönüşümünde de kültürel araştırma bilim insanlarında teşhis edildiği gibi, bir fonksiyona sahip olabilir. İsrail Devleti’nin kültürel kimliğini şekillendirmesinde doğulu toplumlara karşı ayrımcılık iddiası iyi bilinmektedir. Bizim tarafımızdan bilinen bu olgunun, İsrail Devleti kadar eski olduğu varsayılabilir. Bununla birlikte, önceki göç dalgaları da bir Topluluk/ Cemaat Kimliği durumu yarattı. Zamanın önemli İbrani gazetecileri tarafından yazılmış, 1878-1884 yıllarına ait metinler ve raporlar, “Aşkenazi özelliklerini” ve “Sephardi özelliklerini” belirleme girişiminin 19. yüzyıl Filistin’inde zaten açık olduğunu ortaya koymaktadır. Filistin’deki ilk İbranice gazete *The Lebanon*’nın [Lübnan] (1863) kurucusu ve editörü Yehiel Bril ve 1884’ten beri Filistin’deki Modern İbranice basının kurucusu Eliezer Ben Yehuda’nın metinlerinden faydalıyoruz. 1878’de Bril, Kudüs’ün “cemaat sorunlarını” analiz ederek bir arkadaşına mektup olarak bir metin yazdı. Bu metinde ve üç yıl sonra yazılan bir diğerinde, Bril’in gözlemleri, övgülerini nasıl niteleyeceğini de bilmesine rağmen Sephardim’e daha sempattir. 1883’te Bril tekrar Filistin’i ziyaret etti ve Sefarad ve Aşkenazi özelliklerinin yeni karşılaştırmalarını ortaya koymaktadır. Bril Filistin’i ziyareti sırasında, bir başka üst düzey İbrani gazeteci de oradaydı. Yeni gelen, İbranice’nin yenileyicisi Eliezer Ben-Yehuda, Kudüs’te kendi basın “İmparatorluğu”nu yarattı. Rusya’nın doğumlu Ben-Yehuda, İbranice’nin Sefaradça telaffuzuna olan tercihini çoktan dile getirdiğini belirtti; fakat “Sefarad üstünlüğünü” (“oryantalist” yaklaşımla karıştırarak) diğer kalıplaşmış kişisel ve sosyal özelliklere de genişletmiştir. Toplumsal gerilimlerin 19. yüzyılda zaten var olduğu anlaşılıyor. Basmakalıplar mevcuttu, ancak içerikleri her zaman günümüzünkiyle aynı değildi. Ancak, cemaat kimliğinin bir ulusal kimlikle birleşmesi gerekiyordu. Bununla birlikte, Habermas’ın dediği gibi, kimlik “verilen bir şey değil, fakat ve aynı zamanda kendi projemizdir”. Görünüşe göre, böyle bir proje üzerinde, hatta günümüzde İsrail ve Yahudi Dünyasında bile net bir anlaşma yoktur.

Anahtar Kelimeler: Aşkenazim, Sefardim, Filistin, 19. yüzyıl, Basmakalıplar, Topluluk Kimliği, Temsiller.

* Prof. Dr. Head of Jewish, Hebrew and Israel Studies Department and the Research Studies Unit, Paris 8 University, Prof. Dr. Yahudi, İbranice ve İsrail Araştırmaları Bölümü ve Araştırma Çalışmaları Başkanı, Paris 8 Üniversitesi, gkouts@orange.fr

¹ This paper is an extended and revised version of an oral presentation under the title “Representations of Jewish Immigrants in Palestine under Ottoman Rule by 19th Century Hebrew Journalists: Stereotypes and Communal Identity” presented at the Second International Conference on Israel and Judaism Studies 2018 (Bandırma, October 27-29, 2018) and published in the *Proceeding and Abstract Book*.

Identity Stereotypes and Communal Identity: Representations of Jewish Immigrants to Palestine by 19th Century Hebrew Journalists

Abstract: Tensions between the Jewish communities, particularly in the context of the division between “Ashkenazim” and “Sephardim” produce reciprocal images, which, according to social psychologists, create stereotypes that “attach” some characteristics to this or that community. Stereotypes can also have a function in the formation and transformation of cultural identities, including in their historical concept, as diagnosed by cultural studies scholars. The claim regarding discrimination against oriental communities in shaping the cultural identity of the State of Israel is well known. It could be assumed that the phenomenon, as known to us in its present dimensions, is as old as the State of Israel. However, the previous waves of immigration as well created a situation of Communal Identification. Texts and reports from the years 1878- 1884 written by notable Hebrew journalists of the time, demonstrate that the attempt to identify “Ashkenazi characteristics” and “Sephardi characteristics” was already obvious in 19th century Palestine. We make use of texts by Yehiel Bril, founder and editor of the first Hebrew newspaper in Palestine, *The Lebanon* (1863) and Eliezer Ben Yehuda, founder of the Modern Hebrew press in Palestine since 1884. In 1878, Bril wrote a text as a letter to a friend, analyzing “communal problems” of Jerusalem. In this text and another one written three years later, the observations of Bril, are more sympathetic to the Sephardim, although he also knows how to qualify his praise. In 1883, Bril visited Palestine again and found new comparisons of Sephardic and Ashkenazi characteristics. During the visit of Bril in Palestine, another top Hebrew journalist was already there. The newcomer, Eliezer Ben-Yehuda, the renovator of Hebrew language, created his own press “Empire” in Jerusalem. Ben-Yehuda, native of Russia, expressed already its preference to Sephardic pronunciation of Hebrew language, but in his writings, he enlarges the “Sephardic superiority” (however, mixed with “orientalist” approach) also to other stereotypical personal and social characteristics. It appears that communal tensions existed already in the 19th century. The stereotypes existed, although their contents were not always similar to those of today. However, the communal identity was supposed to merge into a national identity. Nevertheless, identity, as Habermas urges, “is not something given, but also, and simultaneously, our own project”. There is apparently no clear agreement on such a project, even in Israel and the Jewish World of our days.

Keywords: Ashkenazim, Sephardim, Palestine, 19th century, Stereotypes, Communal identity, Representations.

Introduction

Tensions between the Jewish communities, particularly in the context of the division between “Ashkenazim” (Jews originating from northern and central Europe, whose customs follow the “German” traditions) and “Sephardim” (Jews originating from southern Europe, Asia and North Africa, whose customs follow the “Spanish” traditions), are reflected in the world of images. As frequent in other societies- thus used to claim Social psychologists- these images create stereotypes that “attach” some characteristics to this or that community.

W. G. Allport² defines the stereotype by comparing it with other terms (such as prejudice):

“Stereotypes are primarily images within a category invoked by the individual to justify either love-prejudice or hate-prejudice...

A stereotype is not identical with a category; it is rather a fixed idea that accompanies the category. It often exists as a fixed mark upon the category...

Stereotypes are not identical with prejudice. They are primarily rationalizers. They adapt to the prevailing temper of prejudice or the needs of the situations.”

M. R. Williams³ adds: “Along with social distance feeling, stereotypes are one of the most common manifestations of prejudice. Stereotypes are labels or identities we assign to people that show what we believe these persons are like and how we think they will behave...”

R. Brown⁴ speaks of the components: generalization, ethnocentricity, and a “kernel of truth” in the creation of a stereotype.

Allport claims that: “we have seen that stereotypes may not originate in kernels of truth, they aid people in simplifying their categories; they justify hostility; sometimes they serve as projection screens for our personal conflict. But there is an additional or exceedingly important reason for their existence: they are socially supported, continually revived and hammered by our media or mass communication.”

However, stereotypes can also have a function in the formation and transformation of cultural identities, as diagnosed by cultural studies scholars.

² W.G. Allport, *The Nature of Prejudice* (Cambridge, Mass: Addison-Wesley Publishing Co., Inc., 1954).

³ M. R. Williams, *Strangers Next Door: Ethnic Relations in American Communities* (N.J.: Prentice-Hall Inc., 1964).

⁴ Roger William Brown, *Social Psychology* (N.Y.: Free Press, 1965), 172-189.

Jorge Larraın⁵ explains that “the formation of cultural identities presupposes the notion of the ‘other’; the definition of the cultural self always involves a distinction from the values, characteristics and ways of life of others.”

Stuart Hall⁶ presents a historical conception of cultural identity: “Cultural identities come from somewhere, have histories. But like everything which is historical, they undergo constant transformation. Far from being eternally fixed in some essentialized past, they are subject to the continuous ‘play’ of history, culture and power. Far from being grounded in a mere ‘recovery’ of the past, which is waiting to be found, and which, when found, will secure our sense of ourselves into eternity, identities are the names we give to the different ways we are positioned by, and position ourselves within, the narratives of the past.”

According to Colls and Dodd⁷ the fact that there are recent symbols and ideas used to define a cultural identity does not ensure that their meaning has always been the same or that it does not change in the context of new practices. However, to uphold a historical concept of cultural identity does not suffice, says Larraın⁸:

One has to accept that there are always several ‘versions’ of what constitutes the contents of a cultural identity. This is a result of the fact that cultural identities are not only historically constructed but also constructed around the interests and world-views of some classes or groups in society by a variety of cultural institutions. The criteria for defining cultural identity are always narrower and more selective than the increasingly complex and diversified cultural habits and practices of a people. Thus one can typically find a process of selection whereby only some features, symbols and group experiences are taken into account and others are excluded. There is also a process of evaluation whereby the values of certain classes, institutions or groups are presented as national values and others are excluded. So a moral community with supposedly shared values is constructed, which leaves out other values. A process of opposition is also frequently resorted to, whereby some groups, ways of life and ideas are presented as outside the national community. Cultural

⁵ Jorge Larraın, *Ideology and Cultural Identity* (Cambridge, UK: Polity Press, 1994), 142.

⁶ Stuart Hall, “Cultural Identity and Diaspora,” in *Identity, Community, Cultural Difference*, ed. J. Rutherford (London: Lawrence and Wishart, 1990), 225.

⁷ R. Colls and P. Dodd, Preface to *Englishness, Politics and Culture 1880-1920* by R. Colls and P. Dodd (London: Crown Helm, 1986).

⁸ Jorge Larraın, *Ibid.*, 163-164.

identity is defined as against these other groups; thus the idea of 'us' as opposed to 'them or the 'others'. Differences are exaggerated.

However, the separation between Ashkenazim and Sephardim is a product of the situation in the Diaspora (and not of the life of the Ancient Jewish people in its own land- which produced different divisions).

Immigration to the Holy Land transfers and reintroduces it in Palestine- the country of origin that becomes a small-scale model of the transformations in national identity that took place in the Diaspora. Hall and others introduced the concept of Diaspora to the analysis of identity.

Paul Gilroy⁹ summarizes thus the contribution of this concept to the study of identities: "Diaspora identification stands outside and sometimes in opposition to political forms and codes of modern citizenship."

"Diaspora offers a basis to re-assess the idea of essential and absolute identity, and offers a way to imagine a more complex, ecologically sophisticated and organic concept of identity than offered by the contending options of genealogy and geography."

The claim regarding discrimination against oriental communities in shaping the cultural identity of the State of Israel is well known. The rivalry between Ashkenazim and Sephardim constitutes the accepted foundation for this claim.

It could be assumed that the phenomenon, as known to us in its present dimensions, is as old as the State of Israel- the melting pot and merging of the diasporas, or as old as the great immigration waves to Israel and the demographic dynamics they created in the 20th century.

However, the previous waves of immigration as well created a situation of Communal Identification.

At the end of the 19th century, the majority of the old Jewish community in Palestine (some 25, 000 souls) was of Sephardi origin and it "absorbed" an Ashkenazi immigration; this was the opposite of the situation that was to exist after the establishment of the State of Israel, following wave after wave of "Ashkenazi" immigration.

A document from the year 1878 demonstrates that the attempt to identify "Ashkenazi characteristics" and "Sephardi characteristics" was evident already among the "old Jewish Establishment" (*Ha-Yishuv Ha-Yashan*) in 19th century Palestine.

In order to observe the stereotypes of that time and their possible sources ("kernel of truth"), the best way is to listen to the testimony of those

⁹ Paul Gilroy, "Diaspora and the Detours of Identity," in *Identity and Difference*, ed. Kathryn Woodward (London: Sage- The Open University , 1997), 339.

experienced in that field, like Yehiel Bril, founder and editor of the first Hebrew newspaper in Palestine, *The Lebanon* (1863).

Jerusalem did not deal fairly with Yehiel Bril. He was forced to close down the paper after a year, and move with it to Paris, after he was denounced to the Turkish authorities as a result of the conflict between his paper and *Havatzelet*, the paper published by the Hasidim (a charismatic Jewish Orthodox movement). Nevertheless, Bril remained "Palestinian" for the rest of his life. He was deeply involved in what was happening in the Holy Land, took part in its struggles, and even headed groups of settlers who went there. One evening in the summer of 1878 he wrote a letter to his friend, Rabbi Yehiel Michal Pines, who was going from London to Jerusalem as an emissary of the "Montefiore Memorial Committee", and who had asked him "to advise him about the ways of life in Jerusalem".¹⁰

Bril writes from Mainz, an additional station in the wanderings of *The Lebanon*, which had become the journal of the ultra-orthodox. His letter was found in the archive of the late historian A.R. Malachi, and Yehiel Bril devotes most of its contents to analyze "communal problems" of Jerusalem. Bril himself, we should know, is an "authentic" Ashkenazi, born in Ukraine and lover of French culture, but his letter shows that he not always toed the line.

This is the advice Bril gave to Pines:

If there is a Jewish hotel in Jerusalem, I would advise you to go to a hotel and to stay there all the time you are there alone. But if there is no Jewish hotel there, the need will justify you if you request lodging in the home of one of the residents of Jerusalem, but do not go to the Polish home, or the Ashkenazi or the Hungarian, and do not break bread with them all the time you are alone in Jerusalem, and do not talk with them in their home, but rather go to an honorable Sephardi home...

At a Sephardi home you can eat and sleep, and select a place to pray all the time in the Ashkenazi houses of prayer- once with the Pharisees and once with the various Hasidim. On Saturdays and Holidays, and particularly on Rosh Hashanah and Yom Kippur, when the Jerusalem custom is to weep a lot (something you will not do)- pray among the Sephardim. Try by all means to get a letter from the Committee written both to the Ashkenazi and Sephardi rabbis... and asking from them that

¹⁰ The quotations are taken from Yehiel Bril's letter to Y. M. Pines, in an annex to the article by A.R. Malachi, "The History of The Lebanon," in *Mayer Waxman's Jubilee Volume* (Jerusalem-Tel Aviv: Jewish Studies College of Chicago, in cooperation with Mordechai Newman Publishers, 1967), 127-129.

the Sephardi Rabbis choose among themselves a man, and that the Ashkenazi rabbis choose among themselves a man to go with you and who will show you all the places you must see. and should you have such a letter, then the Sephardim will select such as Nissim Baruch (brother-in-law of Bril and son-in-law of Rabbi Yaakov Sapir, G.K.), and from here I shall try to have the Ashkenazim choose the wealthy merchant Ben-Zion Leon (founder of Mea Shearim, G.K.)¹¹. Because both Leon and Nissim Baruch are friends. In Jerusalem, it is rare that a Sephardi and an Ashkenazi be friends...

It will be unnecessary for me to recommend you to the Sephardim, because they will receive you with all honors and distinction, because they are respectable and they give much honor to those who respect them, and above all somebody from whom they expect assistance. But what they tell you, do not take as holy writ nor as a tradition from Sinai.

I do not have many friends in Jerusalem, but those who fear me are not few and I don't know to whom I shall write about you, to prepare the public opinion before you arrive... and generally speaking, there is no point in preparing the public, because in Jerusalem there is no public opinion among the Ashkenazim...

Do not discuss religion and do not study Jewish law with the Ashkenazi scholars, but show the Sephardim how much you know of the Talmud. But if they tell you something, even if it is worthless, you will say 'sweeter than honey', and thus your knowledge will grow much in their eyes...

We'll stop here for a brief recapitulation. The observations of the "community's analyst", Bril, are more sympathetic to the Sephardim, although he also knows how to qualify his praise. The Sephardim are, therefore, respectable people and exemplary hosts (particularly towards a person whom they believe to be important in some way); they are courteous, and also like to be complimented. Another "praiseworthy" characteristic, in the eyes of whoever is not too strict in his orthodoxy: they keep within bounds their prayers in holidays and refrain from the Ashkenazi "exaggerations". The Ashkenazim are regarded with distrust. They are politicians, with whom one should negotiate; they are also individualists ("in Jerusalem, there is no public opinion among the Ashkenazim") Bril adds another recommendation that reveals his perception of the reality:

When you arrive in Jerusalem, take as your teacher Senior Joseph who was hired by the Gabbaim (managers or treasurers of a synagogue) of the

¹¹ Mea Shearim is today an Orthodox quarter of Jerusalem's new city.

Rabbinical School, to teach Talmud, Torah and the Arab's language, for he will teach you the Arabic language, and first of all get used to speak the language, for the grammar and the pronunciation you'll learn later in the course of time...

In Palestine, one should know and speak Arabic, even if the grammar and the pronunciation are not acquired immediately.

However, it turned out, as Bril suspected, that Pines did not follow his advice. In articles, some of them anonymous, and in reports published in the Hebrew press in Europe, he criticized those who had sent him (Sephardi notables of the British community) and showed sympathy rather to the Ashkenazi community, who appeared to him more ready to accept changes, to improve their situation and to settle the land. In an angry letter, written three years later¹², Bril complains about his friend's "disloyalty":

Tell me, my friend, who sent you to Jerusalem, the ruined Russians, or the British. Were not the British who selected you? and why should you justify or blame those who finance you in various journals under a pseudonym, so that nobody will know that you and nobody else is the author? and did not everybody say that this is a childish act? Please tell me, by what right did you reject the Sephardim with both hands, and turned your eyes and your heart only to the Poles, who don't belong to the Establishment but rather are contentious and quarrelsome people, who are not respectable in the eyes of the people and do not respect others?

I know that you will reply to me that you turned to them because you saw in them enthusiasm, not like the Sephardim, who have been infected with the Turk's laziness, and also will not settle the land.

The reality of disagreements between the Ashkenazi communities in Europe is reflected in the situation in Jerusalem. In that period (in contrast, for instance, to the first years of the State of Israel, when there was a great immigration from North Africa) there is no question of relations between a "majority" and a "minority"; the communities are more or less equal in strength and status. Bril explains how, in his opinion, a Hebrew journalist can "navigate" between the communities, even if the conflict is inevitable.

Therefore, there is one thing that if you do it, you'll be able to regain your previous respect in the Holy Land and abroad. This is, that you come back and rejoin the Sephardim, not with heart and soul, as you sold yourself to the Poles with their imagination and delusions, but rather for appearances, so that they believe that they can get assistance from you as

¹² Malachi, *Ibid.*, 133-135.

they wish and as is their custom, and they are not afraid like the Ashkenazim, who want you to act before speaking, but for help from afar they will honor you and praise you, and very soon will forget what they thought about you previously. And when the Ashkenazim shall see that the Sephardim welcome you and befriend you, they too will become friendly. I know from my experience that the Ashkenazim are jealous only towards the Sephardim, and you should not fear that the Ashkenazim should denounce you to the Committee, because you and I know that the words of the Sephardim are better heard everywhere, and I am certain that you will find arguments to excuse your former words about the Sephardim (since I have not the slightest doubt that in your reports you praised the Ashkenazim more than the Sephardim). and I thought that I should certainly write articles in this manner in *The Lebanon*. And I see that by befriending the Sephardim I infuriated the Ashkenazim. They will be more angry yet when I shall announce (if the Rabbis themselves will not eradicate the forgers from their midst) that you cannot rely on any signature or seal of the Ashkenazim, unless a Sephardi Rabbi authenticates the signature with his own.

In the year 1883 Bril visited Palestine, heading a group of Russian farmers who came to settle. He found a more dynamic Palestine, Jerusalem that broke out of its walls.

In the course of his travels, he also reached Safed, where he found another good quality among the Sephardim: their readiness to settle and develop the Holy Land everywhere. This is what he wrote in his book *Yessod Hama'ala*¹³:

In the short time I remained in Safed, I was able to see that our Ashkenazi brethren who live there are not part of the Establishment. That is to say: they are not engaged in settling the Holy Land, as our brethren in Jerusalem. Here in Safed, reason is a hidden light in their hearts, therefore they will not improve their condition. On the other hand I saw some breath of life in our Sephardi brethren, so different from our Ashkenazi brethren in their homes and in their conduct and their opinions about the world, whose air they also breathe.

However, two years earlier, as we know, in Jerusalem he had discovered this "breath of life" rather among the Ashkenazim.

In Safed Bril found seventy families originally from North Africa or more exactly from Algiers. They had French citizenship and their representative

¹³ Yehiel Bril, *Yessod Hama'ala*, new photocopied edition by G. Kressel (Jerusalem: Yad Ben-Zvi, 1978), 223-225.

gave Bril, who was returning to France, seventy francs, one franc for each family, as a donation to erect a statute honoring the national hero Gambetta in his home town, Cahors.

Bril sharply censured, with no little contempt, the Ashkenazi community in Safed, because of the deplorable sanitary conditions in which they lived, and he did not mince his words:

In Safed as in the old Berdichev, everywhere the passer-by turns to look, he will see the excrement, rubbish and refuse coming from the houses and the courtyards and flowing in the streets, as the Kidron river before. So much so that when going through I had to put a handkerchief before my mouth and my nose, so I wouldn't choke from the smell coming from it...". and in a note at the bottom of the page he remarks: "this revolting spectacle will appear to the viewer only in the upper part of the city where our brethren from Russia, Galicia and Romania live. While in the lower part, where our Sephardi brethren live, even there the streets are not clean, but they are not like the latrines of the upper part."

In Safed, Bril was to have a surprising encounter with English-speaking women from a Sephardi family. He discovered that they had been born in Liverpool, and their parents, who immigrated to Palestine in their old age, married them to Sephardim. and here Bril remarks with indignation "the Sephardim, who are so meticulous on cleanliness, do not care if their women look like beasts..." The attitude of the Sephardi community towards women enrages Bril, with his progressive European opinions.

In Tiberias, Bril observes in the Jews of European origin a characteristic that exasperates him: "Nothing new for our Ashkenazi brethren, they conduct themselves as in Poland, from whence they came, and they have almost the same ideas as their brethren in Safed." Their delusion, that they could continue living in Palestine as they lived in Poland, is in his opinion destined to fail.¹⁴

Bril's book contains an interesting commentary about the relations between European Jews. In the chapter on Rosh Pina, Bril relates that most of its inhabitants came from Romania, among them three families originally from Russia. A youth of Russian origin lent his rifle to the son of a Sheik, who wanted to try it. The lad did not know how to operate it and was killed by a stray bullet. The Arabs wanted to revenge the boy's blood collectively on all the Jews "until it was made known to them that in the village there were two kinds of Jews, one from Romania and the other from Russia, and

¹⁴ Ibid., 228.

the youth that (in their view) had killed, belonged to the second kind, and therefore only they are accountable.”¹⁵

Romanian Jews who arrived in Haifa amazed the local Arabs by their behavior. “Our brethren from Romania behave in every respect as in Romania. They will not stay in their home. They and their women and their grown children go around the city and sit in the coffee houses and drink wine and liquor and play dice both during the week and on the Saturday. Thus they became a byword among the local people, who said they had never seen such Jews before.”¹⁶

There is another testimony about the Jews of Jaffa: “About a hundred Israelite families now live in Jaffa, whose entire population counts ten thousand souls. Most of the Jaffa Jews are originally from those who fled from Morocco because of their suffering there, and the least minority are those called Ashkenazim (because they speak a muddled German), some of them had first settled in Jerusalem, and some are newly arrived from abroad.”¹⁷ Only the old Jerusalemites received support from the “Distribution”.¹⁸

During the visit of Yehiel Bril in Palestine, Eliezer Ben-Yehuda, a new immigrant from Paris, was already there. He approaches Yehiel Michal Pines and Israel Dov Frumkin, editor of *Havatzelet*, to whom Ben-Yehuda sent articles from Paris. Ben-Yehuda does not hide his preference for Sephardi pronunciation as that of the renewed Hebrew. It is interesting, however, to quote his description of the “Sephardic qualities” beyond the questions of pronunciation and language...

... The best, the more pleasant impression was made by the Sephardim. Most of them were shapely, with a beautiful figure, all of them elegant in their oriental dress, their personality and manner were nice, almost everyone spoke with *Havatzelet*’s editor in Hebrew, and their language was familiar, natural, wordy... and the syllable is so original, so Oriental and sweet! The Ashkenazi visitors from all the classes were mostly of the diasporic type. Only the older ones, who came when the Ashkenazim were still the minority in the Jewish community in Jerusalem, had already assimilated a bit into the Sephardim and

¹⁵ Ibid., 188.

¹⁶ Ibid., 193.

¹⁷ Ibid., 195.

¹⁸ The “Distribution” (*Halukah*) was the distribution of funds donated by Jewish Diaspora benefactors through their local agents.

resembled them a little, in their dress and customs, and the Diaspora mark was a bit erased from their faces.¹⁹

Elsewhere he tells about renting his first apartment in Jerusalem and about meeting his Sephardic neighbours:

And in this close relationship with this Sephardic Jewish family, we soon saw how Sephardic Jews liked cleanliness and how meticulous they were about it, even in a discreet and modest place. It was a poor family who barely made their living, and yet the floor of the room was clean with washing and polishing almost every day, and the whole dark room was almost gleaming with the whitewashed whiteness of the walls, and all the cutlery and eating utensils were really glittering in the purity of their cleanliness. I mentioned this detail here by the way, because it was one of the reasons that shaped my later attitude to Sephardim and Ashkenazim.²⁰

It appears that communal tensions existed already in the 19th century among the Jewish communities of the Yishuv. The situation was such that Bril remarked, as we have read in his letter to Pines: "It's a very rare occurrence in Jerusalem that an Ashkenazi and a Sephardi befriend one another." The stereotypes exist, although their contents are not always similar to those of today; they are often inversed. This inversion justifies claims by social psychologists about stereotypical images arbitrarily attaching some characteristics to this or that community. It also justifies the claims of cultural studies scholars who speak about identities undergoing constant transformations and argue that the current existence of symbols and ideas used to define a cultural identity does not ensure that their meaning has always been the same or that this meaning does not change in the context of new practices. However, in the case of the Jewish settlers in Palestine, tension on ethnic or religious grounds did not mean "civil war". Bril takes care to speak of "our Sephardi brethren" as well as "our Ashkenazi brethren." And even if the formation of cultural identities presupposes the notion of the "other," the communal identity is merged into a national identity, with the main part of the "other" being reserved for non-Jews.

"These are the main points on how to conduct yourself in Jerusalem", concludes Bril's first letter to Pines. "And after you have lived in Jerusalem a year or ten months, you will understand their nature."

¹⁹ E. Ben-Yehuda, *The Dream and its Fulfillment, Selected Writings*, edited by R.Sivan (Jerusalem: Dorot, 1978) 97.

²⁰ *Ibid.* 106.

Nevertheless, today, as well, more than a hundred and twenty years later, different visions of narratives of the past reappear – something that we have not yet fully grasped.

Identity, Habermas urges, “is not something given, but also, and simultaneously, our own project”.²¹ However, there is no clear agreement on such a project, even in the Israel of our days.

²¹ J. Habermas, “The Limits of Neo-Historicism,” in *Autonomy and Solidarity*, ed. J. Habermas (London: Verso, 1992), 143.

Bibliography

- Allport, W.G. *The Nature of Prejudice*. Cambridge, Mass: Addison-Wesley Publishing Co., Inc., 1954.
- Ben-Yehuda, E. *The Dream and its Fulfillment, Selected Writings*, ed. R.Sivan. Jerusalem: Dorot, 1978.
- Bril, Yehiel. *Yessod Hama'ala*, new photocopied edition by G. Kressel. (Jerusalem: Yad Ben-Zvi, 1978.
- Brown, Roger William. *Social Psychology*. N.Y.: Free Press, 1965.
- Colls, R. and P. Dodd. Preface to *Englishness, Politics and Culture 1880-1920* by R. Colls and P. Dodd. London: Crown Helm, 1986.
- Gilroy, Paul. "Diaspora and the Detours of Identity." In *Identity and Difference*, ed. Kathryn Woodward. London: Sage- The Open University , 1997.
- Habermas, J. "The Limits of Neo-Historicism." In *Autonomy and Solidarity*, ed. J. Habermas. London: Verso, 1992.
- Hall, Stuart. "Cultural Identity and Diaspora." In *Identity, Community, Cultural Difference*, ed. J. Rutherford. London: Lawrence and Wishart, 1990.
- Larrain, Jorge. *Ideology and Cultural Identity*. Cambridge, UK: Polity Press, 1994.
- Malachi, A.R. "The History of The Lebanon." In *Mayer Waxman's Jubilee Volume*. Jerusalem-Tel Aviv: Jewish Studies College of Chicago, in cooperation with Mordechai Newman Publishers, 1967.
- Williams, M. R. *Strangers Next Door: Ethnic Relations in American Communities*. (N.J.: Prentice-Hall Inc., 1964).

ISSN: 2587-2532 | e-ISSN: 2587-1862

<http://filistin.org>

FAD- Filistin Araştırmaları Dergisi Sayı: 5 (Yaz 2019)

BPS- Bulletin of Palestine Studies Issue: 5 (Summer 2019)

Başlık/ Title: Büyük Herod'un Mirası Meselesi

Yazarlar/ Authors

Okan AÇIL

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0001-6017-844X>

Bu makaleye atıf için: Okan Açıl, Büyük Herod'un Mirası Meselesi, *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no. 5 (Yaz 2019): 15-32.

To cite this article: Okan Açıl, Büyük Herod'un Mirası Meselesi, *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no. 5 (Yaz 2019): 15-32.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 24 Haziran 2019

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 26 Haziran 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran 2019

FAD- Filistin Araştırmaları Dergisi

BPS- Bulletin of Palestine Studies

Tarandığı Uluslararası İndexler/ Abstracting & Indexing

INDEX COPERNICUS | SCIENTIFIC INDEXING | CEEOL | DRJI | İSAM

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Büyük Herod'un Mirası Meselesi ¹

Özet: MÖ 37 – MÖ 4 yılları arasında Iudaia (Yahudiye) hükümdarı olan Büyük Herodes, Yahudi tarihi açısından önemli bir karakterdir. Aile kökleri ve bazı dini icraatları sebebiyle dönemin Yahudileri arasında muhalifleri bulunmuş olsa da genel itibarıyla başarılı bir yönetim sergilemiştir. İktidarı elinde tuttuğu süre boyunca idari konularda, imar faaliyetlerinde ve Roma Devleti ile olan ilişkilerinde büyük başarılar göstermiştir. Ancak devlet idaresinde gösterdiği bu başarıyı aile hayatına yansıtamamıştır. Herodes bilindiği kadarıyla farklı toplumsal sınıflara mensup on kadınla evlilik yapmış ve bu evliliklerinden çok sayıda çocuk sahibi olmuştur. Bu durum eşlerinin ve çocuklarının veraset konusunda birbirleriyle mücadeleye girişmesine yol açmıştır. Yaşanan mücadeleler kapsamında, Herodes'in eşleri ile olan ilişkilerinde, eşlerinin birbirleri ile olan ilişkilerinde ve farklı eşlerden dünyaya gelen çocuklarının birbirleriyle olan ilişkilerinde çeşitli sorunlar yaşanmıştır. Bu sorunlar neticesinde Herodes'in halefinin kim olacağı ve mirasın nasıl paylaşılacağı konusu bir mesele haline gelmiştir. Bu mesele dönemin Yahudi dünyasını ve kısmen de Roma yönetimini meşgul eden bir vaziyete bürünmüştür. Herodes değişen dengeler doğrultusunda birçok defa vasiyetini değiştirme gerekliliği hissetmiştir. Söz konusu vasiyetlerde özellikle bazı eşlerin ve bu eşlerden doğan çocukların dönüşümlü olarak ön plana çıktığı görülmektedir. Bu çalışmada Büyük Herodes'in farklı vasiyetleri, bu vasiyetlerin değiştirilme sebepleri, varisler arasındaki mücadeleler, vasiyetlerde adları geçen eşlerin ve çocukların tercih edilme sebepleri, Herodes'in vasiyetleriyle Roma yönetiminin ilgisi ve Herodes öldükten sonra mirasının nasıl paylaşıldığı konuları incelenmeye çalışılacaktır.

Anahtar Kelimeler: Yahudi, Roma, Herod, Miras, Vasiyet.

The Matter of The Will of Herod The Great

Abstract: Herod the Great, who was ruler of Judaea between the years of 37 and 4 B.C., is a significant figure in Jewish history. Though he had some opposers among the Jewish people of the era due to his family roots and some of his religious practices, he exhibited a successful governance in general. During his reign, he demonstrated great success in governmental matters, developmental activities, and relations with the Roman State. However, he was not able to mirror the success he displayed in governance in his family life. Herod, as far as is known, married ten women of varying social classes, and had many children from those marriages. This led to his wives and children to compete against each other on the matter of inheritance. Within the scope of this competition, there came problems in the relations between Herod and his wives, among the wives, and among the children that were mothered by different wives. As a result, the matters of who would be the successor of Herod, and how Herod's heritage would be shared became a concern. This concern took on a form that kept the Jewish world and partly the Roman administration busy. Herod felt the need to change his will many times in the direction of the changing balances. Particularly, it is seen in the

* Doktora Öğrencisi, Arş. Gör., Tarih Bölümü, Fen- Edebiyat Fakültesi, İnönü Üniversitesi Ph.D. Student, Res. Asst., Department of History, Faculty of Arts and Sciences, Inonu University okan.acil@inonu.edu.tr

¹ Bu makale İkinci Uluslararası İsrail ve Yahudilik Çalışmaları Konferansı'nda (Bandırma, 27-29 Ekim 2018) aynı başlıkla sözlü bildiri olarak sunulmuş ve *Bildiri ve Öz Kitabı*'nda özü yayınlanmış çalışmanın genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

aforementioned testimonials, that some wives and children born of those wives are put to the forefront alternatively. The aim of this study is to examine the different wills of Herod, the reasons for the changing of these wills, the struggles between the heirs, the reasons for preferring the spouses and children who are named in the wills, the interest of the Roman administration with the will of Herod, and how Herod's heritage were shared after his death.

Keywords: Jew, Rome, Herod, Will, Legacy.

Giriş

Yahudi tarihi açısından önemli bir karakter olan Büyük Herodes, MÖ 73/72 yılında dünyaya gelmiştir. Babası Antipater bir Idumealı (Edom), annesi Cypros ise bir Araptır.² Idumea yöneticisi olan Antipater'in Yahudiliği sonradan kabul eden bir aileye mensup olduğu bilinmektedir.³ Dini tercihi hakkında bilgi bulunmayan Cypros'un ise soylu bir Nabati ailesine mensup olduğu düşünülmektedir.⁴

Idumea, Arap ve Yahudi kültürlerini bünyesinde barındıran Herodes, ilk eğitimini Maresha şehrinde Hellenistik usullere göre almıştır. MÖ 47'de Roma iç savaşında gösterdiği gayretler neticesinde Iulius Caesar (MÖ 100 - 44) tarafından Roma vatandaşlığı ile ödüllendirilmiştir. Herodes'in çok kültürlü yapısı bu gelişmelerle daha da zenginleşmiştir.⁵ Aynı yıl Roma tarafından Galilee (Celile) idareciliğine atanan Herodes, MÖ 40 senesinde Hierousalem'de (Yeruşalayim/Kudüs), Part destekli Mattathias Antigonus'un⁶ hâkimiyet kurması üzerine Roma'ya iltica etmiş, burada Iudaia (Yahudiye) hükümdarı ilan edildikten sonra bölgeye geri dönerek oldukça uzun süren bir kuşatmanın ardından MÖ 37'de hâkimiyetini kurmayı başarmıştır.⁷ MÖ 4 senesine kadar hâkimiyeti elinde bulunduran Herodes, topraklarını Hellen bölgelerini de kapsar şekilde genişletmesi, giriştiği büyük imar faaliyetleri ve Roma Devleti ile tesis ettiği iyi ilişkilerle tanınmaktadır. Ancak ülke içinde, Yahudi halktan destek görmediği de bilinen bir gerçektir. Mevcut karışıklığın temeli Herodes'in karışık aile köklerine dayanmaktadır. Iudaia'daki muhalif grup, aile yapısına işaret ederek hâkimiyeti boyunca Herodes'in *yarım Yahudi* olduğunu ileri sürmüştür.

² Eusebios, *Ekklesiastike Historia*, I.6.2; Aryeh Kasher, *King Herod: A Persecuted Persecutor* (Berlin: Walter de Gruyter, 2007), 18.

³ Lester L. Grabbe, "Herod the Great", *The Encyclopedia of Ancient History*, ed. Roger S. Bagnall, Kai Brodersen vd. (USA: Blackwell Publishing Ltd., 2013), 3175.

⁴ Richard Neitzel Holzapfel, "King Herod", *Masada and the World of the New Testament*, ed. John F. Hall ve John W. Welch (Utah: BYU Studies, 1997), 44.

⁵ Kasher, 19.

⁶ Iudaia'nın Haşmonayim Hanedanı üyesi ve saf Yahudi soyundan gelen son yöneticisidir. Ayrıca Roma'nın idam ettirdiği ilk Iudaia hükümdarı olma özelliği de bulunmaktadır. MÖ 40 senesinde Iudaia tahtında Roma karşıtı bir yönetici bulunmasını isteyen Partların desteğiyle hâkimiyeti elde etmiştir. Geniş bilgi için; Louis Ginzberg, "Antigonus Mattathias", *The Jewish Encyclopedia*, cilt I, ed. Isidore Singer (New York: Funk and Wagnalls Company, 1901), 628-629.

⁷ Strabon, *Geographika*, XVI.2.46; Tacitus, *Historiae*, V.9; Cassius Dio, *Rhomaika*, XLIX.22.3-6; Eusebios, *Ekklesiastike Historia*, I.6.2; Grabbe, 3175; William Douglas Morrison, *The Jews Under Roman Rule* (New York: G.P. Putnam's Sons, 1890), 52-62.

ve bu durumu eleştirilerinin dayanak noktası haline getirmiştir.⁸ Yahudi halkın kendisini saf Yahudi olmayan biri olarak görmesi, bazı icraatlarıyla dini kuralları ihlal etmesi ve Romalılarla ittifak yaparak Haşmonayim⁹ hanedanını ortadan kaldırması kendisine karşı oluşan muhalefetin ana sebepleri arasında bulunmaktadır.¹⁰

Halk desteğinden mahrum kalan Herodes, esasen müstakil bir hükümdar da değildi. Tıpkı diğer vassal hükümdarlar gibi Roma himayesi altında bulunmaktaydı ve resmîyetle *Romalıların dostu ve müttefiki*¹¹ unvanına sahipti. Bu statüye göre, hükümdar olabilmesi için Roma yönetimi tarafından tasdik edilmesi ve bir miktar haraç ödemesi gerekiyordu. Hâkimiyet alanının iç işleri üzerinde geniş yetkilerle sahip olmasına rağmen, dış politikada Roma izni olmadan antlaşma yapamıyor ve savaş ilan edemiyordu. Para darp etme konusunda ise sadece bakır para basabilme izniyle sınırlandırılmıştı. Ayrıca belirtmek gerekir ki hâkimiyeti şahsi ömrü ile sınırlıydı, dolayısıyla topraklarını miras bırakamıyordu. Bu genel kaidelerin aksine İmparator Augustus (MÖ 27 - MS 14) bir imtiyaz olarak Herodes'e varisini belirleme hakkı tanımıştır.¹² Ancak bu noktada da veliaht

⁸ Hâlbuki Idumealılar, Herodes'in büyükbabası Antipas zamanında, Haşmonayim Hanedanı üyesi Yohanan Hyrcanus (MÖ 135 – 104) yönetimi altında Yahudiliği kabul etmişti. Herodes'in babası Antipater bu kabul edişten sonra bir İudaia vatandaşı olarak doğmuştur. Herodes de bu kabul edişten sonra üçüncü nesil olarak dünyaya gelmiştir. Dolayısıyla *Halakha*'ya (Yahudi dini yasaları) göre tartışmasız bir Yahudidir. Ayrıntı için bakınız; Solomon Zeitlin, "A Malovent Maniac", *The Jewish Quarterly Review* 54, no.1 (1963): 4.

⁹ *Maccabiler* olarak da bilinen *Haşmonayim* sülalesi ve hâkimiyet dönemleri hakkında geniş bilgi için bakınız; A. W. Streane, *The Age of Maccabees* (London: Eyre and Spottiswoode, 1898), 35-76; J. S. McLaren, *Power and Politics in Palestine* (Sheffield: Sheffield Academic Press, 1991), 54-67; Henry Hart Milman, *The History of Jews* (London: George Routledge & Sons, yıl yok), 204-232.

¹⁰ M. Şemseddin Günaltay, *Yakın Şark III: Suriye ve Filistin* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987), 381; Yusuf Besalel, *Yahudi Tarihi* (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2000), 62.

¹¹ Herodes, Antigonos'a karşı bir hareket olarak hükümdar ilan edilmiştir. Ancak resmîyetle statüsü "*rex socius et amicus populi Romani*" dir. Yani *Romalıların dostu ve müttefiki olan bir hükümdar* unvanına sahiptir (Peter Schafer, *The History of the Jews in the Greco – Roman World* (London: Routledge, 2003), 89). *Dost* kelimesi Roma diplomasisinde bir unvan olarak kullanılmıştır. Bu unvana layık görülen yabancı hükümdarlar diğer herkes tarafından tanınabilecektir. Ayrıca söz konusu yöneticilerin Roma desteğine sahip olduklarını gösteren diplomatik bir statü de sunmaktadır. Geniş bilgi için; Brian Campbell, "Roma Dünyasında Diplomasi (Yaklaşık MÖ 500- MS 235)", çev. Recep Özman, *Tarih Okulu Dergisi* 14, no.1(2013): 201-224.

¹² Augustus'un (Octavianus), Herodes'e bu hakkı tanınmasında kendi idare politikası önemli bir etkindir. Bilindiği üzere, Augustus - Marcus Antonius mücadelesi devam ederken (MÖ 30 öncesi) Herodes, Marcus Antonius taraftaydı. Ancak Actium Savaşı'ndan sonra Augustus tarafına iltica etmişti. Augustus, Rodos'ta Herodes'in bağlılığını kabul etmiş, daha önce dayısı Iulius Caesar'a ve sonra kendisine yaptığı yardımları takdir etmişti. Kendi otoritesini tanıyan

gösterilen adayın hükümdar ilan edilmesi Augustus tarafından uygun görülmesine bağlanmıştır.¹³ Herodes'e tanınan bu imtiyaz, Yahudi sarayında yaşanan mücadelelerin ve miras meselesinin temelini oluşturmaktadır.

Herodes'in Evlilikleri ve Çocukları

Yahudiliğin önemli kaynaklarından tarihçi Iosephus'un (yak. MS 37 - 100) belirttiğine göre dönemin Yahudi adetleri çok eşliliğe izin vermektedir.¹⁴ Büyük Herodes'in bu haktan genişçe faydalandığı ve on kadınla evlendiği bilinmektedir. Eşlerinin sekizinden çocuk sahibi olan Herodes'in, beşi kız ve onu erkek olmak üzere toplamda on beş çocuğu vardı.

Herodes MÖ 47 senesinde, henüz hâkimiyetini tesis etmemişken, Hierousalem yerlilerinden ve sıradan bir kadın olan Doris ile ilk evliliğini gerçekleştirmiştir. Bu evlilikten, MÖ 46 senesinde ilk çocuğu ve en büyük oğlu olan Antipater dünyaya gelmiştir.¹⁵ MÖ 42 senesinde Doris ile evli olduğu halde Haşmonayim Hanedanı üyesi I. Mariamme¹⁶ ile nişanlanmış, beş yıl nişanlı kalmasının ardından MÖ 37 senesinde ilk eşi Doris'ten boşanarak I. Mariamme ile evlenmiştir.¹⁷ Bu ikinci evlilik gerçekleştiğinde Doris ve oğlu Antipater saraydan uzaklaştırılmıştır. I. Mariamme ile Herodes evliliğinden üçü erkek ikisi kız olmak üzere beş çocuk dünyaya gelmiş, ancak bu evlilikten doğan en küçük oğlu Roma'daki eğitimi sırasında ölmüştür.¹⁸ Geriye, Alexander ve Aristobulos adlarında iki erkek

Herodes gibi bir müttefikin bölgede bulunması Augustus için önemliydi. Augustus, doğu politikası gereği Mısır ve Suriye'de istikrarlı bir yönetim kurma arzusundaydı. Herodes de bu amaç için kullanışlı bir araçtı. Roma iç mücadelelerinde taraf değiştirmiş olsa da başka devletlere yönelmemiş, Iulius Caesar'dan beri Roma'ya sadık kalmıştı. Kısacası söz konusu dönemde Batı Suriye'de Roma çıkarlarını koruyabilecek en iyi Yahudi yönetici adayı Herodes'ti ve bu müttefik memnun edilmeliydi. Ayrıca onun ailesinden gelecek benzer *kullanışlı* yöneticiler Roma Devleti'nin bölge idaresi için oldukça önemliydi. Morrison, 68-75.

¹³ Schafer, 89.

¹⁴ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.24.2.

¹⁵ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.12.3; Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XIV.12.1; Holzapfel, 47; Kasher, 55.

¹⁶ Herodes'in Mariamme isimli iki eşi bulunmaktadır. İsim benzerliğinden kaynaklanan bir karışıklığa mahal vermemek için ilk evlendiği I. Mariamme, daha sonra evlendiği ise II. Mariamme olarak gösterilecektir.

¹⁷ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.17.8; Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XIV.15.14; Heinrich Graetz, *History of the Jews vol. II* (Philedelphia: The Jewish Publication Society of America, 1893), 87; Kasher, 51-52.

¹⁸ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.22.2.

ve Salampsio ile Cypros isimli iki kız çocuğu kalmıştır.¹⁹ Herodes'in ikinci evliliğini MÖ 37'de, Hierousalem'de Antigonus'a karşı hâkimiyet mücadelesini sürdürürken yaptığı bilinmektedir. Bu durum göz önüne alındığında, yaptığı evlilik sayesinde Haşmonayim Hanedanı ile akrabalık bağı kurmayı ve böylece hâkimiyet iddialarını meşru hale getirmeyi amaçladığını söylemek mümkündür.

Herodes, üçüncü ve dördüncü evliliklerini kendi akrabaları arasında bulunan kadınlarla yapmıştır. Bu eşlerinden biri Herodes'in yeğeni, diğeri ise kuzenidir. Kadınlar hakkında çocuk sahibi olmadıkları dışında bir bilgi bulunmamaktadır.²⁰ Evliliklerin gerçekleştiği tarihler de kesin olarak bilinmemekle beraber MÖ 37-29 yılları arasında yapıldığı düşünülmektedir.²¹ Diğer sekiz eşinden de çocuk sahibi olan Herodes'in aynı zamanda akrabası olan üçüncü ve dördüncü eşlerinden çocuk sahibi olmaması dikkat çekici bir husustur. Bu durum evliliklerin, göstermelik veya himaye amaçlı yapıldığının göstergesi olarak kabul edilebilir. Elbette bu kesin olmayan bir yorumdur. Ayrıca dönem Yahudilerinin, Herodes'in özellikle yeğeni ile yaptığı evliliği nasıl karşıladığı konusu da merak uyandıran bir diğer noktadır. Ancak belirtildiği gibi bu evlilikler ve neticeleri hakkında detaylı bilgi bulunmamaktadır.

MÖ 29/28 yılında Herodes'in ikinci eşi I. Mariamme'yi idam ettirmesi²² arka arkaya yaptığı yeni evliliklerin başlangıcı olmuştur.²³ Herodes, infazın gerçekleştirilmesinin hemen ardından Samaria (Samiriye) bölgesinden Malthace isimli bir kadınla beşinci evliliğini yapmıştır. Bu evlilikten,

¹⁹ Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XVI.3.1; K.C. Hanson, "The Herodians and Mediterranean Kinship Part I: Genealogy and Descent", *Biblical Theology Bulletin: Journal of Bible and Culture* 19, no.3 (1989): 79.

²⁰ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.28.4; Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XVII.1.3.

²¹ Kasher, 175.

²² Herodes bu hadiseden önce kendisine rakip görmesi sebebiyle I. Mariamme'nin kardeşini öldürtmüştü. Bu durum sebebiyle I. Mariamme, Herodes'e ve ailesine kötü davranmaya başlamıştı. Böylece eşiyle ilişkileri zarar gördü. I. Mariamme'nin davranışlardan rahatsızlık duymaya başlayan Herodes'in annesi ve kız kardeşi, onu zina yapmakla suçladı. Sonraki süreçte Herodes, Iudaia'dan ayrılacağı bir sırada kız kardeşinin kocası Ioseph'e, başına bir şey gelmesi durumunda I. Mariamme'yi öldürmesini nasihat etti. Ioseph, Herodes'in kendisini ne kadar sevdiğini anlatmak amacıyla bu sırrı I. Mariamme ile paylaştı. Verdiği görevin açığa çıktığını öğrenen Herodes bu durumu ikili arasında ilişki olmasına bağladı ve idam edilmelerini emretti. Ioseph derhal idam edildiyse de I. Mariamme bir süre mahkûm hayatı yaşadıktan sonra idam edildi; Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.22.2-5; Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XX.10.1.

²³ Zeitlin, 18; Schafer, 97.

Herodes Archelaus ve Herodes Antipas²⁴ isimli iki erkek ve Olympias isimli bir kız çocuğu olmuştur.²⁵ Herodes'in, Samarialı Malthace ile yaptığı evliliğin duygusal etkileşim sonucunda gerçekleştiği düşünülmektedir. Çünkü Samarialılar hâlihazırda Herodes'in destekçisi olarak bilinen bir topluluktur.²⁶ Dolayısıyla evlilikte politik ya da dini bir çıkar gözükmemektedir.

Herodes, aynı yıl iki evlilik daha yapmıştır. Bunlardan ilki olan altıncı evliliğini Alexandrialı (İskenderiye) Boethus oğlu Simon'un kızı II. Mariamme ile gerçekleştirmiştir. Herodes, evlilik gerçekleştikten hemen sonra alt seviyeden bir kohen²⁷ olan kayınpederi Simon'u kohenlik aristokrasisinde yükseltmiştir.²⁸ Herodes ile II. Mariamme evliliğinden, I. Herodes Philip²⁹ isimli bir erkek çocuk dünyaya gelmiştir.³⁰ Altıncı evliliğin gerçekleşmesinde; II. Mariamme'nin güzel bir kadın olması, ailesinin kohenlik aristokrasisi içinde yer alması ve diasporadaki aile kökenleri önemli rol oynamıştır.³¹ Bu evliliğin ardından Herodes, aynı yıl yaptığı üçüncü ve toplamda yedinci evliliğini Hierousalemlı Kleopatra ile gerçekleştirmiştir. Kleopatra'dan, Herodes ve II. Herodes Philip isimli iki oğlu olmuştur.³² Arka arkaya evliliklerin yapıldığı bu dönemde Herodes, daha önce evlendiği eşlerinden boşanmamıştır. Dolayısıyla üçüncü

²⁴ Bu noktadan sonra Herodes isminin çok sık kullanılacak olması ve Herodes ismine sahip diğer kişilerle ayırt edilmelerini kolaylaştırmak amacıyla sadece *Archelaus* ve *Antipas* olarak anılacaklardır.

²⁵ Iosephus, *Bellum Iudaicum* I.28.4; Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XVII.1.3; Kasher, 175.

²⁶ Peter Richardson, Amy Marie Fisher, *Herod: King of Jews and Friend of the Romans* (New York: Routledge, 2018), 160.

²⁷ *Koanim / Koenler*; Yahudi din görevlisi. Harun peygamber soyundan gelmektedirler. Dini bakımdan yüksek ve değerli şahsiyetler olmaları sebebiyle, dinsel uygulamaların ayrıcalıklı kişileridirler. Diğer dinlerin aksine Yahudilikte kohenlik kurumu babadan oğula geçerek zamanımıza dek uzanmıştır. Başlangıçta kendilerini diğer Yahudilerden ayıran bazı görevleri bulunmaktaydı. Örneğin, kutsal tapınakta görev yapmaktaydılar ve halkın getirdiği kurbanları sunmakla ilgilenmekteydiler. Ayrıca halka öğretmenlik yapmak gibi görevleri de bulunmaktaydı. Geniş bilgi için bakınız; Yusuf Besalel, "Koanim", *Yahudilik Ansiklopedisi*, cilt II (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001), 332 – 336.

²⁸ Graetz, 107; Norman Gelb, *Herod the Great: Statesman, Visionary, Tyrant* (United Kingdom: Rowman & Littlefield Publishers, 2013), 102; Richardson, 160.

²⁹ Herodes'in, Herodes Philip isimli iki oğlu bulunmaktadır. İsim benzerliğinden kaynaklanan bir karışıklığa mahal vermemek için II. Mariamme'den doğan I. Herodes Philip, Hierousalemlı Kleopatra'dan doğan ise II. Herodes Philip olarak anılacaktır.

³⁰ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.28.4.

³¹ Kasher, 176.

³² Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.28.4; Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XVII.1.3.

evliliğinden itibaren Yahudi sarayında çok eşli bir durum meydana gelmiştir.³³

MÖ 28 senesinde gerçekleştirdiği üç evlilikten sonra Herodes uzunca bir süre tekrar evlenmemiştir. Yeniden evlilikler yapmasına yol açan gelişmeler, I. Mariamme'den doğan oğulları Alexander ve Aristobulos'un Roma'daki eğitimlerini bitirerek Hierousalem'e geri dönmeleriyle ilgili gözükmeştir. MÖ 16 senesinde Herodes, Roma'dan dönen oğullarını evlendirdikten sonra kendisi de Phallas, Pedra ve Elpis isimli üç kadınla daha evlenmiştir.³⁴ Pallas'tan Phasael adında bir erkek, Pedra'dan Roxane isimli bir kız ve Elpis'ten Salome adlı bir kız olmak üzere üç çocuğu daha olmuştur.³⁵ Herodes, elli altı yaşında yaptığı bu evliliklerle idam edilen annelerinin acısını taşıyan ve veliaht gözüken Alexander ile Aristobulos'a veraset konusunda tek seçenek olmadıklarını göstermeyi amaçlamıştır. Nitekim aynı amaçla, en büyük erkek çocuk olan ve ikinci evlilik sırasında saraydan uzaklaştırılan Antipater MÖ 14 senesinde saraya geri getirtilmiştir.³⁶ Ayrıca ilerlemiş yaşına rağmen hala kudretli olduğunu kanıtlamak amacıyla bu evlilikleri yapmış olabileceği de düşünülebilir.

Herodes'in Vasiyetleri

Büyük Herodes'in belirtildiği üzere farklı toplumsal statülere sahip on eşi ve on beş çocuğu bulunmaktaydı. Bu çok eşli ve çok mirasçılı durum ve Augustus'un kendisine tanımış olduğu varis belirleme hakkı Yahudi sarayında taht mücadelelerinin yaşanmasına sebep olmuştur. Herodes'in varisinin kim olacağı ve ölümünden sonra mirasının nasıl paylaşılacağı konuları birer mesele haline gelmiştir. Varisler arasındaki mücadeleler ve yaşanan gelişmeler karşısında Herodes yedi³⁷ defa vasiyet ilan etmek durumunda kalmış, özellikle hayatının son döneminde neredeyse bütün çabasını aile içi taht mücadelelerine harcamıştır.

Vasiyet 1

MÖ 22 senesinde Augustus'un, kendisine istediği oğlunu varis gösterme hakkı tanınması üzerine Herodes, I. Mariamme'den olan oğulları Alexander

³³ Tekrar belirtmek gerekir ki bu söz konusu dönem şartları altında olağan bir durumdur. Yahudiler, Rabenu Gerşon'un 1000 yılındaki yönergesinden itibaren ilk eşiyle evliliği devam eden bir erkeğin ikinci bir kadınla evlenmesinin önüne geçmiştir. Yusuf Besalel, "Evlilik", *Yahudilik Ansiklopedisi*, cilt I (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001), 167.

³⁴ Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XVII.1.3; Kasher, 247.

³⁵ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.28.4.

³⁶ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.23.1.

³⁷ Beşinci vasiyetin, dördüncü vasiyete bir ek olduğunu ve dolayısıyla Herodes'in altı vasiyeti olduğunu söylemek de mümkündür. Ancak çalışmada bunu ayrı bir vasiyet olarak kabul ettiğimizden toplamda yedi vasiyet olduğunu söylemekteyiz.

ve Aristobulos'u Roma'ya göndererek imparatorun himayesine vermiştir.³⁸ Bu durum varis olarak bu iki prensin gösterildiğinin belirtisidir. İlk vasiyetin yazıldığına dair bir kayıt bulunmasa da kendisine varis atama hakkı verilmesi üzerine Herodes'in hızla bir vasiyet yazdığı kabul edilebilir. Eğer öyleyse Alexander ilk varis olmalıdır. Aristobulos ise kesin olmayan bir şekilde vasiyete dâhildir.³⁹ Alexander ve Aristobulos'un varis gösterilmesinin mantık çerçevesinde yapılmış bir tercih olduğu gözükmemektedir. Öyle ki, kardeşlerin veliaht ilan edildiği tarihte Antipater henüz saraya dönmemişti. Bu durumda Alexander ve Aristobulos yaşça en büyük veliahtlardı. Ayrıca bu kardeşler anneleri tarafından Haşmonayim sülalesine bağlıydı ve Herodes hükümdar olduktan sonra birer prens olarak dünyaya gelmişlerdi. Dolayısıyla varis gösterilmeleri halk tarafından kabul görme ve meşruluk ilişkisi bakımından makul bir tercihti.

Vasiyet 2

Veliaht ilan edilerek Roma'ya gönderilen Alexander ve Aristobulos MÖ 16 senesinde İudaia'ya geri dönmüştü. Burada, anneleri I. Mariamme'nin idam edilmiş olması sebebiyle babalarına tepkili oldukları ortaya çıkmış, saray çevresinde dahi kardeşlerin babalarını sevmediği konuşulur hale gelmişti. Bu söylentiler ve genç prenslerin düşüncesiz hareketleri neticesinde Alexander ve Aristobulos kardeşlerin Herodes'e suikast hazırlığı içerisinde bulunduğu iddiaları gündeme gelmiştir. Herodes, söylentilerden rahatsızlık duymaya başladığında daha önce saraydan uzaklaştırmış olduğu en büyük oğlu Antipater'i MÖ 14 senesinde geri getirterek diğer oğullarından daha üstün bir konuma yükseltti. Saraya geri dönen Doris oğlu Antipater eline geçen fırsattan istifade etmek amacıyla kardeşleri hakkında iftiralarda bulunmaya başlamış, bir taraftan da çeşitli yollarla kendisini sürekli yüceltmıştır. Antipater o kadar itibar görmeye başlamıştı ki annesi Doris'i saraya geri getirtmeyi dahi başarmıştı. Neticede hedefine ulaşan Antipater, MÖ 13 senesinde varis ilan edilerek Herodes'in vasiyetiyle birlikte Roma'ya gönderilmiştir.⁴⁰ Mevcut durumda, Antipater tüm teveccühlere sahip bir veliaht, Alexander ve Aristobulos ise tahta dair umutlarını tamamen kaybetmiş iki prensi.

Vasiyet 3

Antipater veliaht ilan edilerek Roma'ya gönderildikten kısa süre sonra Herodes ile Alexander ve Aristobulos kardeşler arasındaki çatışmalar daha

³⁸ Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XV.10.1.

³⁹ Richardson, 362.

⁴⁰ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.23.1-2; Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XVI.1.2, XVI.3.1-3; Richardson, 363.

da artmıştır. Öyle ki, Herodes, oğlu Alexander'ı kendisini zehirlemeye çalışmakla suçlayarak kardeşi Aristobulos ile beraber günümüz İtalya'sında bulunan Aquileia kentinde Augustus'un mahkemesine çıkartmıştır. Herodes, kardeşlerin kendisini ortadan kaldırmayı ve böylece ülkeyi elde etmeyi amaçladığını iddia etmekteydi.⁴¹ Augustus, suçlamaları ve savunmaları dinledikten sonra Herodes'e iddiaları bir tarafa bırakıp oğullarıyla uzlaşmasını tavsiye etti.⁴² Tavsiyeye göre, oğulları her konuda babalarına sadık kalacak ve Herod'un ülkesini istediği oğluna bırakma hakkına saygı gösterecekti.⁴³ Uzlaşma sağlandıktan sonra Augustus, Herodes'e tanıdığı imtiyazı tekrarlamış, hâkimiyetini istediği oğluna bırakma ya da oğulları arasında paylaşırma hakkı tanımıştır.⁴⁴

Mahkemeden sonra oğulları ile birlikte İudaia'ya geri dönen Herodes, MÖ 12 senesinde Hierousalem'de halka hitaben yaptığı konuşmasıyla yeni vasiyetini ilan etti.⁴⁵ Üçüncü vasiyetine göre ülke üç oğlu arasında paylaştırılacaktı. En büyük oğlu Antipater hükümdar, diğer oğulları Alexander ve Aristobulos ise bağlı hükümdarlar olacaktı. Ancak sağlıklı olduğu sürece ülkeyi Herodes yönetecek ve oğulları da onun hâkimiyetine saygı gösterecekti.⁴⁶ Üçüncü vasiyetini ilan ettiği esnada altmışlı yaşlarında olan Herodes'in izlediği yöntemle aile içindeki farklı dallar arasında denge sağlamaya çalıştığı görülmektedir. Ancak bu vasiyette adı geçen varislerden hiçbirinin yedinci yani nihai vasiyet açıklandığında hayatta bulunmuyor olması Herodes'in çabalarının başarısız olduğunu göstermektedir.

Vasiyet 4

Herodes, üç oğlunu da idarede pay sahibi ilan ederek aralarındaki anlaşmazlığı çözebilmeyi umut etmişti ancak gelişmeler tam aksi yönde yaşanmıştır. Veliht ilan edilen kardeşler arasındaki mücadele artarak sürmeye devam etmiştir. Antipater kardeşlerine attığı iftiralar sayesinde yücelmeye devam ediyor, Alexander ve Aristobulos ise sürekli itibar kaybediyordu. Artık veliahtlar arasında süren mücadeleye Herodes'in kardeşleri de taraf olmaya başlamıştı.⁴⁷ Taht mücadelesi kapsamında ortaya çıkan yeni suikast iddiaları karşısında tahammülü kalmayan Herodes, oğulları Alexander ve Aristobulos'u mahkûm ettirmiştir. Gelişmelerden haberdar olan İmparator Augustus, komplo iddialarının derinlemesine

⁴¹ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.23.3; Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XVI.4.1.

⁴² Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XVI.4.2-4.

⁴³ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.23.3.

⁴⁴ Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XVI.4.5.

⁴⁵ Richardson, 363.

⁴⁶ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.23.5; Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XVI.4.6.

⁴⁷ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.24.1-8; Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XVI.7.3, XVI.8.1-6.

araştırılmasını ve bu amaçla bir mahkeme kurulmasını istemiştir. Eğer kardeşler suçlu bulunursa idam edilmeleri gerektiğini ancak ortaya suikast teşebbüsü dışında, başka bir suç çıkarsa daha ılımlı bir ceza verilmesinin uygun olacağını bildirmişti.⁴⁸ Herodes, imparatorun isteği üzerine Berytus (Beyrut) kentinde bir mahkeme toplamıştır. Burada yapılan yargılama sonucunda Alexander ve Aristobulos suçlu bulunarak idama mahkûm edilmiştir. Kardeşler, MÖ 7 senesinde Sebaste kentinde infaz edildikten sonra cenazeleri Alexandrium'a taşınarak burada gömülmüştür.⁴⁹

Üçüncü vasiyette adı geçen veliahtlardan ikisinin ölmesi üzerine yeni bir vasiyet yazılması ihtiyacı ortaya çıkmıştı. Görülen lüzum üzerine Herodes, MÖ 6 senesinde dördüncü vasiyetini hazırlayarak en büyük oğlu Antipater'i zengin hediyeler ve vasiyeti ile birlikte Roma'ya göndermiştir. Bu, Antipater'in tekrar tahtın varisi olduğu anlamına gelmektedir. Ayrıca gene bu vasiyete göre II. Mariamme oğlu I. Herodes Philip, Antipater'e varis olarak atanmıştı.⁵⁰ Antipater'in daha önce ölmesi halinde I. Herodes Philip tahta geçecekti.⁵¹ Herodes'in bu vasiyetinde de çocukları arasında soya bağlı ayırım yaptığı görülmektedir. İlk vasiyette Antipater'in maruz kaldığı muameleye, bu vasiyette Samarialı Malthace'nin oğlu Archelaus maruz kalmıştır. Yaşça I. Herodes Philip'den daha büyük olmasına rağmen idarede hak sahibi olamamıştır. I. Herodes Philip'in, Antipater ile beraber varis atanmasında anne tarafından kohen soyuna üye olmasının etkili olduğu düşünülmektedir.⁵² Baş kohen⁵³ olan büyükbabası Simon sayesinde daha geniş çapta kabul görebilecek bir aday izlenimi oluşturmaktadır.

Vasiyet 5

Dördüncü vasiyet açıklandıktan hemen sonra Herodes'in kardeşi Pheroras'ın ölümüyle Yahudi sarayındaki durum tekrar karmaşık bir hal almıştır. Öyle ki hizmetkârları, Pheroras'ın zehirlenerek öldürüldüğünü iddia ediyordu. İddiaları araştırmaya başlayan Herodes, yürüttüğü soruşturma dâhilinde II. Mariamme'nin zehirlenme olayıyla az da olsa ilgili

⁴⁸ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.27.1.

⁴⁹ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.27.6; Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XVI.11.1-7; Strabon, *Geographika*, XVI.2.46; Kasher, 348.

⁵⁰ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.29.2.

⁵¹ Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XVII.3.2.

⁵² Richardson, 364.

⁵³ *Koen Gadol*; Kohenlik hiyerarşisinde tüm kohenlerin başında bulunan kişiye verilen unvandır. Geniş bilgi için; Emil G. Hirsch, "High Priest", *The Jewish Encyclopedia*, cilt VI, ed. Isidore Singer (New York: Funk and Wagnalls Company, 1901), 389-393; Yusuf Besalel, "Koen Gadol", *Yahudilik Ansiklopedisi*, cilt II (İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001), 337 – 338.

olduğunu öğrendi.⁵⁴ Mevcut durum karşısında tekrar düzenlemeler yaparak beşinci vasiyetini oluşturmuştur. Buna yeni vasiyete göre Herodes, soruşturmaya adı karıştığı için boşandığı II. Mariamme'nin oğlu I. Herodes Philip'i mirasından mahrum bırakıyordu.⁵⁵ MÖ 6 senesinde yapılan bu değişikliğin aslında dördüncü vasiyetin bir eki olduğu da kabul edilmektedir. Çünkü bu vasiyette, I. Herodes Philip'in varislikten men edilmesi dışında bir değişiklik yapılmamış Antipater varislik konumunu sürdürmeye devam etmiştir.⁵⁶

Vasiyet 6

Pheroras'ın ölümüyle başlatılan soruşturma derinleştikçe Antipater'in tahtı elde etmek için kardeşlerine attığı iftiralar ve babasına karşı giriştiği teşebbüsler de ortaya çıkmaya başlamıştı. Bu gelişmeler yaşandığı esnada veliaht gözüken Antipater Roma'da bulunuyordu. Babasının kendisini çağırması üzerine, gelişmelerden habersiz halde, Iudaia'ya geri döndü. Hierousalem'e geldiğinde hemen mahkemeye çıkarıldı ve suçlu bulunarak hapsedildi. Herodes, oğlunun işlediği suçları bildirmesi için Roma'ya elçiler gönderdikten sonra yeni bir vasiyet ilan etti.⁵⁷ MÖ 5/4 senesinde ömrünün son günlerini yaşadığı esnada ilan ettiği altıncı vasiyetinde, Samialı Malthace'den olan oğlu Antipas'ı varis ilan etmiştir. İmparator Augustus ile eşi Iulia'ya, arkadaşlarına ve hizmetkârlarına bir miktar para, hayatta olan tüm oğullarıyla erkek torunlarına arazi ve bir miktar para bırakmıştır. Ayrıca kız kardeşi Salome'yi de mirasından büyük miktarda pay sahibi yapmıştır.⁵⁸ Bu yeni vasiyetinde Herodes'in tekrar tek varis belirleme sistemine döndüğü görülmektedir. Ayrıca daha önce, vasiyetlerinde sadece varis ismi belirtirken burada diğer akrabalarını ve Augustus'u da anması dikkat çekmektedir. Benzer paylaşımları diğer vasiyetlerinde de yapmış olması muhtemeldir. Ancak bu konuyla ilgili bir kayıt bulunmamaktadır.

Vasiyet 7

Altıncı vasiyetini ilan ettiği esnada Herodes'in bir süredir ağır hastalıklarla mücadele ettiği bilinmektedir. Bu hadiseden sonra mevcut hastalığı daha da ilerlemiş, yaşının ve hastalığın etkisiyle zihinsel ve ruhsal bakımdan çöküntüye uğramıştır. Öyle ki, intihar teşebbüsünde bulunmuş

⁵⁴ Yapılan soruşturma kapsamında II. Mariamme'nin zehirleme olayının planlanması ve uygulanmasından haberdar olduğu ortaya çıktı. Kendisinin de itirafıta bulunması üzerine Herodes eşinden boşandı ve oğlu I. Herodes Philip'i varislikten men etti; Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.30.7.

⁵⁵ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.30.1-7; Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XVII.4.1.

⁵⁶ Richardson, 364.

⁵⁷ Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XVII.4.1, XVII.5.1-8.

⁵⁸ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.32.7; Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XVII.6.1; Richardson, 364.

ancak başarılı olamamıştır. Ayrıca tüm İudaia'dan seçkin insanları toplayıp hipodroma hapsedirmiş ve kız kardeşi Salome'ye ölümünden sonra hapsedilen bu insanların katledilmesini söylemiştir.⁵⁹ Bu gelişmeler yaşanırken İmparator Augustus'un, Antipater'in suçlarının onaylandığını ve uygun görülen cezanın verilebileceğini bildiren fermanı İudaia'ya ulaşmıştı. Beklediği izni elde eden Herodes, oğlunu derhal infaz ettirmiştir.⁶⁰ Daha sonra ortada belirgin bir sebep görünmemesine rağmen vasiyetini son kez değiştirerek MÖ 4 senesinde yedinci vasiyetini ilan etmiştir. Buna göre, Samarialı Malthace oğlu Archelaus hükümdar ilan edilecekti. Altıncı vasiyette tek varis olan Malthace'nin diğer oğlu Antipas bu vasiyette Galilee ve Perea bölgelerine *tetrarch*⁶¹ olarak atanmıştı. Hierousalemlî Kleopatra'dan olan oğlu II. Herodes Philip ise Gaulonitis, Trachonitis ve Paneas bölgelerine *tetrarch* olacaktı. İamnia, Ashdod ve Phasaelis bölgeleri beş yüz drahmi ile beraber Salome'ye bırakılacak, diğer tüm çocukları da ömürlerini refah içinde geçirmelerine imkân sağlayacak ölçüde gelir sahibi yapılacaktı. Ayrıca, İmparator Augustus'a on milyon drahmi ve yüklü miktarda altın ile gümüş, imparatorun eşi Iulia'ya ise zengin hediyeler verilmesi vasiyette yer almaktaydı.⁶²

Nihai vasiyete göre ülke, Herodes'in o esnada hayatta olan altı oğlundan üçü arasında bölüştürülmüştür. Archelaus, Antipas ve II. Herodes Philip hâkimiyeti paylaşıırken, II. Mariamme oğlu I. Herodes Philip, Hierousalemlî Kleopatra oğlu Herodes ve Pallas oğlu Phasael idarede hak sahibi olamamıştır.⁶³ Ancak bu henüz kesin olmayan bir paylaşımdır. Edindiği imtiyaz sayesinde varis belirleme hakkına sahip olan Herodes'in vasiyeti, statü gereği Augustus'un onaylaması halinde geçerlilik kazanacaktır.

Augustus'un Paylaşımı

Herodes, Antipater'i idam ettirdikten beş gün, nihai vasiyetini yazdıktan birkaç gün sonra, MÖ 4 yılı baharında altmış dokuz yaşındayken ölmüştür.⁶⁴ Ölmeden önce vasiyetini ve mührünü Ptolemy isimli bir görevlisine emanet etmişti. Bu emanetleri Roma'ya götürmek ve son vasiyeti onaylatmak bu

⁵⁹ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.33.6; Eusebios, *Ekklesiastike Historia*, I.8.12-13. Herodes öldükten sonra Salome hipodroma giderek katledilmesi emredilen mahkûmları serbest bıraktırmıştır (Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.33.8).

⁶⁰ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, XVII.7.1; Strabon, *Geographika*, XVI.2.46.

⁶¹ Bir bölgenin veya eyaletin dörtte birini yöneten kişiye verilen unvandır. Geniş bilgi için; Samuel Krauss, "Tetrarch", *The Jewish Encyclopedia*, cilt XII, ed. Isidore Singer (USA: Ktav Publishing House, 1905), 120.

⁶² Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.33.8; Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XVII.8.1.

⁶³ Strabon, *Geographika*, XVI.2.46; Graetz, 119.

⁶⁴ Eusebios, *Ekklesiastike Historia*, I.8.15; Graetz, 116-117.

vasiyete göre hükümdar ilan edilen Archelaus'un göreviydi.⁶⁵ Archelaus'un Roma'ya hareket etmesiyle gelişen olaylar yıllardır devam etmekte olan miras meselesinin Herodes'in ölümüyle de sona ermediğini göstermektedir.

Büyük Herodes'in cenaze töreni gerçekleştirildikten ve yası tutulduktan sonra Archelaus vasiyeti onaylatmak üzere Roma'ya hareket etti.⁶⁶ Bu esnada, yedinci vasiyete uymak istemeyen Antipas da hâkimiyet iddialarında bulunmak amacıyla Roma yolculuğuna başlamıştı.⁶⁷ Taraflar Roma'da, Augustus huzurunda iddialarını dile getirme fırsatı bulmuştu. Altıncı vasiyette ana varis olan Antipas son vasiyetin yazıldığı esnada babasının ölüm döşeginde ve zihinsel bakımdan çökmüş durumda olduğunu söylüyordu. Buradan hareketle, son vasiyetin geçersiz olması ve hâkimiyetin kendisine verilmesi gerektiğini iddia ediyordu.⁶⁸ Archelaus ise tahtın kendi hakkı olduğunu söylüyor ve Herodes'in son vasiyetini yazdığı esnada akıl sağlığının yerinde olduğunu iddia ediyordu. Bu iddiasına delil olarak vasiyetin onaylanmak üzere Augustus'a gönderilmesini gösteriyordu. Dolayısıyla son vasiyetin geçerli olması gerektiğini savunuyordu.⁶⁹

İmparator Augustus tarafları dinledikten sonra bir karara varmadan toplantıyı dağıttı. Bu esnada Iudaia'da oluşan otorite boşluğundan faydalanmak isteyen bazı isyancılar ortaya çıkmıştır. Ezekias oğlu Iudas, Herodes'in hizmetkârlarından biri olan Simon ve Athragones isimli üçüncü bir kişi farklı noktalarda kendilerini hükümdar ilan etti.⁷⁰ Bu girişimler kısa sürede bastırıldı fakat paylaşım konusuna etki edecek bazı başka gelişmeler de yaşanıyordu. Roma'ya giderek Herodes'ten sonra Iudaia'nın nasıl yönetileceği konusunda fikir beyan edenler sadece Archelaus ve Antipas'tan ibaret değildi. Herodes'in hâkimiyeti altında bulunan bazı Hellen şehirleri idari bakımdan Hierousalem'e bağlı olmak istemediklerini bildirmişti.

⁶⁵ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, I.33.8.

⁶⁶ Emil Schürer, *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ vol. I* (Edinburg: T&T Clark LTD., 1973), 330.

⁶⁷ Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XVII.9.4.

⁶⁸ Schürer, 330-331; Gelb, 148-149.

⁶⁹ Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XVII.9.7.

⁷⁰ Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XVII.9.7, XVII.10.5-7; Tacitus, *Historiae*, V.9; Schürer, 332.

Ayrıca, Ferisilerden⁷¹ oluşan bir Yahudi heyet Augustus'a giderek ülkeye hükümdar istemediklerini, bunun yerine eyalet statüsüne alınarak Roma'ya bağlanmayı tercih ettiklerini ve kendi dini yasalarına göre yaşamayı talep ettiklerini dile getirmişlerdi.⁷² Gelineen noktada Iudaia'nın nasıl yönetileceği veya Herodes'in mirasının bölüşülmesi meselesi içinden çıkılmaz bir hale bürünmüştü. Son kararı verecek olan Augustus'un önünde çözüm için üç seçenek bulunmaktaydı. Bunlardan ilki, Iudaia'yı Roma eyalet sistemiyle bütünleştirip Suriye'ye bağlamaktı. İkincisi, Herodes'in tüm ülkesine tek ve güçlü bir hükümdar atamaktı. Sonuncusu ise, Herodes'in son vasiyetini geçerli kabul ederek ülkesini oğulları arasında bölüştürmektir.⁷³

Yahudi heyet taleplerini beyan ettikten birkaç gün sonra Augustus kararını açıkladı. İmparator, Herodes'in yedinci vasiyetini bazı küçük değişiklikler yaparak onaylamıştı. Buna göre, Herodes'in hâkim olduğu bölgelerin yarısı Archelaus'a *ethnarch*⁷⁴ unvanı ile verildi. Kendisine bırakılan bölgelerde adil bir yönetim sergilemesi halinde yetkileri genişletilecekti. Archelaus'un hâkimiyeti Iudaia, Idumea ve Samaria bölgelerini kapsıyordu. Böylece Hierousalem, Ioppa ve Sebaste kentleri Archelaus'a tabi oldu. Bu bölgelerden alınan vergi Augustus'un emriyle dörtte bir oranında düşürüldü. Ülkenin kalan yarısı ise ikiye bölünerek Antipas ve II. Herodes Philip arasında paylaştırılacak ve varisler kendi bölgelerinde tetrarch ilan edileceklerdi. Perea ve Galilee bölgeleri Antipas'ın hâkimiyet alanını oluşturuyordu. Batanea, Trachonitis, Auranitis ve Paneas bölgeleri ise II. Herodes Philip'e ait olacaktı.⁷⁵

Söz konusu dönemde birer Hellen şehri olan Gaza (Gazze), Gadara ve Hippos kentleri, daha önce belirtilen taleplerine uygun şekilde idari

⁷¹ Ferisilik veya *Peruşim*, günümüz Yahudiliğine etki eden önemli bir mezheptir. Hierousalem'in MS 70 yılındaki yıkımından sonra *Rabbani Yahudilik* olarak anılmaya başlanmıştır. Bu mezhep modern dönemde *Ortodoks Yahudilik* olarak adlandırılmaktadır. Kelime anlamı; açıklamak ve tefsir etmek, saf ve temiz olmayandan uzak durmak, ayrılmak gibi manalara gelmektedir. Ferisiler, kutsal kitaba sıkı sıkıya bağlı kişiler olarak bilinmektedir. Hellenleşmeye karşıdır. Herşeyin Tanrı'nın kontrolü altında olduğuna, ölümden sonra tekrar dirilmeye, ceza ve ödüle, Davud neslinden bir mesih geleceğine inanmaktadırlar. Mezhebin taraftarları genel olarak orta sınıftandır. Geniş bilgi için; Abdurrahman Küçük, Alparslan Küçük, *Dinler Tarihi* (Ankara: Berikan Yayınevi, 2009), 330-331; Baki Adam, "Yahudilik", *Dinler Tarihi El Kitabı*, ed. Baki Adam (Ankara: Grafiker Yayınları, 2018), 114.

⁷² Schürer, 333; Gelb, 150-151.

⁷³ Richardson, 365.

⁷⁴ Ethnos ve arche kelimelerinden türetilen ethnarch; bölgesel olmayan, etnik liderlik veya hâkimiyet türü anlamına gelmektedir. Geniş bilgi için; Nadav Sharon, "The Title Ethnarch in Second Temple Period Judea", *Journal for the Study of Judaism* 41, no.4 (2010): 474.

⁷⁵ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, II.6.3; Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XVII.11.4-5; Tacitus, *Historiae*, V.9.

bakımdan Hierousalem'den ayrılarak Syria (Suriye) Eyaleti'ne bağlandı. İmparator Augustus, Herodes'in kız kardeşi Salome'ye son vasiyette kendisine miras bırakılanlara ek olarak günümüz Aşkelon'undaki kraliyet yerleşimini de hediye etti. Ancak arazileri Archelaus'un yetki alanı içerisinde bırakıldı. Geri kalan çocuklar ve akrabalar da son vasiyete göre paylarına düşenlere sahip oldu. Augustus ayrıca Herodes'in iki bekâr kızına iki yüz ellişer drahmi gümüş hediye ederek Pheroras'ın oğulları ile evlendirdi. Son vasiyette kendisine ve eşine bıraktığı malları ise, birkaç sanat eseri dışında, Herodes'in akrabaları arasında dağıttı.⁷⁶ Büyük Herodes'in ömrünün son yıllarında tek uğraşı haline gelen, aile içinde sayısız mücadelelere ile ölümlere sebep olan ve Roma yönetimi nezdinde dahi gündem meşgul eden miras meselesi bu paylaşım ile sona ermiş oldu.

Sonuç

Miras ve Iudaia varisliği konularının, Herodes'in çok eşli ve çok mirasçılı olması sebebiyle zorlu bir hal aldığı görülmektedir. Özellikle eşlerin ve çocukların farklı toplumsal statülere ait olması meseleyi daha karmaşık hale getirmiştir. Belirtildiği gibi Herodes'in varislerinin bir kısmı hanedanlara ve kohenlik aristokrasisine mensup iken bir kısmı da sıradan ailelere dayanan soylara sahipti. Edindiği imtiyaz sayesinde varis belirleme hakkı bulunan Herodes'in veliahtını belirlerken kendi uygun görüşünün yanı sıra halkın da eğilimini göz önünde bulundurması gerekiyordu. Ayrıca onay makamı olan Roma'nın uygun görüşünü alabilecek bir aday göstermesi de önemliydi. Şüphesiz Herodes, hangi muhtemel varisin daha uygun olacağını ve hangisinin hem Yahudi halktan hem de Roma'dan kabul göreceğini göz önünde bulundurmıştır.

Veraset için birbirleriyle rakip olan kardeşlerin ilişkileri Herodes'in bu kabul görme kaygılarıyla giderek bozulmuştur. En büyük erkek çocuk olmasına rağmen Antipater, soylu kardeşlerinin halk tarafından daha kolay kabul göreceği düşüncesiyle geri planda bırakılmıştır. Sonraki gelişmeler üzerine saraya geri dönen Antipater, varislik rekabetini düşmanlığa dönüştürmüş ve soylu kardeşlerinin idamına yol açmıştır. Benzer kaygılarla, baş kohen Simon'un torunu da önce varis gösterilmiş ancak neticede mirastan mahrum kalmıştır. Veraset konusunda oldukça değişken bir politika izleyen Herodes, potansiyel varislerini evlilikler veya diğer oğullarını alternatif gösterme yoluyla sınırlamaya da çalışmıştır. Ancak saray içindeki mücadeleleri önlemek adına atılan bu adımlar düşmanlıkları ve çatışmaları artırmıştır. Neticede saray içinde yaşanan olaylara Roma yönetimi de müdahil olmuş, varisler ve eşler yargılanıp idam edilmiştir.

⁷⁶ Iosephus, *Bellum Iudaicum*, II.6.3; Iosephus, *Antiquitates Iudaicae*, XVII.11.4-5.

Tahta uygun görülen ilk varislerin hiçbirinin nihai vasiyette yer almaması bu durumun bir sonucudur.

Görüldüğü üzere miras konusunun bir mesele haline gelmesinde edildiği imtiyaz sebebiyle varisleri arasında tercih yapmak durumunda kalan Herodes'in izlediği yanlış politikaların etkisi büyüktür. Saraydaki gerginlikler özellikle birden fazla eşin ve çocuğun aynı anda sarayda yaşadığı dönemde yani MÖ 16 ve sonrasında yoğunlaşmıştır. Bu tarihten itibaren Herodes sürekli vasiyet değiştirmek durumunda kalmıştır.

Kaynakça

Adam, Baki. "Yahudilik". *Dinler Tarihi El Kitabı*, ed. Baki Adam, 62 – 128. Ankara: Grafiker Yayınları, 2018.

Besalel, Yusuf. *Yahudi Tarihi*. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2000.

Besalel, Yusuf. "Evlilik". *Yahudilik Ansiklopedisi*, cilt I, 161 - 167. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001.

Besalel, Yusuf. "Koanim". *Yahudilik Ansiklopedisi*, cilt II, 332 – 336. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001.

Besalel, Yusuf. "Koen Gadol". *Yahudilik Ansiklopedisi*, cilt II, 337 – 338. İstanbul: Gözlem Gazetecilik Basın ve Yayın A.Ş., 2001.

Campbell, Brian. "Roma Dünyasında Diplomasi (Yaklaşık MÖ 500- MS 235)", çev. Recep Özman. *Tarih Okulu Dergisi* 14, no.1(2013): 201-224.

Dio, Cassius. *Rhomaika*. Kullanılan metin ve çeviri: *Dio's Roman History vol. V*, çev. Earnest Cary. London: William Heinemann LTD., 1955.

Eusebios, *Ekklesiastike Historia*. Kullanılan metin ve çeviri: *The Ecclesiastical History of Eusebius Pamphilus*, çev. C. F. Cruse. London: John Childs and Son, 1851.

Gelb, Norman. *Herod the Great: Statesman, Visionary, Tyrant*. United Kingdom: Rowman & Littlefield Publishers, 2013.

Ginzberg, Louis. "Antigonos Mattathias". *The Jewish Encyclopedia*, ed. Isidore Singer, cilt I, New York: Funk and Wagnalls Company, 1901.

Grabbe, Lester L. "Herod the Great". *The Encyclopedia of Ancient History*, ed. Roger S. Bagnall, Kai Brodersen vd., 3175-3176. USA: Blackwell Publishing Ltd., 2013.

Graetz, Heinrich. *History of the Jews vol. II*. Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1893.

Günaltay, M. Şemseddin. *Yakın Şark III: Suriye ve Filistin*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.

Hanson, K.C.. "The Herodians and Mediterranean Kinship Part I: Genealogy and Descent". *Biblical Theology Bulletin: Journal of Bible and Culture* 19, no.3 (1989): 75-84.

Hirsch, G. Emil. "High Priest". *The Jewish Encyclopedia*, ed. Isidore Singer, cilt VI, New York: Funk and Wagnalls Company, 1904.

Holzappel, Richard Neitzel. "King Herod". *Masada and the World of the New Testament*, ed. John F. Hall ve John W. Welch, 35 – 73. Utah: BYU Studies, 1997.

- Josephus, *Bellum Iudaicum*. Kullanılan metin ve çeviri: *Josephus, Jewish War, Books I-III*, çev. J. Thackeray, cilt 2. Great Britain: William Heinemann LTD., 1956.
- Josephus, *Antiquitates Iudaicae*. Kullanılan metin ve çeviri: *Josephus, Jewish Antiquities, Books IX-XI*, çev. Ralph Marcus, cilt 6. Great Britain: William Heinemann LTD., 1958.
- Kasher, Aryeh. *King Herod: A Persecuted Persecutor*. Berlin: Walter de Gruyter, 2007.
- Krauss, Samuel. "Tetrarch". *The Jewish Encyclopedia*, ed. Isidore Singer. cilt XII, USA: Ktav Publishing House, 1905.
- Küçük, Abdurrahman, Alparslan Küçük. *Dinler Tarihi*. Ankara: Berikan Yayınevi, 2009.
- McLaren, S. James. *Power and Politics in Palestine*. Sheffield: Sheffield Academic Press, 1991.
- Milman, Henry Hart. *The History of Jews*. London: George Routledge & Sons, yıl yok.
- Morrison, William Douglas. *The Jews Under Roman Rule*. New York: G.P. Putnam's Sons, 1890.
- Richardson, Peter, Amy Marie Fisher. *Herod: King of Jews and Friend of the Romans*. New York: Routledge, 2018.
- Schafer, Peter. *The History of the Jews in the Greco – Roman World*. London: Routledge, 2003.
- Schürer, Emil. *The History of the Jewish People in the Age of Jesus Christ vol. I*. Edinburg: T&T Clark LTD., 1973.
- Sharon, Nadav. "The Title Ethnarch in Second Temple Period Judea". *Journal for the Study of Judaism* 41, no.4 (2010): 472 - 493.
- Strabon, *Geographika*. Kullanılan metin ve çeviri: *The Geography of Strabo vol. VII*, çev. Horace Leonard Jones. Great Britain: William Heinemann LTD., 1930.
- Streane, A. W.. *The Age of Maccabees*. London: Eyre and Spottiswoode, 1898.
- Tacitus, *Historiae*. Kullanılan metin ve çeviri: *Tacitus, the Histories & the Annals vol. II*, çev. Clifford H. Moore. London: William Heinemann LTD., 1962.
- Zeitlin, Solomon. "A Malovent Maniac". *The Jewish Quarterly Review* 54, no.1 (1963): 1-27.

Başlık/ Title: Çarlık Rejimi Gölgesinde Rus Yahudileri: 1881-1882 Pogromları

Yazarlar/ Authors

Tuğba Köse

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-8390-7673>

Bu makaleye atıf için: Tuğba Köse, Çarlık Rejimi Gölgesinde Rus Yahudileri: 1881-1882 Pogromları, *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no. 5 (Yaz 2019): 33-58

To cite this article: Tuğba Köse, Çarlık Rejimi Gölgesinde Rus Yahudileri: 1881-1882 Pogromları, *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no. 5 (Yaz 2019): 33-58

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 13 şubat 2019

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 27 Haziran 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran 2019

FAD- Filistin Araştırmaları Dergisi

BPS- Bulletin of Palestine Studies

Tarandığı Uluslararası İndexler/ Abstracting & Indexing

INDEX COPERNICUS | SCIENTIFIC INDEXING | CEEOL | DRJI | İSAM

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Çarlık Rejimi Gölgesinde Rus Yahudileri: 1881-1882 Pogromları

Özet: XIX. yüzyılda Çarlık Rusya'sında siyasi ve ideolojik karmaşalar, toplumsal çatışmalar, ekonomik iktidarsızlık toplumun her kesiminde isyan ve çatışma ortamına dönüşmüştür. XIX. yüzyılda gayrı Rus milletin siyasi, sosyal ve yaşamsal haklarının sınırlandırıldığı dönemde en büyük vahşete ve pogromlara Yahudi toplumu maruz kalmıştır. Yahudiler, uygulanan pogromlarla sadece devletin değil bütün etnik unsurların hedefi haline gelmiştir. Rusya'da Yahudi karşıtlığının ana gerekçesi dinsel ve kültürel farklılıklardan kaynaklanmaktadır. Kültürlerini ve dinlerini koruyan Yahudiler, Çarlık rejimi tarafından Ruslaştırma Politikası çerçevesinde her zaman tehdit unsuru olarak görülmüştür. 1881'de Rus Çarı II. Alexander'ın suikastla öldürülmesi sonucunda yetkililer Yahudilerin de bu olayda parmağı olduğu iddiasıyla halkı kışkırtmıştır. Öfkesi artan halk, ayırt etmeksizin bütün Yahudilere karşı şiddet ve zulüm eylemlerine girişmişlerdir. Pogromların hükümet kararıyla mı yoksa halkın tepkisiyle mi olduğu hala tartışılmaktadır. Bu tartışmalar neticesinde pogromların suçlusu olarak sadece halkı ya da hükümeti görmek oldukça zordur. Gerçek problemlerden dikkatleri dağıtmak için halkın kin ve öfkesini hükümetin desteklemesi ya da kışkırtması sonucunda pogrom dalgasının yaşanmasına sebep olduğu açıktır.

Anahtar Kelimeler: Pogrom, Devlet Destekli Katliam, Tepkinin Yönlendirilmesi, Yahudi, Rusya, Çar, 1881-1882.

The Russian Jews Under The Shadow of The Tsarist Regime:
The Pogroms Of 1881-1882

Abstract: In the 19th century, the political and ideological complexities social conflicts and economic impotence of the Tsarist Russia turned into a climate of rebellion and conflict in all parts of society. In the 19th century, during the period when the political, social and vital rights of the non- Russian nation was restricted, the Jewish community was exposed to the greatest brutality and pogroms. Jews have become the target of all ethnic elements, not only by the state, through the implementation of pogroms. The main rationale for anti-Semitism in Russia comes from religious and cultural differences. The Jews, who have preserved their culture and religion, have always been regarded as a threat by the Tsarist regime in the framework of the Russification Policy. In 1881, as a result of the assassination of the Russian Czar Alexander II, authorities have provoked the public with the allegation that the Jews had also involved in. The people, whose anger was increasing, started acts of massacres and cruelty against all the Jews. It is still controversial whether the pogroms are a government decision or a public reaction. As a result of these discussions, it is difficult to see the people or the government as guilty of the pogroms. It is clear that the public's hatred and anger has caused the pogrom wave as a result of the government's support or incitement to distract attention from the real problems.

Keywords: Pogrom, State-Sponsored Massacre, Diversion of Anger, Jewish, Russian, Tsar, 1881-1882.

* Doktora Öğrencisi, Tarih Anabilim Dalı, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Uludağ Üniversitesi, Bursa PhD. Student, History Program, Institute Of Social Science, Uludag University, Bursa, kosetugab61@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-8390-7673>

Giriş

XIX. yüzyılda Avrupa ve Rusya’da başlayan milliyetçilik akımları, bir yandan yeni devletlerin siyasi birliğinin kurulmasında temel yapı taşı olurken diğer yandan çok uluslu imparatorlukların içerisindeki etnik grupların milli bağımsızlıklarını kazanma arzusunda baş etken olmuştur. Devletlerin etnik olarak millileştirildiği dönemde çıkan siyasi ve ekonomik krizlerde halkı oyalayacak ve dikkatini başka yöne çekecek sebeplerden biri de ülkede yaşayan etnik, dinsel ve kültürel farklılıkları bulunan etnik gruplar olmuştur. Almanya başta olmak üzere Avrupa ülkelerinde ve Rusya’da Yahudi karşıtlığı hat safhadadır. Yahudiler bulundukları ülkelerde nüfusları fazla olduğu ve ekonomik alanda ileri oldukları propagandası yapılarak ön plana çıkarılmıştır¹.

Rusya’da uygulanan pogrom ve pogrom kurbanlarının sayısı için tutarsız istatistikler ve belirsiz kriterler verilmiştir². Pogrom kelimesi birçok farklı anlam ve köken içerse de kesin olan “yıkım” kelimesinin karşılığı olmasıdır³. Rusya’da pogrom kelimesi çağdaş kelime anlamı olarak “savaşta, felakette veya huzursuzlukta toptan yıkım” olarak ifade edilmiştir.

¹ Rusya Devleti’nde yaşayan Yahudilerin tarihi ve 1881-82 pogromları hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Simon Dubnow, *History of the Jews in Russia and Poland*, vol. I-III, trans. I. Friedlaender (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1916-1920); Yitzhak Arad, *The Holocaust in the Soviet Union* (ABD: University of Nebraska Press, 2009); John D. Klier, *Russians, Jews, and the Pogroms of 1881-1882* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995); Hans Rogger, *Jewish Policies and Right Wing Politics in Imperial Russia* (Berkeley-California: Stanford University Press: 1985); I. Michael Aronson, *Troubled Waters: The Origins of the Anti-Jewish Pogroms in Russia* (Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1990); Stephen M. Berk, *Year of Crisis, Year of Hope: Russian Jewry and the Pogroms of 1881-1882* (Westport, Conn.: Greenwood Press, 1985); *Pogroms: Anti-Jewish Violence in Modern Russian History*, ed. John D. Klier -Shlomo Lambroza (Cambridge-New York: Cambridge University Press, 1992); I. Michael Aronson, “Geographical and Socioeconomic Factors in the 1881 Anti-Jewish Pogroms in Russia,” *The Russian Review* 39, no. 1 (1980): 18-31, I. Michael Aronson, “The Attitudes of Russian Officials in the 1880s Toward Jewish Assimilation and Emigration,” *Slavic Review* 34, no. 1 (March, 1975): 1-18, Steven Cassedy, “Russian-Jewish Intellectuals Confront the Pogroms of 1881: The Example of ‘Razsvet’,” *The Jewish Quarterly Review* 84, no. 2/3 (October 1993-January 1994): 129-152, Omeljan Pritsak, “The Pogroms of 1881,” *Harvard Ukrainian Studies* 11, no. 1/2 (June, 1987): 8-43, Hans Rogger, “Government, Jews, Peasants, and Land in Post-Emancipation Russia: Two Specters: Peasant Violence and Jewish Exploitation,” *Cahiers du Monde Russe et Soviétique* 17, no. 2-3 (1976): 171-211.

² Pogrom kelimesi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: John D. Klier, “The Pogrom Paradigm in Russian History, Pogroms,” *Anti-Jewish Violence in Modern Russian History*, ed. John D. Klier ve Shlomo Lambroza (Cambridge: Cambridge University Press, 1992), 13.

³ Rus pogromları hakkında açıklama ve karşılaştırma için bkz: Heinz-Dietrich Löwe, “Pogroms in Russia: Explanations, Comparisons, Suggestions,” *Jewish Social Studies*, New Series 11, no. 1 (Autumn, 2004): 16-24.

Bir evin yakılmasından bir şehrin yıkılmasına kadar her şeyi kapsamaktadır. Günümüzde kapsadığı temel anlam ise toplumsal huzursuzlukta, devletin kayıtsızlığı veya suç ortaklığıyla birlikte masum insanlara karşı acımasız güç kullanımına karşılık gelmektedir⁴. Çok uluslu yapısıyla Rusya İmparatorluğunda XIX. yüzyılda Rus milleti dışında hemen hemen her millete karşı baskıcı olunmuş ve asimile politikaları uygulanmıştır. Gayrı Rus olarak adlandırılan öteki milletlerden en çok baskı ve zulme uğrayanlardan biri de Yahudiler olmuştur. Rus yetkililer tarafından gizlice desteklenen ve kışkırtılan isyancı gruplar Yahudilere karşı pogromlar uygulamıştır. Sınırsız şiddet Rusya topraklarında virüs gibi her alanda yayılmış⁵ ve on binlerce Yahudi, Rus halkı tarafından işkenceyle katledilmiş; kalanlarının yaşam alanları ve hakları kısıtlanmıştır.

Rusya topraklarında bulunan gayrı Rus unsurlara karşı uygulanan baskı politikası sadece Yahudileri kapsamamıştır. Lehlilere karşı baskı arttırılmış, Leh milliyetçilerinin faaliyetini durdurmak için sıkı tedbirler alınmıştır. Leh asilzadelerine ait çiftlikler küçük bahaneler üretilerek zorla ellerinden alınmıştır. Ukraynalılar da şiddetli baskıya maruz kalmış, Ukraynaca konuşmak ve okumak yasaklanmıştır. Aynı zamanda Finlilerin de Ruslaştırılması için gerekli görülen tedbirler alınmıştır. Kafkasya Türk ve İslam toplumu ile Sibiry ve Türkistan (Orta Asya) Türkleri de en temel medenî ve sosyal haklarından mahrum edilmiştir. Kısaca Rusya'da farklı boyutlarda olsa da Ruslardan başka her millete çeşitli baskılar yapılarak coğrafya zindana çevrilmiştir⁶.

Bu çalışmada Rus Yahudileri tarihinde yeni bir döneme işaret eden siyasal ve toplumsal olaylar içinde 1881-1882 pogromları konu edilmiştir. Pogromların sebepleri, halkın olaya bakış açısı, yetkililerin tavrı, ne düzeyde görevlerini yerine getirdiği ya da getirmediği, soykırımla eşdeğer sayılabilecek düzeyde katliam içeren pogromların suçlusu kimdir sorularına cevap verilmeye çalışılmıştır. Daha sonrasında hala tartışılan pogromların kimin planladığı ve uygulayıcısının kim olduğu tartışmalarına ışık tutulmaya çalışılmıştır. Yahudi tarihinde kısa vadeli, kişisel veya küçük gruplar halinde devam eden göçün toplumsal ve kitlesel boyuta taşınmasın da pogromlarda yaşanan travmatik olaylar zinciri incelenmiştir.

⁴ Stefan Wiese, "'Spit Back with Bullets!' Emotions in Russia's Jewish Pogroms, 1881-1905," *Geschichte und Gesellschaft* 39, h. 4 (Oktober-Dezember, 2013): 473.

⁵ Nimet Kurat Akdes, *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar* (Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987), 361.

⁶ Akdes, *Rusya Tarihi*, 361.

1. 1881 Öncesi Rusya’da Yahudilerin Genel Durumu

XVIII. yüzyıl ortalarında Yahudiler dünyanın her yerine dağılmış vaziyetteydi, en büyük Yahudi nüfusu Polonya (Lehistan) Krallığı’nda yaşamaktaydı. Farklı kaynaklara göre burada yaklaşık 1 milyon Yahudi barınıyordu ve bu tarihlerde Polonya Krallığı’nın doğusunda yer alan Rusya İmparatorluğu’nda ise Yahudi nüfusu bulunmuyordu. 1772-1795 yıllarında kral ve aristokratlar arasında yaşanan iç savaş neticesinde Polonya Krallığı komşuları Rusya, Prusya ve Avusturya arasında bölünerek paylaşılmıştır. Rusya bu iç savaştan karlı çıkarak Ukrayna, Beyaz Rusya (Belarus), Litvanya ve Letonya’yı kendine ilhak etmiştir. Yahudileri sınırlarında dahi görmek istemeyen Rusya, Polonya Krallığı’nın paylaşılması neticesinde bir anda göz ardı edilemeyecek sayıda binlerce Yahudi’yi toprakları içerisinde bulmuştu. Nüfusu çok kalabalık olan ve yerel ve bölgesel ticarete söz sahibi olan Yahudiler, ekonomi alanındaki etkilerinden dolayı da sınır dışı tutulamazdı⁷.

Senatonun oybirliği ile aldığı kararda Yahudilerin ülkeye kabulünün Rusya’nın yararına olacağı görüşüne rağmen Rus halkının gerici kesimlerinin tepkisinden çekinilmiştir. 4 Aralık 1762’de İmparatoriçe II. Catherine tüm yabancılara seyahat etme özgürlüğü ve Rusya’ya yerleşme izni veren bir manifesto yayınlarken Yahudiler hariç diye parantez açmıştır⁸. Yahudilerin Rus topraklarında istedikleri yerde yaşamaları yasaktı ve yalnız izin verilen bölgelere yerleşebilirlerdi.

Bu şartlar altında Rus İmparatoriçe Büyük Catherine zamanında (1762-1796) tarafından 23 Aralık 1791’de Yerleşim Sınırı (Pale of Settlement) adı verilen Yahudilerin yaşayabileceği yerleşim sınırları belirlendi. Rusya XVIII. yüzyılın ikinci yarısında Osmanlı İmparatorluğundan almış olduğu Güney Ukrayna, Karadeniz kıyıları ve Kırım yarımadası ve 1812 yılında Bükreş Anlaşması ile alınan Besarabya (bugünkü Moldova) bölgesi de Yerleşim Sınırı’na dâhil edilerek buralara Yahudiler yerleştirilmiştir⁹. Rusya bu sayede Osmanlıdan aldığı seyrek nüfuslu sınır bölgelerine nüfus iskanı yaparak ülkenin iç kısımlarına Yahudilerin yerleşimini engellemiş, onları toplu halde kontrol altına tutmuş ve olası bir iç çatışmayı önlemiştir. Eski

⁷ Arad, *The Holocaust*, 3.

⁸ Simon Dubnow, *History of the Jews in Russia and Poland, From the Beginning until the Death of Alexander I* (1825), vol. I, I. Friedlaender Trans. (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1916), 260, II. Catherine döneminde Yahudilerin hukuki durumları için bkz: John D. Klier, “The Ambiguous Legal Status of Russian Jewry in the Reign of Catherine II,” *Slavic Review* 35, no. 3 (September, 1976): 504-517.

⁹ Arad, *The Holocaust*, 3.

Polonya'da "Yerleşim Sınırı" adı verilen yerleşmeler yoktu, sadece ayrıcalıklı olan Varşova dâhil birkaç kasabada Yahudilerin ikamet etmeleri yasaktı¹⁰.

Dünyanın her bölgesinde devletsiz millet topluluğu olarak varlığını içe kapalı yaşayarak devam ettiren Yahudilere karşı bitmek bilmeyen öfkenin temel sebebi dinsel kaynaklı olmuştur. Hristiyanlara göre Yahudiler Hz. İsa'yı tanımamış ve onun çarmığa gerilmesine sebep olmuştur. Yahudilere Hristiyanlığa geçme ve vaftiz olmak şartıyla toplumda kabul edilme şansı tanınmıştır. Dinlerine ve kültürlerine bağlılıkta ısrarcı olan Yahudiler, milliyetçiliğin arttığı XIX. yüzyılda yurtsuz millet olarak artık hiç bir toplum tarafından kabul görmemiştir¹¹.

Çar I. Alexander (1801-1825) Aralık 1802'de Yahudilerin durumunu incelemek için ve araştırmak için oluşturduğu komisyon, iki yıllık inceleme neticesinde Yahudileri asimile etmekten başka bir şey amaçlamayan düzenlemeleri Aralık 1804'de "Yahudi Kanunu/ Yönetmeliği" (Jewish Statute) adıyla yayınladı¹². Bu kanunlar çerçevesinde Yahudilere sosyal ve yaşamsal hakları verilmek yerine, olası bir iç çatışmayı önlemek, Ruslaştırma politikası çerçevesinde, geleneksel yapılarını değiştirmek ve Yahudiler aralarındaki kültürel bağı koparmak için daha kazançlı farklı iş alanlarına yönlendirildiler. Diğer yandan Çarlık rejimince Yahudi çocuklarının toplumsal uyum ve reform adı altında devlet okulları ve üniversitelerine zorla gönderilmesi kararı alınmıştır¹³. Yahudiler arasındaki bağı koparmak için zorla toplu olarak yaşadıkları köylerden çıkarma uygulamasına geçildi. Köylerden çıkarılan Yahudi kitleleri iki üç yıl boyunca yeni çalışma alanlarına ve yerleşim yerlerine ulaşmayı başaramamıştır. Yahudiler kitlesel olarak açlıktan ölme tehlikesi ile karşı karşıya kalınca sınır dışı etme girişimleri bir süre ertelenmiştir¹⁴.Yapılan uygulamalar sosyal hakların genişletilmesi olarak gösterilmek istense de de asıl amacın Yahudileri asimile ederek Rusya toplumu içinde eritmektir. Yüzyıllardır kapalı toplum olarak geleneklerine sıkı sıkıya bağlı olan Yahudileri bu şekilde asimile etmenin imkânsız olduğu ilerleyen yıllarda anlaşılacaktır.

¹⁰ Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. I, 268.

¹¹ Mim Kemal Öke, *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1881-1923)* (İstanbul: Timaş Yayınları, 2018), 31.

¹² Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. I, 342-45.

¹³ Arad, *The Holocaust*, 9.

¹⁴ Simon Dubnow, *History of the Jews in Russia and Poland, From the Death of Alexander I. until the Death of Alexander III. (1825-1894)*, vol. II, trans. I. Friedlaender (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1918), 19-20.

Rusya'daki Yahudi topluluğunun genel olarak nesiller boyu devam eden geleneksel dini yaşam tarzlarında herhangi bir değişiklik olmamıştır. Yahudiler kırsal alanda yaşamış ve öteki kültürler, yaşam tarzları ile gelenekleri Yahudilere cazip gelmediğinden değişime direnç göstermiştir. Orta ve Batı Avrupa Yahudilerinin aksine, Rusya Yahudileri temasta oldukları diğer topluluk ya da milletlere karşı benliklerini korumuş ve onlara karşı kendilerini eksik görmemiş, aşağılık hissine kapılmamışlardır¹⁵. Avrupa'da özellikle Almanya'da Yahudiler siyaset içerisinde yer alarak bakanlık makamına kadar yükselmişlerdi. Avrupa Yahudilerinin çoğunluğu, Rus Yahudileri kadar giyim, sakal, inanış ve kültürlerine bağlı kalmamıştır. Az da olsa yaşadıkları topluma uyum sağlayarak farklılıklarının göze çarpmamasıyla kısmen rahat yaşamalarına olanak sağlanmıştır. Yahudiler de yaşadıkları toplumun kültürünü benimseme konusunda başarılı olarak ayrı bir millet olmadıklarını, toplumun bir parçası olduğu inancı hâkim olmuştur¹⁶. Zaman zaman Yahudiler kendilerini Rus toplumunun bir parçası olarak görmek istemelerine rağmen muhatapları aynı yaklaşıma sahip olmamıştır.

Çar I. Nicholas (1825-1855) döneminde¹⁷ Yahudi asimile politikasının bir devamı olarak çıkarılan kanunlardan biri de "Cantonist Kanunlar"¹⁸ (Cantonist Laws) olarak bilinen zorunlu askeri hizmet kanunudur. 26 Ağustos 1827'de çıkarılan kanunda 18-35 yaş arası Yahudi erkeklerin orduda 25 yıl hizmet zorunluğu getirilmiştir. Daha sonra Yahudilerin askeri şartlara alışık olmadıkları gerekçesi ile zorunlu askeri hizmet yaş sınırı 18'den 12'ye düşürülmüştür. "Cantonist Kanunlar" gereği askere alınan 70 bin gencin 50 bini 18 yaşından küçüktür¹⁹. 25 yıl zorunlu askerlik yapan genç Yahudi erkekler evlerine döndüğünde dil, din ve kültüründen uzaklaşacağı ve asimile olacağına inanılmıştır. Rus Ortodoks Kilisesi'nin himayesinde ve koşullarında askerlik hizmetlerinde fiziksel ve duygusal baskı ile gençlerin

¹⁵ Arad, *The Holocaust*, 8. Rus İmparatorluğu'nda kırsal alanda yaşayan Yahudilerin genel durumu hakkında ayrıntılı çalışma için bk; Judith Kalik, *Movable Inn: The Rural Jewish Population of Minsk Guberniya in 1793-1914* (Berlin: De Gruyter, 2018).

¹⁶ Öke, *Siyonizm ve Filistin*, 26.

¹⁷ Çar I. Nicholas döneminde Yahudi politikaları hakkında bkz: Michael Stanislawski, *Tsar Nicholas I and the Jews: The Transformation of Jewish Society in Russia, 1825-1855* (Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1983).

¹⁸ Küçük acemilerin askerlik kurumuna cantonistler denir XVIII. Yüzyıl Prusya'da uygulanan işe alım bölgesinde kullanılan bir kelimedir. Rusya'da ise 1805'den itibaren "Cantonist" terimi askerden doğan bütün çocuklar için kullanılmış ve bu çocuklar zorunlu askerlikten sorumlu tutulmuştur. Yahudilerde ise bütün şartları sağlayan kişiler sağlayan kişiler zorunlu olarak bu kanuna tabi tutulmuştur. Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. II, 19.

¹⁹ Arad, *The Holocaust*, 4-5.

asimile edilerek onların birer Hristiyan'a dönüştürülmesi amaçlanmıştır. Cantonistler içerisinde dinlerini değiştiren Yahudiler evlerine döndüklerinde kendi cemaatleri içerisinde aktif olarak çalışmak yerine Yahudi yaşam yerlerinden ayrılarak Hristiyan çevrelere katıldılar ve asimile oldular. Bu zorunlu asimilasyon politikası kişisel olmuş; toplumda büyük bir hareketlilik meydana getirmemiştir. Modernleşme ve sosyal hakları iyileştirme çabalarının sonucu olarak Yahudilere zulüm getiren Cantonist sistemi 26 Ağustos 1856'da yürürlükten kaldırıldı. 1874 yılında yapılan askeri reformda Yahudiler de dâhil bütün Rus gençleri için zorunlu askeri hizmeti 4 yıl olarak belirlenmiştir²⁰.

XVIII. ve XIX. yüzyılda söylenti ve iftira maksatlı ritüel cinayet iddiaları etkisini arttırmış ve genelde bütün suçlar için tam araştırma yapılmadan her daim Yahudiler suçlanmıştır. Yerleşim Sınırı dışındaki bir şehir olan Saratov'da sünnet yarası izi olan bir gencin cesedi kesin deliller bulunmasa da 2 yıllık soruşturma sonucunda suç Yahudilere yüklenmiştir²¹. Daha sonra 1859 yılında Yunan denizcileri tarafından yayılan hikayede Hristiyan gencin dini bir ritüel olarak öldürüldüğü iddiasıyla yeni bir pogrom düzenlenmiştir. 1871'de yine Yahudilerin, Ortodoks Paskalya arifesinde Rum Ortodoks Kilisesi ve mezarlığı hakkında olumsuz sözler söylediği yönünde söylentiler yayılınca şiddet olayları devam etmiştir. Bu şiddet olayları sadece Yunanlılar ile sınırlı kalmamıştır, toplumun diğer unsurları da şiddet olaylarında Yunanlıların yanında yer almıştır. Dinsel hassasiyetlerin iddia ve iftira sonucu yanlış bir şekilde pogroma dönüşmesi Odessa'da Yahudiler ile halk arasındaki ilişkilerin görüldüğü kadar istikrarlı ve güvenli olmadığını ortaya çıkarmıştır. Keza İmparatorluğun hemen hemen her bölgesinde durum bu vaziyetteydi. Ortodoks Paskalyası arifesinde başlayan isyan, yetkililerin sert önlemler almasıyla birkaç gün sonra bastırılmıştır²².

2. 1881-1882 Pogromlarında Yahudiler

Çarlık Rusya'sında, Yahudilerin % 94'ü, sadece özel bir izinle Batı ve Güneybatı Rusya ile Ukrayna da yaşamaktadır. Yerleşimin Sınırı Karadeniz'den Baltık Denizine kadar yaklaşık 386.000 mil karelik bir alanı kapsamaktadır. Yerleşim Sınırı'nda, Yahudi nüfusu 1800'de 1 milyon iken

²⁰ Arad, *The Holocaust*, 5.

²¹ Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. II, 150-152.

²² Robert Weinberg, "Visualizing Pogroms in Russian History," *Jewish History* 12, no. 2 (Fall, 1998): 75.

1880'de 4 milyona yükselmiştir. Kudüs'teki İbrani Üniversitesi'nden Profesör Roberto Bachi'ye göre; "Yahudi demografisinin çekirdeği olarak kabul edilen Doğu Avrupalı Yahudiler, XIX. yüzyılda her evli kadına düşen 7,5 doğurganlık oranıyla önemli bir nüfusun artışına ulaşmıştır"²³. 1881'de Avrupa'daki yaklaşık 8 milyon Yahudi'nin 5 milyonu Çarlık Rusya'sında yaşıyordu. Avusturya-Macaristan İmparatorluğu'nda yaklaşık 2 milyon, Almanya'da yaklaşık 500 bin, Romanya'da 250 binden fazla Yahudi yaşamaktaydı²⁴. Rusya, Avusturya ve Doğu Prusya'daki Yahudi nüfusunun büyük bir kısmı, daha önce komşuları olup aralarında paylaştıkları Polonya Krallığı'nda yaşayan Polonyalı Yahudilerin torunları olduğu belirtilmelidir. XIX. yüzyılda başta Yahudi nüfusunun dâhil edilmesiyle Rusya'da nüfus, kültürel ve ekonomik olarak bir demografik devrim yaşanmıştır. Özellikle sağlık hizmetlerinin iyileşmesi ve eğitim standartlarında genel bir artışın etkisiyle nüfusta doğal bir büyüme yaşanmıştır²⁵.

1897'de yapılan genel nüfus sayımında ülke nüfusunun yüzde % 4'ünü oluşturan Yahudilerin sayısı yaklaşık 5,3 milyon olarak kaydedilmiştir. Rusya'da bulunan Yahudi nüfusunun hemen hemen % 94'ü, Rus İmparatorluğu'nun 25 batı vilayetini kapsayan Yerleşim Sınırı olarak bilinen sınırlı bir bölgede ikamet etmiştir. Yerleşim Sınırı'nda Yahudi nüfusu tipik olarak, küçük kasaba (shtetl) pazarlarından geçimini sağlıyordu. Yahudiler zayıf meslek sektörlerinde uzmanlaşmış ve nüfus olarak üçte biri çiftçilik, üçte biri imalat, diğer üçte biri ise ticaret ile zanaatla ilgilenmiştir²⁶.

Çar II. Alexander (1855-1881) döneminde²⁷ zulüm, baskı ve gerici politikaları ülkede huzursuzluk ve şiddetin artmasına neden oldu ve 1 Mart 1881'de devrimci örgüt üyeleri tarafından suikastla öldürüldü. Rus köylülerini kişisel kölelikten çıkaran Çar, aynı köylüleri siyasi kölelik ve polis zulmüne maruz bırakmanın bedelini hayatıyla ödemiştir²⁸.

²³ Josph Edelman, "The Centenary of Jewish Immigration to the United States: 1881-1981," *Judaism* 32, no. 2 (Spring, 1983): 216, XIX. yüzyılda pogromlar hemen hemen bütün Doğu Avrupa'da uygulanmıştır. Jonathan Dekel-Chen, David Gaunt, Natan M. Meir, Israel Bartal, ed., *Anti-Jewish Violence: Rethinking the Pogrom in East European History* (Bloomington: Indiana University Press, 2011).

²⁴ Edelman, "Jewish Immigration to the United States," 217.

²⁵ Arad, *The Holocaust*, 4.

²⁶ Yannay Spitzer, "Pogroms Networks and Migration: The Jewish Migration from the Russian Empire to the United States 1881-1914," *Brown University* (29 May 2015): 7, [url:https://yannayspitzer.files.wordpress.com/2014/11/spitzer_pogromsnetworksmigration_150_529.pdf](https://yannayspitzer.files.wordpress.com/2014/11/spitzer_pogromsnetworksmigration_150_529.pdf), erişim: 21.01.2019.

²⁷ Çar II. Alexander döneminde Yahudiler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: John D. Klier, *Imperial Russia's Jewish Question, 1855-188* (Cambridge: Cambridge University Press, 1995).

²⁸ Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. II, 243.

Komplocular arasında bir Yahudi'nin de olduğu iddiası Mart ayında Rus sağcı basında yoğun bir Yahudi karşıtı kampanyaya dönüştürülmüştür²⁹. Diğer yandan 1 Eylül 1881'de "Halkın İradesi" (People's Will, Narodnaia Volia) komitesi adına yayınlanan bildiride Ukrayna halkının direnişi övülmüş ve mücadelenin yalnızca Yahudilere karşı değil tüm toprak sahiplerine ve Çar'a karşı olduğu yönünde yayınlara başlanmıştır. Daha sonra bu bildirinin Yürütme Komite yetkilisinin izni olmadan bir antisemitik eylemcinin eseri olduğu iddia edilse de fitne ateşi yanmaya başlamıştır³⁰. Hükümet yetkilileri ise Yahudilerin Rusya'da yayılan devrimci dalgalara önderlik ettiği ve Çar II. Alexander suikastından sorumlu olduğu söylentilerini yaymıştır. Pogromlar 15 Nisan 1881'de Yelizavetgrad (Bugünkü Ukrayna) başlamış, aynı zamanda Kiev, Odessa, Ukrayna'daki diğer şehirlere ve Rusya'nın çeşitli yerlerine yayılmıştır. 1881 pogromları yaklaşık olarak 215 Yahudi topluluğunu etkilemiştir. Şiddet eylemleri başta Ukrayna olmak üzere birçok bölgede 1884'e kadar devam etmiştir³¹.

Katiller yakalanıp asıldıkları halde yeni kral III. Alexander (1881-1894) hükümetinin kışkırtmasıyla günah keçisi sayılan Yahudilere tepkinin yönlendirilmesi amacı ile karşı toplumun antisemitizm duygularından faydalanılmıştır³². Rus toplumu Yahudilere karşı kışkırtılmaya hazırды. Öfkelerinin temeli tarihi efsaneler yaygın olup Yahudilerin ayinlerde insan kanı akıttığı, sihirle uğraştığı ve iğneli fiçılar kullandığı gibi inançlar hâkimdir. Bu önyargılı bakış yalnız Rus toplumunda değil benzer şekilde dünyanın hemen hemen her ülkesinde dini, dili, kültürü ve ırkı farklı olan topluluklara karşı abartılı hurafeler üzerinden propaganda yapılarak Yahudilere karşı kışkırtılmasına yol açabilmiştir. Diğer yönden Çar ise Panslavizm politikasıyla Ruslaştırma emellerini dindar Yahudiler üzerinde gerçekleştiremiyordu³³. Halk arasında tarihsel yanlış inanış ve hurafeler, çarlık rejiminin gayrı Rus unsurlarını slavlaştırma istekleri, bütün Rus coğrafyasında Yahudiler hedef alan toplu zulüm noktasına gelmiştir.

Yahudilerin sevilmemeye hatta nefret edilme sebepleri tarihsel olarak çok eskiye ve derine dayanmaktadır. Bu sebeplerin başlıca şunlardır: i. Hz. İsa'nın çarmıha gerilmesinde Yahudilerin suçu olduğu; ii. Dini ayinlerinde insan ve özellikle çocuk öldürdükleri iddiası (Kan İftirası); iii. Sihir ve büyü

²⁹ Pritsak, "The Pogroms of 1881," 10.

³⁰ Cassedy, "The Example of 2Razsvet," 137-138.

³¹ Arad, *The Holocaust*, 6; Yahudi asimilasyonunu ve göçlerde Rus yetkililerin etkisi için bkz: I. Michael Aronson, "The Attitudes of Russian Officials in the 1880s Toward Jewish Assimilation and Emigration." *Slavic Review* 34, no. 1 (March, 1975): 1-18.

³² Edelman, "Jewish Immigration to the United States," 215.

³³ Öke, *Siyonizm ve Filistin*, 36-37.

işleriyle ilgilendikleri iddiası; iv. Kendi içine kapalı kültürlerinde ısrarla devam etmeleri ve değişime kapalı olmaları; v. Giyim-kuşamdaki farklılıkları, uzun sakalları, siyah cübbeleri ve şapkaları... ; vi. Ticaret, tarım, taverna ve eğlence gibi sektörlerde Yahudilerin baskın olması ve zenginliklerin göze çarpması; vii. Kendi topluluk grupları içinde bağımsız yaşamaları ve topluma uyum sağlamamaları; viii. Askerlik görevinden kaçmaları; ix. Rusya'da yaşanan her huzursuzluk ve hükümete karşı eylemlerde kitlelerin Yahudilere karşı yönlendirilmesi; x. Devletleri ve destekçileri olmadığından sürekli olarak iftiraya ve baskıya maruz kalmaları.

Rusya'daki hayat, Çar II. Alexander suikastının ardından 15 Nisan 1881'de Yelizavetgrad'da başlayan ilk büyük ölçekli pogrom Yahudiler için tehlikeli yılların habercisi olmuştur. Pogromlar hükümet, aristokrat ve bürokratik çevrelerin uğradığı suikast korkusundan ziyade ekonomi ve siyasi çöküşe doğru giden süreçte imparatorluğun ruh halini yansıtmaktadır. Bu korku ve huzursuzluğun sonucu ortaya çıkan tepki, yıllardır istenmeyen ve zulüm edilen İmparatorluğun bir türlü asimile edilmemiş Yahudi nüfusuna yönelmiştir³⁴. 1881 pogromları, bilindiği gibi Çar II. Alexander suikastından birkaç ay sonra Rusya'nın Güneybatı (Ukrayna) bölgelerinde başlamıştır. Rusya'da genel olarak Yahudilere karşı düşmanlık beslense de Polonya toplumunun çoğunda pogromların uygulanmasına karşı halkta bir ilgisizlik vardı, onlara göre Yahudiler aralarında büyük sorunlar yoktur³⁵. 1881 ve muadil isyanlar Yahudilerde laik aydınlanma ve asimile olunarak kurtuluş beklentilerini ortadan kaldırmış ve Yahudi milliyetçiliği ile Siyonizm'in gelişmesine zemin hazırlamıştır³⁶.

1881 yılında başlayan pogrom dalgası birçok yerleşim yerini etkilemiştir. Bunlardan 15 Nisan 1881'deki Yelizavetgrad, 23 Nisan 1881'de Kiev ve 29 Mart 1882'de Balta'da uygulanan pogromlar birçok ortak noktayla ilginçtir. Pogromların tamamen kendiliğinden ortaya çıkmış ya da sadece resmi kurumlar tarafından önceden organize edilmiş değildi. Pogromdan önce söylentiler yayılmış, Yahudilere karşı genellikle katliam gerçekleştirilmiştir. Tarihten acı tecrübeler yaşamış ve gelecekteki tehlikenin farkında olan Yahudiler, yetkililerden yardım ve koruma talebinde bulunmuştur.

³⁴ Mark S. Simpson, "The 'Svyaschonnaya Druzhina' and Jewish Persecution in Tsarist Russia," *New Zealand Slavonic Journal*, no. 2 (1978): 17.

³⁵ Weeks, Theodor R., "Russians, Jews, and Poles: Russification and Antisemitism 1881-1914," *Quest. Issues in Contemporary Jewish History*, no. 3 (July 2012) url: www.quest-cdejournal.it/focus.php?issue=3&id=308, erişim: 09.12.2018.

³⁶ Aronson, "Geographical and Socioeconomic Factors in the 1881," 18.

Yetkililer ise cevap olarak hayli şaşırtıcı bir şekilde gerekli güvenlik tedbirinin alınmış olduğunu söylemişlerdir³⁷. Yaşanan olaylar tam tersini göstermiştir. Örneğin, isyancı liderler, Yahudilerin tutmuş olduğu salona sarhoş bir Rus yollamış, bu nahoş durum karşısında sarhoş Rus'un dışarı çıkarılması sonucu dışarıda bekleyen kalabalık Rus grubu "Yahudiler Rusları dövüyor" diye bağırınca, öfkeli kalabalık Yahudilere saldırmıştır³⁸. Yahudilerin sosyal durumlarından dolayı benzeri olaylar hemen hemen her yerde yaşanmıştır. Yahudiler bulundukları bölgelerin azınlıkla arazi kiracısı konumunda iken çoğunlukla dükkân ya da meyhane sahipleri ve dolayısıyla para, mal ile haberleşme araçlarının merkezi konumundalardı. Yelizavetgrad'ın içinde bulunduğu Kherson vilayetinin kentsel yerleşimlerinde Yahudiler tüm tavernaların yaklaşık olarak %90'una sahip olup ticaretin %78'ine hakimlerdi. Bu sosyoekonomik ilişkiler Yahudi karşıtı grupların harekete geçmesi için yeterli motivasyonu sağlamıştır³⁹.

Rus halkının baskıcı ve otokratik rejime karşı artan isyan ve muhalefetinin sonucunda yetkililer kitlelerin dikkatini başka yöne çekmek için hedef tahtasına halk tarafından da pek sevilmeyen Yahudileri yerleştirdiler. Öfkesi artan ve kontrol edilemeyen halk, Yahudilere karşı bir dizi zulümlere başlayacaktır. Halkın dikkatini Yahudilerin üzerine çeken yetkililer, gerici örgütler ve gizli polisler tarafından da bir pogrom dalgası oluşturulmuştur⁴⁰. Pogrom dalgaları kendiliğinden rastgele yayılmamıştır. İlk olarak Yelizavetgrad'da patlak vermiş olması tesadüfi bir olay değildir. Yelizavetgrad farklı etnik kökende birçok insan barınmaktadır ve en kalabalık grup Yahudilerdir. Yelizavetgrad'daki Yahudi nüfusu barındıran bölgeler ile diğer Yahudi merkezleri arasında demiryolu bağlantısı mevcut olduğundan pogromun başlangıç noktası olarak hesaplanmış olması yüksek ihtimaldir⁴¹. Yelizavetgrad'da 1881'de 63 bin kişilik nüfus içinde 13 bin Yahudi bulunuyordu. Başlangıçta katliamı birkaç düzine adam başlatmış olsa da daha sonraki aşamalarda isyancıların sayısı bir kaç bine kadar yükselmiş olmasına rağmen hala bu sayı nüfusa kıyasla küçük bir orandır⁴². Olayların patlak verdiği 1881 yılında şehrin sadece %55 sakini bura göçmüştü. Geri kalanlardan % 25-30 ise Orta Rusya ve Ukrayna'dan gelen göçmenlerdi⁴³. Patlak veren pogromlar Rus Yahudilerinin bundan böyle

³⁷ Simpson, "Svyaschonnaya Druzhina," 18.

³⁸ Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. II, 250.

³⁹ Wiese, "Spit Back with Bullets!," 481.

⁴⁰ Arad, *The Holocaust*, 5.

⁴¹ Pritsak, "The Pogroms of 1881," 10.

⁴² Wiese, "Spit Back with Bullets!," 478.

⁴³ Pritsak, "The Pogroms of 1881," 17.

sürekli güvenlik korku içinde yaşamalarına ve katliamın bölgeden bölgeye yayılma hızı, şiddeti ve hasarın büyüklüğü Yahudilerin yaşadığı her yerde patlayabileceği endişesini körüklemiştir⁴⁴.

Şiddet olayları patlak vermeden önce, Yelizavetgrad'da yerel bir polis komiseri yüksek rütbeli St. Petersburg bürokrati tarafından ziyaret edilmiştir. Komiser tarafından olası pogrom durumunda saygın nüfusun güvenliğine garanti vermiş ve şiddet olaylarına karşı her türlü sorumluluğu açıkça kabul etmiştir. Katliam gerçekleştiği vakit, her şeyin St. Petersburg'da insanların öfkesinin beklenmedik patlamaları olduğunu söylemiştir. Ancak böyle bir şiddet, Yahudileri polisin ihmalkâr davranışlarına ve antisemitistlerin merhametlerine bırakılmaması gerektiğini açıkça ortaya koymuştur.

Aslında pogrom tam olarak bu amaçla Yelizavetgrad'a gönderilen bir grup genç erkek tarafından organize ve formüle edilmiştir. Ancak bu adamların ve eylemlerinin nihai sorumluluğu Çar'a ve onun yakın çevresine ait olduğu düşünülürken aslında hükümet dışında örgütlenmiş bir grup olduğu anlaşılmaktadır⁴⁵. Askerlerin küçük çaplı yağmacılara ateş açtığı Kiev pogromu dışında, yerel makamlar ayaklanmalarda olaylar öncesi gerekli önlemleri almadığı ve müdahalede bulunmadığı görülmüştür. Kiev'deki Avusturya-Macaristan konsolosunun da belirttiği gibi polisin ve yetkililerin bütün davranışları ile hareketleri incelendiğinde Yahudilerin suiistimal edildiği sonucu ortaya çıkmıştır. Yerel makamların tutumu yalnızca yönetici grupların değil ülkenin üst kademelerinde iç içe geçmiş görevi kötüye kullanma ve suiistimal zincirine işaret etmektedir⁴⁶.

III. Alexander yönetimindeki Yahudi karşıtı politikalar diğerlerinden farklı boyutta olmuştur. Önceki çarlar döneminde eğitilmiş, zengin, asker ve zanaatkâr olarak hizmet etmek isteyen yararlı Yahudiler ve Ruslarla bütünleşmek isteyen Yahudilere karşı daha esnek davranılmış, ağır zulümler uygulanmamıştır. Ancak şimdi yararlı Yahudiler dahi hemen bütün Yahudiler pogroma tabi tutulmuştur⁴⁷. III. Alexander'ın dediği gibi, "Sadece Rus ve ulusal olan dışında bir başka politikamız olamaz" ifadesiyle aslında sadece Yahudiler için değil milli ulus dışında bütün topluluklara karşı baskıcı ve asimile politikası amaçlanmıştır. Ülkeyi kuşatmakta olan bütün sorunların büyük ölçüde sorumlusunun Yahudiler

⁴⁴ Cassedy, "The Example of 'Razsvet'," 130.

⁴⁵ Simpson, "Svyaschonnaya Druzhina," 19.

⁴⁶ Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. II, 255-256.

⁴⁷ Brian Horowitz, *Russian Idea Jewish Presence: Essays on Russian-Jewish Intellectual Life* (Boston: Academic Studies Press, 2013), 113.

olduğu ima edilmeye başlanmıştır. Halk iradesinin temsilcileri bile yeni zulüm ruhuna boyun eğdiler ve Yahudi karşıtı ifadeleri propaganda olarak kullandılar. Kuşkusuz belirsizlikle kuşatılmış çarlık rejimine karşı hayal kırıklığı ve öfke içindeki üst düzey bürokrat, iyi şekilde eğitilmemiş şehirli, bağnaz köylünün başvuracağı ilk yol antisemitik hareketler olmuştur. Diğer yandan kozmopolit aristokrasi ve köylüler de din eğitimi, cehalet, sınıf önyargıları ile propaganda etkisini rahatlıkla gösterebiliyordu. Kısaca İmparatorlukta toplumun her kesimden insanlar belirsizlik, yoksulluk ve siyasi çalkantılar için öfkelerini kusabileceği bir hedefe yönelmeye hazırды. Çoğunlukla Yerleşim Sınırı'nda yaşayan Yahudilerin kendilerini koruyabilmeleri için herhangi bir savunma mekanizmaları yoktur. Yahudiler, halkın gözünde militarist ve ulusal yapıda bir Rus İmparatorluğu oluşturmada engel olarak görülmüştür⁴⁸.

Yelizavetgrad'da galeyana gelen halk şehrin her tarafında şiddet olaylarına karıştı. Kâtipler, garsonlar, gündelik işçiler, zanaatkârlar, şoförler hatta askerler de öfkelenerek bu harekete katıldılar. Şehir olağanüstü bir manzaraya şahitlik etti; evlerden atılan eşyalar, kırılan pencere ve kapılar, öfkeli kalabalığın yağmaladığı iş yerleri, yakılan depolar, akşama doğru yan komşu köylerden isyana katılmak için akın akın gelen insanların çılgınlığı ve bu tabloya son dokunuşu yapan Yahudi olmayan yerel insanların kayıtsız kalışı olmuştur. Düzeni korumak için çağırılan askerlerin kesin talimat gelmeden müdahalede bulunmamış olması, askerlerin gözü önünde olayların çığırından çıkmasına sebep olmuştur⁴⁹. Yelizavetgrad ve diğer yerlerde tutuklanan isyancılar ilgili resmi veriler çok eksiktir. Tutuklanan 607 isyan şüphelisinden sadece 498'in sosyal statüsü ve yalnız 363'ünün meslek grubu kayıt edilmiştir. Ayrıca resmi istatistiklerde başkentten gelen gençler hakkında hiçbir şey bulunmuyordu⁵⁰.

Çarlık rejimini savunanlar ve isyancılara karşı mücadele eden devlet yetkililerin Mart 1881'de gizlice kurmuş olduğu Svyaschennaya Druzhina (Kutsal Birlik, The Sacred League) gibi yapılar olaylarda büyük rol oynamıştır. Yetkililerin gizli örgütlenmeleri, teröristlerle ve kamu düzeni düşmanları ile mücadele için oluşturulmuştur. Pogromların Güney Rusya'nın birçok yerinde aynı anda çıkması ve benzer sebeplerle rutin olayların ardından patlak vermesi bu tarz gizli yapılanmaların teşkilatlı ellerin işi olduğunu göstermiştir⁵¹.

⁴⁸ Simpson, "Svyaschonnaya Druzhina," 18.

⁴⁹ Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. II, 251.

⁵⁰ Pritsak, "The Pogroms of 1881," 23.

⁵¹ Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. II, 248.

Yelizavetgrad benzeri olaylar 23 Nisan 1881'de Kiev'de başlamış, General V.D. Novitsky tarafından Kiev Valisi A.P. Drenteln'in omuzlarına pogromun sorumluluğu yüklenmişti. Svyaschennaya Druzhina⁵² örgütünün gizli üyelerinden olan Drenteln'in kalbinin derinlerinde Yahudilerden nefret ettiği ve Yahudilerin depolarını yağmalayan isyancılara özgür ortam sağlayarak müdahalede bulunmadığı kayıtlara geçmiştir. Gerçekten de Drenteln'in komutasındaki askerler sadece pogromların ilerlemesine göz yummakla kalmamış, isyancılar tarafında aktif faaliyetlere de girişmiştir. Yetkililerin müdahale etmemesinden ötürü Kiev pogromu neredeyse tüm Yahudi yaşam alanlarını yok etmiştir⁵³. Kiev pogromlarında şiddete maruz kalan görgü tanıklarının ifadeleri dehşet vericidir. Yetkililerin ihmalkârlığı isyancıları daha da cesaretlendirmiş ve saldırganlar önüne gelen her şeyi yakıp yıkmıştır⁵⁴. Drenteln, kendisine yöneltilen pogromlara ve radikal isyancılara rehberlik ettiği yönündeki suçlamaları kabul etmemiştir. Drenteln'e göre, pogromlarda dinsel kökenli düşmanlık rol oynamış olabilir ama diğer meslektaşlarıyla aynı fikirde olduğu söyleyerek Yahudilerin kasaba ve köylerde, tüm ticaret dallarında yaptığını sömürünün, ekonomide yükselerek iş ve tarım sektöründe kriz çıkmasının, köylü Rusları sömürmesinin ve Mart trajedisinin de bardağı taşıran son damla olduğu gerekçesiyle isyanların çıktığını savunmaktadır⁵⁵.

1881 pogromların en vahşi olanı ise 29 Mart 1882'de Podolya'daki Balta şehrinde yaşanmıştır. İsyanın ilk günlerinde sayıca fazla olan Yahudiler, isyancıları püskürtmeyi başarmış ve yerel yangın sığınağına sığınmıştır. Polis ve ordunun gelmesiyle birlikte cesaretlenen isyancılar tekrar sokaklara çıkmaya başlamıştır. Ertesi sabah 500 kişilik köylü bir grup ortaya çıkarak bölge sakinleriyle birlikte tekrar saldırıya geçmiştir. Olaylardan endişelenen bazı yerel tabur subayları ve Piskopos Radzionovskiy tarafından isyan kontrol altına alınmıştır. Fakat polis komiseri, askeri komutan ve bölge polis yetkilisinin gelmesiyle isyancıların serbestliği artmış ve neticesinde olaylar büyümüştür. İsyanlılar bir içki dükkânını yağmaladıktan sonra Yahudilere karşı tecavüz, işkence eylemleri içine girerek büyük bir toplumsal travmaya sebep olmuşlardır⁵⁶.

⁵² Svyaschonnaya Druzhina örgütünün pogromlara etkisi ve işleyiş hakkında ayrıntılı bilgi için bkz: Simpson, Mark S. "The "Svyaschonnaya Druzhina" and Jewish Persecution in Tsarist Russia," *New Zealand Slavonic Journal*, no. 2 (1978): 17-26.

⁵³ Simpson, "Svyaschonnaya Druzhina," 20.

⁵⁴ Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. II, 252-253.

⁵⁵ Rogger, "Government, Jews, Peasants," 172.

⁵⁶ Simpson, "Svyaschonnaya Druzhina," 21.

Çar II. Alexander'ın suikastını izleyen 1881 krizi ve gerici oğlu Çar III. Alexander'ın saltanat dönemleri, Yahudi tarihinde genellikle bir dönüm noktası olarak kabul edilmiştir. Rusya'da Siyonizm ve devrimci sosyalizm gibi yeni politik ideolojilerin ortaya çıkmasına, deniz aşırı kitlesel göçün başlamasına sebep olmuştur⁵⁷. Yahudi karşıtı çete şiddeti ile o yıl Güney Yelizavetgrad kentinde patlak verdi ve ardından Rusya ve güneybatıdaki diğer birçok kasabaya yayıldı. Bunu 3 Mayıs 1882 tarihli meşhur "Mayıs Kanunları" (May Laws) ve Rus Yahudilerinin ikamet, siyasal temsil, meslek ve eğitim gibi hakları kısıtlayan bir dizi Yahudi karşıtı yasalar izlemiştir⁵⁸. Rus hükümetinin hazırladığı yeni kurallar listesine göre; Yahudileri artık kasabaların ve şehirlerin dışına yerleşemeyecek, şehir ve kasaba dışından gelen Yahudiler taşınmaz mal ve eşya satın alamayacaktır. Aynı zamanda Yahudilerin pazar günleri ve Hristiyan bayramlarında çalışması da yasaklanmıştır⁵⁹. Diğer yandan kamu hizmetinde Yahudilerin istihdamında kısıtlamalar yapılmış ve ordu subayı olmaları yasaklanmıştır. Okul ve üniversite gibi kurumlara kabul edilen Yahudi sayısına sınırlama getirilmiştir. 1891 yılında Çar II. Alexander tarafından Moskova'ya yerleşmelerine izin verilen yaklaşık 20 bin Yahudi Moskova'dan kovulmuştur. Moskova nüfusunun çoğunluğunu oluşturan Yahudilerin kovulma amacı ise Yahudileri kutsal başkentten tahliye etmektir⁶⁰.

Son Rus Çar'ı II. Nicholas da (1894-1917) etrafındaki gerici çevrelerin etkisi altında girmiştir. Çar'ın egemenliğine karşı huzursuzluk ve muhalefet artmış, liberal ve devrimci gruplar hükümetin reform yapması için baskı yapmıştır. Çar tarafından dönemin olaylarının tetikçisi olarak tanınmış diplomat Nicholas Pavlovich Ignatyev İçişleri Bakanlığı'na getirilmiştir. Ignatyev her zaman panslavizm politikasını desteklemekle tanınmış, iç politikada diplomatik entrikalar kurarak "Yalanların Babası" lakabıyla anılmıştır. II. Nicholas da selefleri gibi Rusya halkın yoksulluğunun, zayıflığının ve huzursuzluğunun kaynağı olarak Yahudileri göstermiştir. Hükümete karşı olan şiddet ve isyancı kitleleri, Yahudi karşıtı propaganda ve şiddete dönüştürmek hükümetlerin resmi politikası haline gelmiştir⁶¹. Ünlü bilim adamı John D. Klier'in "Uygulanan kitlesel hareketliliği, fiziksel ve yasama pogrom sonuçları ile ilişkilendiren ders kitabı bulmak zordur"

⁵⁷ Baskı ve zulümler neticesinde Rusya'da yaşanan kitlesel göçler için bkz: Lloyd P. Gartner, "The Great Jewish Migration 1881-1914: Myths and Realities," *Shofar* 4, no. 2 (Winter, 1986): 12-21.

⁵⁸ Spitzer, "Pogroms Networks and Migration," 8.

⁵⁹ Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. II, 312.

⁶⁰ Arad, *The Holocaust*, 6.

⁶¹ Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. II, 259.

ifadesinde de görüldüğü üzere yaşanan zulüm ve şiddet olaylarının göçe olan etkisi ortadadır⁶².

Dubnow'a göre, İçişleri Bakanı Ignatiev Mayıs 1882 ofisinden aydırıldıktan sonra Yahudi göçü için söz vermiştir. Bu fikirler 1880'li yılların sonlarına doğru tekrar ilgi görmeye başlamıştır. 1888 ve 1890'da Podolya ve Kiev valileri üstlerine ilettikleri notta "Yahudi proletaryasının monarşiden kaldırılmasının çok arzu edildiği" belirtilmiştir. III. Alexander'ın karşı cevabında "hatta çok yararlı olduğı" görüşüyle Yahudiler ülkede istenmemiş ve göç için zorlanmıştır. 1880'li yıllarda Yahudilerin Rusya'dan ayrılmasının isteğe bağılı iken, Rus hükümeti 1890'lı yıllarda gerçek yüzünü ortaya çıkartarak Yahudilerin ülkeden çıkması için kamu yaptırımı uygulamıştır⁶³. Başarıya ulasan pogromlar neticesinde binlerce Yahudi ülkeyi toplu olarak terk etmiştir. 1881-1882 pogromları neticesinde Rusya'dan ilk toplu göç hareketi olarak adlandırılan Aliya (1882-1903) yaşanmıştır. Büyük göç hareketleri köklü Yahudi topluluklarının dağılması ya da ortadan kalkmasına neden olmuştur. Rusya ve doğu Avrupa Yahudi nüfusunun yoğunluk merkezi her ikisi de göçmen ülkesi olan ABD'ye ve arkasından eski Filistin toprakları olan İsrail'e kaymıştır. Özellikle Osmanlı Devleti sınırları içindeki Filistin topraklarına yapılan gayri resmi göç Kudüs ve çevresinde kurulmak istenen İsrail Devleti için temel oluşturacaktır. Zulüm ve pogromların altında yıllarca baskı gören Yahudi halkı için göç, dünya Yahudi toplumuna anlam ve ilham veren bir simge haline gelmiştir⁶⁴.

3. Pogrom: Sivil İsyân-Resmi Politika mı?

Pogrom kararlarının alınması ve uygulama safhasında yaşanan katliam büyük ve vicdani olarak kaldırılamayacak kadar ağırdır. Her günahın bir sahibi olduğı gibi pogromlarında bir günah keçisine ihtiyaç duyulmuştur. Resmi politika olarak mı, yoksa kendiliğinden tarihi süreç içinde halkın vermiş olduğı öfke tepkisi olarak mı doğduğı hala tartışılmaktadır. Genel kanı pogromların bizzat Çar ya da devlet meclisinde yasa ile çıkmadığı, yıllardır süre gelen kin ve öfke sonucu Yahudilerin günah keçisi kabul edilmesi sonucu patladığıdır.

Profesör Hans Rogger; "St. Petersburg ve Moskova'dan gelerek Ukrayna şehir ve kasabalarında ortaya çıkan, pogromun çirkin yüzünü gösteren genç adamlar kimlerdi?" sorusuna cevap aramıştır. Hastalıklı ve bulaşıcı isyanın

⁶² Spitzer, "Pogroms Networks and Migration," 9.

⁶³ Aronson, "Assimilation and Emigration," 6.

⁶⁴ Edelman, "Jewish Immigration to the United States," 218.

nasıl başladığı, ne derecede kendiliğinden geliştiği, kimler tarafından organize edildiği, devlet mi halk mı yoksa her ikisinin bir karışımı olduğu, varsa organizatörlerin kimler olduğu gibi konuların hala bir soru işareti olarak kaldığını belirtmiştir. Profesör Rogger gibi tarihçiler arasında oluşan fikre göre, 1881 pogromlarının hükümetin kendisi ya da hükümet içindeki bazı unsurlar tarafından bir noktaya kadar planlanmış ve desteklenmiş olduğudur⁶⁵.

III. Alexander'ın eline Herson Eyaleti'nde 5 Nisan 1882'de yaşanan şiddet olayları için rapor ulaştığında "Umarım buralardaki olaylar yakında durur" diye temennide bulunmuştur. Kiev Valisi General Drenteln'in raporunda bir subayın isyancıları kışkırttığı belirtilmiş ve Çar bu isyanın Yahudiler üzerinde halkın doğal tepkisi sonucu olduğunu söylemiştir. Yine Çar'ın Mayıs Kanunları ve pogromlara verdiği tepki, Hristiyan nüfusunu yıllardır istismar eden Yahudilerin ruhları üzerinde günahlarının yandığını ifade etmiştir. Çar'a göre bu öfkesinin kaynağı din hassasiyetinden, kültürel farklılıktan ve askerlik yapmaktan kaçmalarından kaynaklanmaktadır. Bütün bu olumsuz düşüncelere ek olarak sivil şiddet ve eylemlerin resmi olarak planladığı kanısına kesin olarak varılamaz⁶⁶. Polis ve askerler bazen pogromlara aktif olarak katıldığından emin olursa da pogrom kurbanlarına uygulanan kötü muamele ve resmi kayıtsızlık planlı hükümet politikaları olduğunu kanıtlamaz. Geç İmparatorluk Rusya'sı 1881-1882 pogromları ve ardılları Yahudi karşıtı şiddetin ilk büyük dalgası, çarlık toplumunda Yahudilere karşı şiddete yol açan bir dizi zorluğun ve baskının sonuçları olarak anlaşılmaktadır⁶⁷.

Üst düzey yetkililer gelen pogrom haberlerini büyük ölçüde göz ardı ederek olaylara tepkisiz kalmıştır. N. P. Ignatev göre; "Ülkede Hristiyan nüfus için zararlı olan Yahudilerin ekonomik faaliyetleri, etnik inzivaları, dini fanatizmi ve son 20 yıldır hükümet tarafından desteklenmeleri neredeyse yerli halk sakinleri ile eşit konuma gelmeleri şiddetle karşılanmıştır. Hükümet Yahudiler için elinden geleni yapmasına rağmen, Yahudilerin kapalılığı, yerli halk ile anormal ilişkileri sonucu olaylar başlamıştır." Son 20 yılda Yahudiler ticaret ve üretimi artırıp mülk satın alma, aralarında dayanışma yapmaları, yerel halkı her türlü sömürmeleri şiddet eylemlerinin başlangıcı olduğu düşünülmüştür⁶⁸. Pogromlar devrimci sosyalistler tarafından kışkırtılmamış, yıllardır Yahudi sömürüsüne karşı

⁶⁵ Aronson, "Assimilation and Emigration," 18.

⁶⁶ Simpson, "Svyaschonnaya Druzhina," 22.

⁶⁷ Weinberg, "Visualizing Pogroms," 72.

⁶⁸ Rogger, "Government, Jews, Peasants," 173.

köylü Rusların kendiliğinden gelişen tepkisi olduğu savunulmuştur. N. P. Ignatev'in isyanı sona erdirmek için aldığı başlıca önlem, köylerden Yahudi nüfusunu uzaklaştırmak olmuştur⁶⁹. Pogromistlerin zihin dünyasını 1871 Odessa pogromunun şekillendirdiği, 1881 ve sonraki pogromların patlak vermesinde her ne kadar siyasi ortam etki etmişse de devrim, ekonomi, yoksulluk ve dinsel kaygıların da etkisini ortaya çıkarmıştır⁷⁰.

Pogromları çıkaranlar, uygulayanlar ve müdahale etmeyen görevliler üzerinde açılan kovuşturma çok yüzeysel kalmıştır. Dahası suçlu olarak görülenler dahi hafif cezalar almıştır. Dönemin Rus İçişleri Bakanı N. P. Ignatiev Svyaschennaya Druzhina üyesi olarak, sadece pogromlardan sorumlu değil aynı zamanda III. Alekander'i Mayıs Kanunları'nı çıkarması konusunda ikna eden kişidir. Bu yasalarla Yahudiler Yerleşim Sınırı'nda hapis edilmiştir. İmparatorluk içerisinde yer alan eski Polonya topraklarına yığılan Yahudiler meslek, tarım ve ticaret ile ilgilenememiş, onların okul açma, seyahat etme hakları engellenmiştir. Yaşamsal haklarını kısıtladıkları Yahudilerden askerlik ve vergi hizmeti gibi ağır sorumluluklarının da ayrıca yerine getirilmesi istenmiştir⁷¹.

Son yıllarda, pogromlar üzerine çalışan çeşitli tarihçiler, pogromların hükümet politikasıyla pek ilgisi olmayan, daha çok Rus ve Ukraynalı köylülerin, işçilerin ve kasaba sakinlerinin sıkıntılarını çektikleri birçok sosyal, ekonomik, politik ve hatta dini nedenlerden dolayı ortaya çıktığını savunmaktadır. Yahudilere karşı uygulanan şiddet, sosyoekonomik ve politik değişimin travmasına uğrayan bir toplumun kendiliğinden oluşan tepkisi olup ve hükümet entrikalarının bir sonucu olmadığı görüşündedirler. Çarlık idarecileri, ilk Yahudi karşıtı düzensizlikleri ortadan kaldırmak için daha girişken önlemler almamakla suçlanabilir. Çünkü çoğu zaman yetkililer başlangıçta olayları hafife almış, hatta bazen pogromistlere sempati dahi duymuştur. Lakin yıllardır devam eden bu süreç, hükümet entrikalarının etkisi göz önüne alınırsa çarlık yöneticileri suç ortağı olarak suçlanabilir⁷². Yine de Yahudilerin vatandaş olarak haklarının kısıtlanması II. Alekander'in yetersiz reformları, her konumda eşitsizlik, toplum arasındaki farkların büyümesi Yahudilere karşı kalıcı bir düşmanlığa dönüşeceğinin işaretiydi. Bu gelişmeleri Çarların göz ardı etmesi isyancılara

⁶⁹ Aronson, "Assimilation and Emigration," 27.

⁷⁰ Weinberg, "Visualizing Pogroms," 78.

⁷¹ Öke, *Siyonizm ve Filistin*, 37-38.

⁷² Weinberg, "Visualizing Pogroms," 71.

bir kademe taviz vermiş, haklı olduklarına inanılarak yaptıklarından dolayı cezalandırılmayacağı inancını yaygınlaştırmıştır⁷³.

1881 Balta pogromlarında saldırılar olacağı önceden haber alındığında Yahudiler güvenlikleri için Marshal of Nobility'e (Soyluların Generali) başvurmuştu. General "Yeminli görev yaptığını ve talimatlara birebir uyduğunu, kayınbirader-eniştesinin dahi infaz emri gelse hemen yapacağını, lakin sizin için bir şey yapamam" açıklamasıyla aslında durumu en belirgin şekliyle özetlemiştir. Bu tarz tutumlar yetkililerin pogrom dalgalarına karıştığı ve üst düzey yetkililerin isyanlarla bağlantısı olduğunu göstermiştir⁷⁴. Pogromların patlak vermesinden sonra, N. P. Ignatiev, "Pogromlar, olaylara karışan ezilmiş kitlelerin Yahudi sömürüsüne karşı vermiş olduğu tepkilerdir. Çözüm olarak Hristiyanlar ile Yahudiler arasında çatışmanın önlenebilmesi için Yahudiler, Yahudi olmayan komşularını sömürmekten vazgeçmek zorundadırlar" demiştir⁷⁵. III. Alexander ve İmparatorluğun Yahudilere karşı düşmanca duyguları olduğu ve bakanlarının Yahudi karşıtı olması şüphe duyulmaz bir gerçektir. III. Alexander'ın "Rabbimizi çarmıha geren Yahudilerdi ve onun kıymetli kanını döken yine Yahudilerdi" yönündeki en basit inancı Yahudilere bakış açısını tüm çıplaklığıyla ortaya koymuş olsa da pogromların kışkırtılmasında temel rol oynadığına dair kesin bir kanıt sayılmaz⁷⁶.

Diğer açıdan 1880'li yılların başında antisemitik eylemlerin patlak vermesinden sorumlu olan bazı yetkililerin de olduğu aşikârdır. S.M. Dubnow göre; "Rus nüfusun en düşük unsurları arasında bir uğursuz kışkırtma ve galeyan söz konusuydu. Yukarıdan görünmeyen devasa eller suçun işlenmesi için toplumu karıştırıyordu." St. Petersburg'dan gizemli görevliler Güney Rusya'nın büyük şehirlerinde ortaya çıkmıştı. II. Alexander suikastına tepki olarak düzenlenmiş olan Svyaschennaya Druzhina grubunun antisemitik propagandadaki rolü büyüktür. Svyaschennaya Druzhina, başlangıçta, devrimcilerin kendi yanlarına çekilmesi ve teröristlerin ortadan kaldırılması, İmparatorluk Ailesi'nin korunması ve karşı-devrimci propagandaların örgütlenmesi amacıyla ünlü aristokratlar tarafından tasarlanmış ve kurulmuştur⁷⁷. XIX. yüzyıl boyunca zaten kötü şartlarda yaşayan Yahudiler işleri 1881 kararnamele ile iyice zorlaşmıştır. Yerel pogromlar 1881'de başlamış, özellikle 1884'de kadar şiddetli bir

⁷³ Cassedy, "The Example of 'Razsvet'," 142-143.

⁷⁴ Simpson, "Svyaschonnaya Druzhina," 21.

⁷⁵ John D. Klier, " 'Popular Politics' and the Jewish Question in the Russian Empire, 1881-2," *Jewish Historical Studies* 33 (1992-1994): 178.

⁷⁶ Simpson, "Svyaschonnaya Druzhina," 22.

⁷⁷ Simpson, "Svyaschonnaya Druzhina," 23.

şekilde devam etmiştir. Bugün hala tartışılan pogromların nedeni ve nasıl ortaya çıktığı gerçeğidir. Köylüler arasında dolanan “Yahudileri döv ve Rusya'yı kurtar” sloganı aslında her şeyi açıklar niteliktedir. İsyan tehlikesi hissedildiğinde polisler sorulmuş ve endişelenmemeleri gerektiği cevabını alan Yahudiler, köylülerin saldırması, soygun ve tecavüz vakaları karşısında dehşete kapılmıştır. Polislerin sadece izlemekle yetindiği olayların üçüncü gününde ortaya çıkan görevliler, nadiren birini yakalamış ve sonrasında ise bunlara hafif cezalar verilmiştir⁷⁸.

Svyaschennaya Druzhina'nın kurucuları arasında çarlık rejiminin en etkili bakanlarından Yahudi bir kadının kocası olan Witte da bulunuyordu. Örgütün kuruluşu, gizliliği ve gerici zihniyetini şöyle açıklamaktadır: “Ben Kiev’de iken II. Alexander suikastı yaşandı, ben duygularımı ve fikirlerimi General Fadeyev’e mektupla ilettim. Bu mektupta hükümetin devrimcilere karşı güçsüz olduğunu ve çok küçük düşmanın çok büyük bir füze attığını, devrimcilere karşı devletin bütün imkânlarını arkasına alarak, devrimciler gibi gizli bir örgüt aracılığıyla mücadele yapılması gerektiğini savundum. Bakan beni Petersburg’a davet ederek yardım kamplarında Kont Shuvalov ile tanıştırdı. Burada alınan karar gereği İncil üzerine Svyaschennaya Druzhina örgütüne bağlılık yemini edildi. Kiev’e baş organizatör olarak atandım ve bana bazı sırlar verildi. Her üyenin beş kişilik grubu olacak ve kimsenin kimseden haberi olmayacaktı⁷⁹. Çarlık karşıtı isyancı gruplar için kurulan gizli örgütlenmelerin yapılanmasından anlaşılabileceği üzere örgüt üyeleri arasında gizlilik esastı ve devlet görevlileri bulunuyordu.

General P. I. Kutaisov göre “İsyanlar iyi organize edilmemiş, birbirinden uzak bölgelerde ve özellikle kırsal alanlarda ortaya çıkmıştır. Ruslar ve Yahudiler arasındaki asıl sorun Musa’nın dininden kaynaklanmıyordu, asıl çatışma fitilini ateşleyen sebep ekonomik baskının ağırlığıydı”⁸⁰. Ayrıca pogromlar neredeyse Polonya ve Rus yönetimi altında olmayan, çok daha küçük ve uzak bölgelerde sınırlı kalmıştır. İkamet imkânı olmayan bu alanlar Ruslar tarafından işgal edildiğinde, Yahudiler de dâhil çeşitli gruplar yaşadığı yer olmuştur⁸¹. Bununla birlikte birbirinden uzak ve ulaşım kolaylığı olan, özellikle demiryolları üzerinde bulunan yerleşim yerlerinde olayların patlak vermesi isyanlar için ipucu vermiştir. 1880-1881 yılında endüstriyel buhran, kıtlık, verimsiz mahsuller, kazançlı iş arayan insanlar ve işten atılan Ruslar gruplar halinde seyyar iş aramaktaydılar. Aç, susuz,

⁷⁸ Gartner, “The Great Jewish Migration,” 13.

⁷⁹ Simpson, “Svyaschonnaya Druzhina,” 23-24.

⁸⁰ Rogger, “Government, Jews, Peasants,” 171.

⁸¹ Wiese, “Spit Back with Bullets!,” 482.

perişan halde, dışlanmış ve ezilmişlik hissi içinde saldırgan zihin dünyasında kolektif olarak hareket edilmiştir. II. Aleksander döneminde gelişen Rus ekonomisinin sunduğu fırsatları iyi değerlendiren Yahudiler ise zenginleşmişlerdi. Rusya’da ekonomik çöküntünün sebeplerinden biri olarak görülen Yahudilere saldırmak için bahanelerde çoktan hazırlanmıştı. Kısa süreli ve demiryolları üzerindeki köylerde saldırı olması bu işsiz, başıboş ve saldırgan gençlerin buradan geçtiğini göstermektedir⁸².

Hükümet temsilcisi Ignatyev’in isteğiyle mağdurlara karşı çatışma ve sel baskını gibi durumlarda dahi maddi yardım yapma alışkanlığı olan Rus Devleti’nin pogrom mağduru Yahudilere karşı kayıtsız kalması Yahudilerin yok sayıldığını göstermiştir. Maddi yardım yanı sıra halkın gözünde pogrom uygulayıcılarının resmi olarak kınanması ve özellikle Çar maddi olarak destek verilseydi, Rusya için muazzam bir gösteri olabilirdi. Bu ihmallere ek olarak pogrom mağdurlarını rahatlatmak için halka açık konuşma yapılması dahi yasaklanmıştır⁸³. Bütün bu kayıtsızlık, Devletin olan bitenden haberdar olduğunu, sonuçlarını umursamadığını netleştirmiştir.

III. Alexander saltanatında Rus Ortodoks Kilisesi’nin başı ve Svyaschennaya Druzhina üyesi olan Pobedonostsev’in pogromları kışkırttığı düşünülmektedir. Yahudi gazeteci Alexander Zederbaum’a göre, “Pobedonostsev’in Rusya’daki Yahudilerin üçte birinin ölümü, üçte birinin zorunlu göçü, kalan üçte biri ise asimilasyonu için” bir planı vardı. Pobedonostsev’in tek amacı mevcut yönetimin devam etmesi ve kitleleri kontrol etmek için antisemitik şiddeti kışkırtmaktı. Pobedonostsev Yahudilerden nefret ediyordu ve Rusya’daki Yahudiliğin ortadan kaldırılması için çağrıda bulunuyordu. Hükümet aracılığıyla bunu yapamayacağı için Svyaschennaya Druzhina örgütü ile hükümet arasında merdiven vazifesi görüyordu⁸⁴. Çar’ın etrafındaki gerici çevrelerinde Çar’ı yanlış yönlendirdiği gerçeği göz önüne alınmalıdır. III. Alexander’ın otokratik kişiliği olduğundan çok fazla rehberliğe ihtiyaç duymuştur⁸⁵. Sonuç olarak Çar ve hükümetin 1880’li yılların başında yaşanan pogromların sorumluluğunu üstlenmiş olsa da Çar’ın bu şekilde pogromların tetikleyicisi olduğu sonucuna ulaşılması güçtür. Daha kesin

⁸² Aronson, “Assimilation and Emigration,” 21.

⁸³ Dubnow, *Jews in Russia and Poland*, vol. II, 264.

⁸⁴ Simpson, “Svyaschonnaya Druzhina,” 24.

⁸⁵ Gartner, “The Great Jewish Migration,” 13.

olan ar, Svyaschennaya Druzhina üzerinden görevini kötüye kullanan idarecilerin karar ve tacizleri üzerinden sulanabilir⁸⁶.

⁸⁶ Simpson, "Svyaschonnaya Druzhina," 25.

Sonuç

Devletsiz millet olarak dünyanın farklı coğrafyalarında yaşadıkları ülkelerde kültürel olarak içe kapalı ve dindar yaşamından ödün vermeyen Yahudiler, Ruslar tarafından hiçbir zaman sevilmemiş ve benimsenmemiştir. Bu sebeple Ruslar her daim ülke dışında tuttıkları Yahudilerin Polonya Krallığı'nın parçalanması sonrasında bazı topraklarını ilhak ettiğinde sınırlarında karşı koyamayacağı büyük Yahudi kitlesi ile karşı karşıya kalmıştır. Ülke dışına çıkaramadığı Yahudileri asimile ederek toplum içinde eritmeye ve kimliklerini yok etmeye çalışmıştır. Çarlık Rusya'sında bütün farklı unsurlar Ruslaştırma ve milli devlet oluşturulması için yapılan zulüm ve baskılardan payını alırken zulüm pastasının en büyük dilimi Yahudilere düşmüştür. Çarların ve Rus halkının sevmeyişi Yahudiler her olayda hedef tahtası olarak algılanmış ve şiddete maruz kalmıştır. Siyasal temsil, eğitim hakkı, ekonomik haklar, yaşam alanı hakkı gibi her türlü sosyal yaşam haklarından mahrum bırakılmıştır. Yahudilerin kin ve nefrete maruz kalma sebepleri Hz. İsa'nın öldürülmesinde suçlu olmaları, dini ayinle ilgili olarak insan kanı akıttıkları iftirası, sihir ve büyü yaptıkları iddiası, askerlikten kaçmaları, sakal ve giyimlerindeki farklılıklar, kendi içlerinde kültürlerine aşırı bağlı olmaları ve Rus kültürüne uyum sağlamamaları olarak sıralanabilir. Bu sebeplerin hiç biri şiddet, işkence ve zulümle eşdeğer olan pogromların Yahudilere karşı uygulanmasında haklı gerekçe değildir.

Çar II. Alexander'ın 1881'de suikastla öldürülmesi, Yahudilerinde suçlular arasında gösterilmesiyle baskı ve zulümler pogrom/ katliam dalgasına dönüşmüştür. 15 Nisan 1881'de Yelizavetgrad'da başlayan pogromlar dalga dalga yayılarak binlerce Yahudi'yi etkilemiştir. Pogrom uygulanan yerlerde Yahudilerin ev ve işyerleri tahribata uğramış, arazileri ellerinden alınmış, sürgüne maruz kalmış, okulları ve dini merkezleri kapatılmış, yaşam alanları kısıtlanmıştır. Uygulanan her pogrom sürecinde yüzlerce Yahudi yaralanmış ya da öldürülmüştür. Pogromların dayanılmaz boyuta ulaşması ve devlet yetkililerin gerekli müdahalede bulunmaması üzerine tek çare olarak kitlesel göç yapılmıştır.

Araştırmacılar arasında tartışma konusu olan pogromların Çarların elinden çıkan ve yetkililerin desteklediği resmi devlet politikası mı olduğu yoksa halkın zihninde yer alan Yahudi öfkesinin patlaması sonucu mu olduğudur. Araştırmalar neticesinde devlet ve halk arasında kesin bir suçlu çıkarmanın güç olduğu yönündedir. Pogromların alt yapısını tarihi süreçte uyguladığı baskıcı ve zorba politikalar ile çarlık rejimi sağlamıştır. Lakin yukarıda sayılan sebeplerden ötürü Rus halkının bilinçaltında zaten bir

Yahudi dūřmanlıęı mevcuttur. XIX. yūzyıl arlık Rusya'sı için sancılı bir dōnemdir; yoksulluk, siyasi kargaşa, demokrasi ve temsil talepleri doğrultusunda arlara karşı ōfke ve protestolar artmıştır. 1881'de ar II. Alexander suikastı III. Alexander için kendisine yōnelen şimşekleri Yahudiler ūzerine yōnlendirme fırsatı sağlamıştır. Yahudilerin yaşamsal haklarının kısıtlanması pogromların uygulanması için tarihi fırsat olmuştur.

Ūst dūzet yetkililerin ve askerlerin kendi aralarında gizlice kurduęu Svyaschennaya Druzhina gibi ōrgūtlerin pogromlarda parmaęı olduęu kayıtlara geçmiřtir. Bu ōrgūtūn bizzat ar tarafından kurulduęu, yōnetildięi ya da haberi olduęuna dair bir kayıt tespit edilememiřtir. Őldūrūlen ar'ın intikamını almak ve devrimcileri bastırmak için gizli kurulmuř ōrgūtūn sinsi faaliyetlerinden bizzat ar suçlanamaz. Lakin Rus Yahudilerine yapılan katliamlar gōzler ōnūne serilmesine raęmen bu katliamları halkın Yahudilere karřı yıllardır sūregelen ōfkelerinin patlaması olarak yorumlaması, olayların basite alması, gerekli ōnlemlerin almaması ve sessiz kalması ar'ın bu gūnahlarda payını arttırmaktadır. Olaylara karıřan devlet ve askeri gōrevlilerin suçları gizlenmiř, yūzeyssel yargılamadan sonra cezasız veya çok basit cezalarla ūstleri kapatılmıřtır. Yapılacak olan baskın ve zulūmler ōnceden bōlge ileri gelenlerine, zengin, soylu ve saygın kiřilere haber verilerek planlanmıřtır. Yahudiler gōrevlilerden yardım istedięinde, karřılařtıkları tutum olayları basite alarak gerekli tedbirlerin alındıęı sōylenerek ilk gūnden isyanın bastırılması yoluna gidilmemiřtir. Gōrevlilerin ihmalkār davranıřları ve zulmū gōrmezden gelmeleri pogromcuları cesaretlendirmiřtir.

Tarih boyunca dūnyanın her yerinde devlet içerisinde baskın olan ulus, dięer/ ūteki uluslara baskı ve zulūm uyguladıęı bir gerçektir. Halkların arasındaki siyasi olaylar, dini çatıřmalar, kūltūrel farklılıklar, rejimsel ayak oyunları, ekonomik bozulmalar ve yoksulluklar bu çatıřma ortamını kōrūklemiřtir. Yahudiler bu ark içinde Rusların hedef tahtası konumunda sūrekli olarak gūnah keçisi sayılmıř ve zulme uęramıřtır. Siyasi ortamın da elveriřli olmasından Yahudiler, Ruslar tarafından pogroma maruz kalmıřtır. Halkın ōfkesi ve kini ile devletin sessizlięi ve kısmen desteęiyle yařanmıř olaylarda pogrom gūnahını herhangi bir tarafa deęil de, XIX. yūzyılda Rus tarihine mal etmek daha makul gibi gōrūnmektedir. Resmi devlet politikası dıřında halk tabanından bařlayan isyan sonucu yařanmıř olaylar kesin suçlu bulmanın zorluęu içinde Rus tarihinde kara bir leke olarak kayıtlara geçmiřtir.

Kaynakça

- Akdes, Nimet Kurat. *Rusya Tarihi Başlangıçtan 1917'ye Kadar*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.
- Arad, Yitzhak. *The Holocaust in the Soviet Union*. ABD: University of Nebraska Press, 2009.
- Aronson, I. Michael. "Geographical and Socioeconomic Factors in the 1881 Anti-Jewish Pogroms in Russia." *The Russian Review* 39, no. 1 (1980): 18-31.
- Aronson, I. Michael. "The Attitudes of Russian Officials in the 1880s Toward Jewish Assimilation and Emigration." *Slavic Review* 34, no. 1 (March, 1975): 1-18.
- Aronson, I. Michael. *Troubled Waters. The Origins of the Anti-Jewish Pogroms in Russia*. Pittsburgh: University of Pittsburgh Press, 1990.
- Berk, Stephen M.. *Year of Crisis, Year of Hope: Russian Jewry and the Pogroms of 1881-1882*. Westport, Conn.: Greenwood Press, 1985.
- Cassedy, Steven. "Russian-Jewish Intellectuals Confront the Pogroms of 1881: The Example of 'Razsvet'." *The Jewish Quarterly Review* 84, no. 2/3 (October 1993-January 1994): 129-152.
- Dekel-Chen, Jonathan, David Gaunt, Natan M. Meir, Israel Bartal, ed. *Anti-Jewish Violence: Rethinking the Pogrom in East European History*. Bloomington: Indiana University Press, 2011.
- Dubnow, Simon. *History of the Jews in Russia and Poland, From the Beginning until the Death of Alexander I (1825)*. Vol. I. Trans. I. Friedlaender. Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1916.
- Dubnow, Simon. *History of the Jews in Russia and Poland, From the Death of Alexander I. until the Death of Alexander III. (1825-1894)*. Vol. II, Trans. I. Friedlaender. Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1916.
- Edelman, Josph. "The Centenary of Jewish Immigration to the United States: 1881-1981." *Judaism* 32, no. 2 (Spring 1983): 215-29.
- Gartner, Lloyd P. "The Great Jewish Migration 1881-1914: Myths And Realities." *Shofar* 4, no. 2 (Winter, 1986): 12-21.
- Horowitz, Brian. *Russian Idea Jewish Presence: Essays on Russian-Jewish Intellectual Life*. Boston: Academic Studies Press, 2013.
- Kalik, Judith. *Movable Inn: The Rural Jewish Population of Minsk Guberniya in 1793-1914*. Berlin: De Gruyter, 2018.
- Klier, John D.. " 'Popular Politics' and the Jewish Question in the Russian Empire, 1881-2." *Jewish Historical Studies* 33, (1992-1994): 175-185.
- Klier, John D.. "The Ambiguous Legal Status of Russian Jewry in the Reign of Catherine II." *Slavic Review* 35, no. 3 (September, 1976): 504-517.
- Klier, John D.. "The Pogrom Paradigm in Russian History, Pogroms." *Anti-Jewish Violence in Modern Russian History*, ed. John D. Klier ve Shlomo Lambroza, 13-38. Cambridge: Cambridge University Press, 1992.
- Klier, John D.. *Imperial Russia's Jewish Question, 1855-188*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Klier, John D.. *Russians, Jews, and the Pogroms of 1881-1882*. Cambridge: Cambridge University Press, 1995.
- Löwe, Heinz-Dietrich. "Pogroms in Russia: Explanations, Comparisons, Suggestions." *Jewish Social Studies*, New Series 11, no. 1 (Autumn, 2004): 16-24.
- Michael Stanislawski. *Tsar Nicholas I and the Jews: The Transformation of Jewish Society in Russia, 1825-1855*. Philadelphia: The Jewish Publication Society of America, 1983.
- Öke, Mim Kemal. *Siyonizm ve Filistin Sorunu (1881-1923)*. İstanbul: Timaş Yayınları, 2018.
- Pogroms: Anti-Jewish Violence in Modern Russian History*. John D. Klier, Shlomo Lambroza ed., Cambridge-New York: Cambridge University Press, 1992.

Pritsak, Omeljan. "The Pogroms of 1881." *Harvard Ukrainian Studies* 11, no. 1/2 (June 1987): 8-43.

Rogger, Hans. "Government, Jews, Peasants, and Land in Post-Emancipation Russia: Two Specters: Peasant Violence and Jewish Exploitation." *Cahiers du Monde Russe et Soviétique* 17, no. 2-3 (1976): 171-211.

Rogger, Hans. *Jewish Policies and Right Wing Politics in Imperial Russia*. Berkeley-California: Stanford University Press: 1985.

Simpson, Mark S.. "The 'Svyaschennaya Druzhina' and Jewish Persecution in Tsarist Russia," *New Zealand Slavonic Journal*, no. 2 (1978): 17-26.

Spitzer, Yannay. "Pogroms Networks and Migration: The Jewish Migration from the Russian Empire to the United States 1881-1914." *Brown University*, (29 May 2015): [url:https://yannayspitzer.files.wordpress.com/2014/11/spitzer_pogromsnetworksmigration_150529.pdf](https://yannayspitzer.files.wordpress.com/2014/11/spitzer_pogromsnetworksmigration_150529.pdf), erişim:21.01.2019.

Weeks, Theodor R., "Russians, Jews, and Poles: Russification and antisemitism 1881-1914." *Quest. Issues in Contemporary Jewish History*, no. 3 (July, 2012) url: www.quest-cdejournal.it/focus.php?issue=3&id=308, erişim: 09.12.2018.

Weinberg, Robert. "Visualizing Pogroms in Russian History." *Jewish History* 12, no. 2 (Fall, 1998): 71-92.

Wiese, Stefan. "'Spit Back with Bullets!' Emotions in Russia's Jewish Pogroms, 1881-1905." *Geschichte und Gesellschaft* 39, h. 4 (Oktober-Dezember, 2013): 472-501.

Başlık/ Title: Osmanlı Devleti'nde Yahudilik: Ebüzziya Tevfik'in Millet-i İsrailiye Kitabı

Yazarlar/ Authors

Osman ÖZKUL

Nadir ÇOMAK

Hilal UZUN

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-0418-7007>

Bu makaleye atıf için: Osman Özkul, Nadir Çomak, Hilal Uzun, Osmanlı Devleti'nde Yahudilik: Ebüzziya Tevfik'in Millet-i İsrailiye Kitabı, Filistin Araştırmaları Dergisi no. 5 (Yaz 2019): 59-80.

To cite this article: Osman Özkul, Nadir Çomak, Hilal Uzun, Osmanlı Devleti'nde Yahudilik: Ebüzziya Tevfik'in Millet-i İsrailiye Kitabı, Filistin Araştırmaları Dergisi no. 5 (Yaz 2019): 59-80.

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 18 Ocak 2019

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 27 Mayıs 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran 2019

FAD- Filistin Araştırmaları Dergisi

BPS- Bulletin of Palestine Studies

Tarandığı Uluslararası İndexler/ Abstracting & Indexing

INDEX COPERNICUS | SCIENTIFIC INDEXING | CEEOL | DRJI | İSAM

INDEX
INTERNATIONAL

Yazar: Osman Özkul, Nadir Çomak, Hilal Uzun *

Osmanlı Devleti'nde Yahudilik: Ebüzziya Tevfik'in Millet-i İsrailiye Kitabı¹

Özet: Bu makalede Osmanlı düşüncesi üzerindeki Avrupa etkisinin farklı bir boyutu; 'Antisemitizm' ele alınmıştır. İlk olarak, Osmanlı İmparatorluğu'nda Antisemitizmin doğuşu ve genel seyri üzerinde durulmuştur. Daha sonra, önemli bir Osmanlı düşünürü ve gazetecisi olan Ebüzziya Tevfik'in 'Millet-i İsrailiye' başlıklı kitabı değerlendirilmiştir. Söz konusu kitap Osmanlılarda Yahudi halkına hasredilmiş ve Antisemitik söylemlerin izlerini taşıyan ilk eser olması sebebiyle örnek metin olarak incelenmiştir. Çalışmada öncelikle Antisemitizm kavramı üzerinde durulmuş, Antisemitizmin ortaya çıkışı ve temelleri bağlamında Yahudilerin Avrupa dönemi hakkında bilgiler sunulmuştur. İkinci olarak Osmanlı'da dinî temelli Yahudi karşıtlığı da çalışmamızın hedefi bağlamında ayrı bir başlık olarak yerini almıştır. Üçüncü olarak ise örnek metnin yazarı Ebüzziya Tevfik ve Millet-i İsrailiyesi'ne ayrılmıştır. Bu bağlamda yazarın genel hatlarıyla düşünceleri anlatılmış ve sonrasında "Millet-i İsrailiye" başlıklı kitabın inceleme konusu dâhilinde analizi yapılmıştır. Çalışmanın amacı genel hatlarıyla Yahudi tarihinde Antisemitizmin ortaya çıkışının ve Osmanlı Devleti'ndeki Avrupa kökenli tezahürlerini açıklamaktır. Ayrıca bu çalışmada Osmanlı Devleti ve Avrupa dönemi Yahudiliğinin tarihine de değinilerek Antisemitik söylemlerin ortaya çıkışından önce ve sonra her iki toplumda Yahudi halkına karşı takınulan tavrın net olarak ortaya konulması amaçlanmıştır. Ebüzziya Tevfik'in Millet-i İsrailiye başlıklı eseri, Osmanlı Devleti'nde Yahudi tarihine hasredilmiş ilk eser olma hüviyetindedir. Antisemitik söylem izleri taşıyan bu eser Osmanlı düşüncesinde Antisemitizmin Avrupalı kökenleri bağlamında bize önemli bilgiler sunmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Antisemitizm, Avrupa, Osmanlı, Ebüzziya Tevfik, Millet-i İsrailiye.

The Judaism in the Ottoman State: "Millet-i İsrailiye" By Ebüzziya Tevfik

Abstract: In this paper "Antisemitism." which is a different dimension of European influence on Ottoman thought, has been discussed. First, the emergence of Antisemitism in the Ottoman State and its general progress were emphasized. Then the work titled "Millet-i İsrailiye" written by Ebüzziya Tevfik, a prominent Ottoman thinker and journalist, is examined as the unique sample text, as it was the first work that carried the traces of anti-Semitic discourse towards the Jewish people in the Ottomans. At first the concept of Anti-Semitism is examined and in the context of the emergence and foundations of anti-Semitism, information about the European period of Jews is offered. Secondly, religious-based anti-Semitism in the Ottoman State has been handled as a separate title in the context of our study. The third chapter is devoted to Ebüzziya Tevfik, his views and his work "Millet-i İsrailiye" which is analyzed within the scope of our subject. The purpose of this paper is to explain the emergence of anti-Semitism in the Jewish history and its European-based manifestations in the Ottoman State. It is also intended to distinguish the attitude towards the Jewish people both before and after the emergence of anti-Semitic discourses with reference to the history of the Ottoman State and European Jewish

* Sorumlu Yazar: Doç. Dr. Osman ÖZKUL, Sakarya Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Sosyoloji Bölümü, Sakarya/TÜRKİYE, <https://orcid.org/0000-0002-0418-7007>, oozkul@sakarya.edu.tr Dr. Nadir ÇOMAK, Eğitimci-Yazar, nadir.comak@gmail.com, Hilal UZUN, 19 Mayıs Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, hilalasenuzun@gmail.com

¹ Bu makale *İkinci Uluslararası İsrail ve Yahudilik Çalışmaları Konferansı*'nda (Bandırma, 27-29 Ekim 2018) aynı başlıkla sözlü bildiri olarak sunulmuş ve *Bildiri ve Öz Kitabı*'nda özü yayınlanmış çalışmanın genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

history. The work of Ebüzzıya Tefvik “Millet-i İsrailiye” offers us important information being the first work that carried the traces of anti-Semitic discourse towards the Jewish people in the Ottomans within the context of the European origins of anti-Semitism in Ottoman thought.

Keywords: Antisemitizm, Europe, Ottoman, Ebüzzıya Tefvik, Millet-i İsrailiye.

Giriş

Yaklaşık 3000 yıl boyunca dünyanın değişik bölgelerine bir nevi sürgün edilerek dağılan bir topluluğun, tarihi serüveni ilgi çekicidir. Bu topluluğun dinî kimlikleri ile etnik yapılarını güçlü bir şekilde nasıl inşa ettiklerinin anlaşılması da bu sürecin çözümlenmesine bağlıdır. Ayrıca 19. yüzyıla gelindiğinde Avrupa'da karşı karşıya kaldıkları dışlayıcı tutumların ve 20. yüzyılda maruz kaldıkları soykırımın anlaşılabilmesi de bu sürecin doğru biçimde açıklanmasıyla mümkün olabilir. Dahası bütün dünyayı etkileyen 21. yüzyıldaki küresel siyasi ve iktisadi sistem ve Ortadoğu'nun İsrail ile ilişkili siyasi problemleri de bütüncül olarak ele alındığında bunların Yahudi topluluğunun dünya görüşü ve politikalarıyla kesiştiği görülmektedir.²

Bu perspektiften bakıldığında Yahudilerin günümüzün küresel dünyasındaki konumlarını ve kazanımlarının bir birikim ile ilgisi olmalıdır. Bu çalışmada söz konusu birikimi anlayabilmeye katkı yapabilecek bir çalışma olarak incelemeye ve değerlendirmeye değer olduğunu düşündüğümüz bir eser incelenecektir. Bu eser, 19. yüzyılın son çeyreğinde Avrupa'da ortaya çıkan Antisemitizmin kaynaklarını bulmaya çalışan bir Osmanlı münevverinin kitabıdır. Ebüzziya Tevfik'in "Millet-i İsrailiye" isimli bu kitabı, bazı eksiklikleri ve çelişkileriyle birlikte incelemeye ve tartışılmaya değer bulunmaktadır.

Çalışmanın kitapla ilgili inceleme kısmına geçmeden önce ilkçağdan itibaren Yahudilere karşı gösterilen olumsuz tutumların tarihî perspektiften bir açıklaması yapılmaktadır. Bunu takiben Yahudilerin Osmanlı Devleti dönemlerindeki durumları ana hatlarıyla ele alınmaktadır. Son olarak da söz konusu kitabın ortaya koyduğu iddialar ve görüşler incelenmektedir.

1. Antisemitizmin Ortaya Çıkışı

Bir milletin bütün fertlerine karşı düşmanca ve aşağılayıcı bir tutumun ortaya çıkması, tarihî ve sosyolojik bakımdan anlaşılmaya muhtaç bir problem olarak durmaktadır. Bu nedenle modern değerlerin geliştiği Avrupa'da Yahudi düşmanlığı olgusunun neden ve hangi faktörlerin etkisiyle ortaya çıktığı üzerine düşünmek gerekmektedir. Antisemitizm terimi Avrupa'da 19. yüzyılda ortaya çıkmıştır. Fakat Antisemitizmin başlangıcı ilkçağa kadar uzanmaktadır. MÖ 7. yüzyılda Asur istilalarıyla başlayıp Babil ve Roma'yla devam eden saldırılardan sonra Yahudilerin

² Bu konuda ayrıntılı bilgi için bakınız: Şaban Teoman Duralı, *Çağdaş Küresel Medeniyet* (İstanbul: Dergah, 2003).

kendi yasadıkları topraklardan başka topraklara sürgün edilmesi anti-semitizmin çok eski tarihlere kadar uzandığını göstermektedir. Yahudilerin yaşadıkları yerlerde kendilerini diğer halklardan farklı ve üstün tutan davranış ve adetlerinden dolayı Yahudi düşmanlığı oluşurken Batı’da ise (Hz) İsa’nın katilleri kabul edildiklerinden Yahudi düşmanlığı ortaya çıkmıştır.³

“Semite” terimi, Alman dilbilimcilerin dil soyağaçlarını tanımlamaya ve onların birbirleriyle olan ilişkilerini ortaya koymaya çalıştığı 19. yüzyıla kadar bilinmeyen bir terimdi. Araştırmacılar günümüzde kullanılan Latin, Germen ve Slav dil gruplarının Fars ve Hint dil grubuyla uzaktan Ursprache [kaynak dil] olarak adlandırılan batı dillerinin ata dili olduğunu keşfetmişlerdi. Bu diller için kullanılan teorik Ursprache’nin yerine günümüzde artık “Proto-Hint-Avrupa” terimi kullanılmaktadır. Araştırmalar Proto-Hint-Avrupa dil ailesinin dışında kalan birtakım dil grubunun kendi içinde geliştiğini ortaya koymuştur. Bu gruplardan birisi de günümüzde halen kullanılmakta olan Arapça, İbranice, Aramice, Süryanicenin yanında artık yok olan Akatça ve Güney Arabistan dillerinden oluşmaktadır. Araştırmacılar bu dilleri Semitik diller olarak adlandırmışlardır, çünkü bu dillerin kullanıldığı bölgelerin aslında Tekvin’in onuncu bölümünde yer alan, Nuh’un en büyük oğlu Sam’ın oğulları olarak listelenmiş milletlerin dağıldığı bölgelere karşılık geldiğini görmüşlerdir. Lakin dilbilimciler ırk topluluklarını değil dil topluluklarını sınıflandırıyorlardı. Bununla birlikte Avrupa’da kullanılan en belirgin ve aslında tek semitik dil grubu İbranice olduğundan dolayı Batı’da Semite ve Yahudi kolayca birbirleriyle ilişkilendirilmiştir.⁴

Yahudi karşıtlığı, Yahudi düşmanlığı anlamına gelen “Anti” ve “Semitizm” kelimelerinin anlamına bakıldığında “Sami halkları karşıtlığı”dır. Sami halkları ise Nuh Peygamberin oğullarından Sam’ın soyundan gelenlere denilmektedir. Yahudilerin en ulu dedeleri olan Hz. İbrahim de Sam’ın soyundan gelmektedir. Hz. İbrahim, Arapların da atasıdır. Filistin halkı ise Arabistan yarımadasından göçen Sami (Semitic) ırkından olduğuna göre ant-semitizm, Yahudi karşıtlığın öte Sami ırkının diğer mensuplarını da içine katmaktadır. Fakat diğer Sami ırklarıyla Yahudi karşıtı medeniyetlerin etkileşiminin daha az olması sebebiyle 19. yüzyıla

³ Tayyar Arı, *Vadedilmiş Topraklar İnancı, Yahudi Karşıtlığı ve Siyonizm Üzerine Tarihsel Bir İnceleme*, yayınlanma tarihi: 12 Kasım 2015, erişim tarihi: 16 Nisan 2016. <https://www.kenandabirkuyu.com/vadedilmis-topraklar-inanci-yahudi-karsitligi-ve-siyonizm-uzerine-tarihsel-bir-inceleme>

⁴ Firestone, Reuven, “Islamophobia and Anti-Semitism: History and Possibility,” *Arches Quarterly* 4, no. 7 (2010):1 .

kadar Sami karşıtlığı Araplarda hissedilmemiştir. Fakat Yahudilerin yasadıkları topraklarda tarihsel süreçte sık sık istilalara uğrayıp kendi yurtlarından sürgün edilmelerinden dolayı diğer kavimlerle yaşamak zorunda kalmışlardır.

Hristiyan dünyada Yahudilere yönelik ayrımcı tavrın kökenini Matta'da (27/22, 24-25) yer alan ve İsa Mesih'in öldürülmesini Yahudilerin istediği şeklindeki rivayete kadar geriye götürmek mümkündür. Hristiyanlığın, Batı'da hâkim din olmaya başladıktan sonra kabul edildiği bölgelerin yegâne dini olma iddiasının bir gereği olarak kendisinden başka bir inancın varlığına çok fazla tahammül gösterdiği söylenemez. Bu bakımdan Yahudilerin Hristiyanlığın hâkim olduğu bölgelerden sürülmelerine yol açan tutumlarının kökeni öncelikle dinîdir. Hristiyanlara göre, Yahudiler İsa'nın getirdiği kurtuluşa sırtlarını dönmüşler, bununla da yetinmeyip onu öldürmüşlerdir. Bu yüzden de Tanrı onları reddetmiş ve sonsuza kadar lanetlemiştir. Bu lanetten kurtulmalarının tek yolu ise Hristiyan olmaktır.

Hristiyanların Yahudilere bu şekilde bakışlarının bir sonucu olarak Avrupa devletleri onları toplum hayatının dışında, gettolarda yaşamak zorunda bıraktıkları gibi birtakım haklardan da mahrum ettiler. Bu gettolar 18. yüzyıldan itibaren ortadan kalkmaya başlamış olsa da varlıklarını yirminci yüzyıla kadar devam ettirdi. Yahudilerin toplum hayatından ve herhangi bir meslek edinmekten alıkonulması onları ticaret ile uğraşmaya yöneltti. Rönesans boyunca coğrafi keşiflerin bir sonucu olarak ticarete yaşanan gelişmeler, Yahudilerin Avrupa devletlerini kışkıracak şekilde zenginleşmelerine, 13. ve 16. yüzyıllar arasında Batı Avrupa'dan çıkarılmalarına ve Doğu Avrupa'ya sürülmelerine sebep oldu. Bu sürgünler sonraki yüzyıllarda da devam etti.

Aydınlanma dönemi ve Fransız ihtilalinden sonra başta Fransa olmak üzere Yahudilerin gettolardan çıkmalarına yol açan birtakım düzenlemelerin yapılmasıyla, Yahudileri toplumdaki dışlanmış bir grup olmaktan çıkarmaya yönelik çabalar Yahudi kesimden de karşılık görmüş ve modernist Yahudi akımların doğmasına yol açmıştır. Söz konusu düşünce akımları, Hristiyanların Yahudilere karşı düşmanlıklarının bir kısmının ortadan kaldırılmasının mümkün olduğunu ileri sürmüştür. Bunun için de Mesih beklentisinden, vaat edilmiş topraklara dönme arzusundan vazgeçtiklerini ve içinde yaşadıkları toplumun giysilerini-dinî giysiler de dâhil olmak üzere- kabul ettiklerini ve ibadet dillerinin İbranice değil de meskûn bulundukları ülkenin dili olması gerektiğini kabul ettiler. Bütün bunlardan maksat, Yahudiliği ortadan kaldırmak değil Yahudileri yaşadıkları toplum içinde yabancı olarak kalmaktan dolayısıyla birtakım düşmanlıklardan

kurtarmaktı. Avrupa'da ve özellikle de Amerika'da yaşayan Yahudilerin büyük bir kısmı, bu düşüncüyü farklı tonlarda da olsa kabul ettiler. Ancak yine de Ortodoks ve muhafazakâr akımlar eski inançlarını devam ettirdiler. 18. yüzyıldaki özgürleştirme hareketleri ve modernist-reformcu hareketlerin yaklaşımlarının bir sonucu olarak Yahudiler gettoda kurtuldukları gibi toplum içinde de etkin bir rol almaya başladılar. Bu etkinlik her türlü alanda görülmeye başlandı. Ancak Avrupa'daki yasal düzenlemelere ve modernist Yahudilerin çabalarının yol açtığı kısmi bütünleşmeye rağmen Hristiyan ülkelerdeki Yahudi düşmanlığı tamamen ortadan kalkmadı.⁵

Batı Hristiyan geleneğindeki Yahudi düşmanlığının sebepleri dört ana başlık halinde incelenebilir:

1. Dinî sebepler: Yahudilerin İsa Mesih'i öldürdüğü veya öldürttüğü inancı ve İsa Mesih'in ikinci gelişinden önce tüm Yahudilerin ya Hristiyan olmaları ya da Deccal tarafından yok edilmelerini öngören Hristiyan Mesih inancı;
2. Ekonomik sebepler: Yahudilerin ekonomik rekabette önde oluşları ve 'faizli borç verme' uygulamaları;
3. Sınıf çatışması: Monarşi, asiller, orta ve alt-sınıflar arasındaki çatışmalarda Yahudilerin hep ezilen tarafta olmaları;
4. Psikolojik sebepler: Pek çok bireysel-toplumsal sorun karşısında her taşın altında suçlu olarak bir Yahudi'nin aranması şeklindeki Antisemitik tutum⁶, bu faktörlerin hepsinden etkilenmiştir.

2. Osmanlı Devleti'nde Yahudiler

Toprakları üç kıtaya yayılmış olan bir Osmanlı Devletinin çok dinli ve çok kültürlü toplum yapısı beş yüzyıla yakın ahenkli bir şekilde işledi. Müslümanlar, Hristiyanlar ve Yahudiler, kendi dinlerinin gerektirdiği ayin ve ibadetleri yerine getirirken diğer yandan da kendilerine özgü kültürlerini geliştirdiler. Osmanlı Devleti, her topluluğun hukukî gelenekleri ve uygulamalarına müsamaha gösterdi. Özellikle fertlerin toplumda kişisel statülerini belirleyen ölüm, evlenme ve veraset gibi meselelere büyük saygı gösterdi. Her toplumun kendi kültür ve anlayışlarının gereklerine göre yaşayabilmeleri konusuna özel bir itina gösterdi. Osmanlı Devleti, iyi bir ekonomiye, askeri güce sahip olduğu parlak dönemlerinde hâkimiyeti

⁵ Fuat Aydın, *Genel Hatlarıyla Yahudilik* (İstanbul: İnsan Yayınları, 2004), 84-85.

⁶ Bülent Şenay, "Yahudi-Hristiyan İlişkileri Tarihi ve Anti-Semitizm-Oryantalizm İlişkisi," *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 11 no. 2 (2002): 119.

altındaki halklara geniş bir özerklik tanıyan bir toplum yapısı meydana getirdi.⁷

Yahudilerin Anadolu'daki Türklerle ilk temasları Osmanlı'nın Bursa'yı almalarıyla başlamıştır. Böylece Anadolu'daki Yahudiler, 13. yüzyıldan itibaren Osmanlı Devleti'ne dâhil olmuşlardır. Bununla birlikte, Osmanlı Devleti'ne 14. yüzyıl itibarıyla Avrupa'dan Yahudi göçleri başlamış, Yahudilerin bu göçleri yaşadıkları bölgelerdeki zulümden kurtulmak için 15. yüzyıl boyunca da devam etmiştir. Esas göç, 1492'de İspanya'dan ve 1496'da da Portekiz'den Yahudileri sürme kararı alındıktan sonra başlamıştır. Yahudilerin Osmanlı Devleti'ni sığınacak ve yaşanacak bir vatan olarak görme temayülü elbette ki tesadüf değildir. Osmanlıların veya Osmanlı Devleti'nin sosyal ve siyasi örgüsü içerisinde her ferdin özgür bir yaşam sürebilmesi ve devletin sınırları içerisinde yaşayan diğer dindarlarının yaşam kalitesi, zulme maruz kalan Yahudilerin yeni adreslerinin Osmanlı coğrafyası olmasının önemli bir nedenidir.⁸

Bu süreçte Yahudiler Osmanlı Devleti'ne uyum problemi genellikle yaşamamışlardır. Osmanlı'nın millet sistemi içerisinde kendilerine yeni bir cemaat tanımı bulan ve yasal düzenlemelerle karşılanan Yahudiler dinlerini, dillerini, gelenek ve göreneklerini yüzyıllar boyunca rahatça yaşamışlardır. Ancak Osmanlılar son yüzyıllarında bütün dünyayı etkisi altına alan milliyetçilik akımının olumsuz etkileriyle uğraşmak zorunda kalmıştır. Milliyetçilik akımı özellikle Balkanlardan başlayarak Devlet'in bütününe etkisi altına almıştır. Bu yüzyıllarda milletleşme sürecini tamamlayan azınlıklar, yavaş yavaş ayaklanarak bağımsızlıklarını elde etmeye başlamışlardır. Osmanlı'nın son yüzyılında bile diğer gayrimüslimlerin aksine Yahudiler, Rum ve Ermeni toplumları gibi devlet aleyhine ayaklanmamışlardır. Hatta birçok Yahudi, Milli Mücadele boyunca ve yeni devletin kurulma aşamasında Devlet'e başkaldırmamış, isyan etmemiştir.⁹

Ancak, Siyonizm de aynı dönemde filizlenmeye başladı. Teokratik sosyalizmi bir din haline getirmeyi amaçları için uygun gören Siyonist Yahudiler, Osmanlı Devleti'nden ayrılarak bağımsız bir Yahudi devleti kurmayı amaçlamışlardır. 1880 yılında Avrupa'da ortaya çıkan ve 1948 yılında İsrail Devleti'nin kurulmasını sağlayan bir güç olarak dünya siyasetine geçen Siyonist Yahudiler, Osmanlı Devleti'nden müstakil bir

⁷ Benjamin Braude, Bernard Lewis, *Osmanlı Devleti İçerisindeki Hıristiyanlar ve Yahudiler*, çev: Halil Erdemir, Hatice Erdemir, Academia.edu.

⁸ Şarika Gedikli Berber, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçişte Yahudilerin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne Uyum Süreci: Moiz Kohen Örneği," *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 7, no 4 (2012): 1779-1780.

⁹ Gedikli Berber, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçişte,"

devlet koparmak amacıyla hareket etmişlerdir. Nitekim Osmanlı'nın tüm çabalarına rağmen Osmanlı Devleti'nde ayrılıkçı Siyonist Yahudiler, İsrail Devleti'nin çekirdeğini oluşturacak Yahudi kolonileri kurabilmişlerdir.¹⁰

Bu süreçte Avrupa'nın çeşitli yerlerinden sürülen Yahudiler, 15. yüzyılın ortalarından itibaren topluluklar halinde Osmanlı Devleti'ne göç etmişlerdir. Osmanlı Devleti'nden hüsnü kabul gören Yahudiler, ilk zamanlar, devlet içinde her sahada aktif faaliyet içinde olmuşlardır. Özellikle Yahudi cemaati Kanuni Sultan Süleyman dönemine kadar, Avrupa'nın değişik yerlerinden gelen dindarları ve ırkdaşları ile sürekli bir iletişim içinde olmuştur. Böylece Yahudiler Kanuni Sultan Süleyman döneminde ise Yahudiler, cemaat olarak önemli bir konum elde etmişlerdir. Zamanla Osmanlı Devleti'ne kalabalık topluluklar halinde gelen Yahudiler, burada yaşayan Yahudi cemaatinin yeniden şekillenmesine yardımcı olmuşlardır. Bilindiği gibi Yahudiler, kapalı bir cemaat olgusuna sahiptirler. Yüzyıllar boyu yaşadıkları coğrafyada toplumla uyumlu olup asimile olmadan kendi hayat tarzlarını kurma becerisine sahip olabilmişlerdir. Osmanlı Devleti'ne dâhil olmalarından sonra ise Osmanlı'nın "Millet Sistemi" içerisinde yüzyıllar boyu hür ve yüksek kalitede bir hayat tarzı sürdürebilmişlerdir. Osmanlı'nın her alanında Yahudileri aktif olarak görebilmek mümkündür ve bu devletin Yahudilere sağladığı yasal düzenlemelerden ileri gelmektedir.¹¹

Osmanlı Devleti'nin İslam öncesi Türk geleneklerinden olan halkını koruma ilkesi, Müslüman olduktan sonra da gayrimüslim tebaa olarak nitelendirilen Hristiyan ve Yahudilerin canlarının ve mallarının korunması biçiminde devam etmiştir.

3. Osmanlılarda Avrupa Temelli Antisemitizm

İslam âleminde genel olarak Yahudilere ya da herhangi bir gruba karşı, Hristiyan dünyasındaki Antisemitizm türünden köklü bir düşmanlığın varlığına ilişkin belirgin bir ize rastlanmamaktadır. Ancak her toplumda görülebilecek bir grubun diğer gruba hissedebileceği olumsuz duygulardan kaynaklanan tutumlar görülmüştür.¹²

Osmanlı Devleti'nde Siyonizm'in tarihine dair çalışmalarda iki işaret taşı vardır. Bunlardan birincisi, II. Abdülhamid dönemindeki Siyonist girişimlerdir. Diğeri ise Meşrutiyet döneminde 1911 ilkbaharında Osmanlı meclisinde yaşanan ve basına yansıyan Siyonizm tartışmalarıdır. Dolayısıyla

¹⁰ Gedikli Berber, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçişte," 1781.

¹¹ Gedikli Berber, "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçişte," 1796-1797.

¹² Yusuf Besalel, "Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Antisemitizm," 20 Ağustos 2014.

Osmanlı Müslümanları arasında Antisemitizmin kökeni o tarihlerde ve Siyonizm'in gündeme geldiği siyasi zeminlerde bulunabilir. İlk bakışta çok mantıklı görünen bu yaklaşımın ortaya koyduğu tablo genel hatlarıyla doğru olmakla beraber, eksiktir. Eksiktir, çünkü bu tabloda, yaşadığımız coğrafyada da aynı Avrupa'da olduğu gibi Antisemitizmin Siyonizm'e öncülük yaptığı görülmemektedir. Kuşkusuz, Siyonizm Avrupa'da yükselen Antisemitizme tepki olarak doğmuştur. Osmanlı coğrafyasında ise bu sürecin tersinin geçerli olduğunu, yani Siyonizm'in Antisemitizmi doğurduğunu kabul eden akıl yürütme tarzı, tarihsel gerçeklere uymadığı gibi, hayli yanlış sonuçlara varılmasına da yol açabilmektedir. Avrupa'da 19. yüzyılda Antisemitizmin yaygın bir dünya görüşü olarak ortaya çıkmasından önce de var olagelmiş dini temelli Yahudi karşıtlığının Osmanlı toplumunda, özellikle Rum cemaatinde, genel olarak da tüm Osmanlı Hristiyan cemaatlerinde belli bir karşılığının bulunduğunu gösteren işaretler mevcuttur.¹³

Osmanlı topraklarında Tanzimat reformlarının getirdiği daha eşitlikçi yeni toplumsal düzen ve bunun sonucunda, Osmanlı Devleti'nde Hristiyan cemaatlerle Yahudi cemaati arasında ortaya çıkan yoğun ekonomik rekabet olabileceği de ileri sürülmüştür. Buna göre, Tanzimat'la birlikte ortaya çıkan Yahudi orta sınıfı serbest meslekler, ticaret ve finans sektörü ve devlet hizmetinde rekabet ortamını attırmış, bu durumda Osmanlı Rum ve Ermeni cemaatlerinde Yahudi karşıtı duyguların canlanmasına yol açmıştır. Bu izah tarzı, Avrupa'da Yahudilerin özgürleşmesiyle modern Antisemitizmin doğması arasındaki ilişki de düşünülecek olursa pek de yanlış olamasa gerek. Hristiyan cemaatlerin Yahudilere karşı gösterdikleri düşmanlıklara benzer tarihi vakaların Müslümanlarla Yahudiler arasında pek yaşanmadığı burada belirtilmelidir. Ancak bu tespit Müslüman Osmanlılar arasında Yahudiler hakkında olumsuz imgeler bulunmadığı anlamına gelmez.¹⁴

Bu konuda 'Tasvir-i Efkâr Gazetesi'nin sahibi Ebüzziya Tevfik tarafından Yahudiler aleyhine bazı iddialar ortaya atıldı. Ayrıca Celal Nuri (İleri), kendi adıyla anılan 'İleri' gazetesinde Yahudileri 'simsar', 'kan emici' gibi sıfatlarla aşağıladı. Edirne'deki 'Paşaeli' gazetesi de Yahudileri hilekârlıkla ve sömürücülükle suçladı. Böylece milliyetçilerin yabancı düşmanlığı Yahudi düşmanlığına dönüştü. Bu arada Yahudiler dâhil birçok azınlık devlet memurluğundan ihraç edildi. Cumhuriyet kurulduktan sonra, 1923

¹³ Özgür Türesay, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Antisemitizmin Avrupalı Kökenleri Üzerine Birkaç Not: Ebüzziya Tevfik ve Millet-i İsrâiliye (1888)," *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar* 6 (2008): 101-102.

¹⁴ A.g.m., s.103-104.

Temmuz’unda imzalanan Lozan Barış Antlaşması’nda 37. ve 45. maddelerde azınlıklara bazı haklar sağlanmıştı. Ancak Cumhuriyet döneminin milliyetçi politikalarının etkisi ile Yahudi karşıtı bir kampanya başladı. 1923 yılından itibaren azınlıklar hiçbir kamu teşekkülüne alınmadılar, yedek subay bile yapılmadılar. Osmanlı azınlıkların Türkçe konuşma zorunluluğu yoktu ve Judeo Espanyol dilini konuşuyorlardı. Buna rağmen Meclis Anayasa Komisyonu’nun Başkanı Celal Nuri, ‘İleri’ gazetesinde Yahudilerin bozuk lehçesi nedeniyle sevilmeceklerini savundu.¹⁵

Türkiye Cumhuriyeti, tarihi gerçeklik bakımından Osmanlı Devleti’nin varisi olmakla beraber, Cumhuriyet’in temel ilkeleri Osmanlı’nın devlet felsefesi ile farklı bir paradigma üzerine inşa edilmiştir. Bu durumun Yahudiler bakımından olumsuz bir yönü vardı. Yahudiler Osmanlı Devleti’nin millet sistemi içinde kazanmış oldukları hukuki ve siyasi konumlarını sürdürme konusunda Cumhuriyet döneminde zorluklarla karşılaştılar.

Çalışmamızın konusu Osmanlı dönemi ile sınırlandırıldığı için Cumhuriyet dönemi ayrıntılı olarak ele alınmayacaktır. Aşağıdaki bölümlerde Ebüzziya Tevfik’in kısaca şahsiyeti ve fikirlerinden bahsedildikten sonra eserinde Yahudiliği nasıl ele aldığı incelenecektir.

4. Ebüzziya Tevfik’in Şahsiyeti ve Düşünce Hayatı

Gazeteci, yazar, basımcı, yayıncı, siyaset adamı ve aynı zamanda tiyatrocusu ve hattat olan Ebüzziya Tevfik 1849 yılında İstanbul Sultanahmet’te dünyaya gelmiştir. Asıl adı Mehmet Tevfik’tir. Rodos’ta sürgünde iken yazdığı yazılara imzasını atması yasak olduğu için oğlu Ziya’nın adına sığınmıştır¹⁶ ve ‘Ziya’nın babası’ anlamındaki *Ebüzziya* ünvanını kullanmaya başlamıştır. 13. yüzyılda Horasan’dan gelip Konya’nın Koçhisar (bugün Ankara’ya bağlı) kasabasına yerleşen ve kasabaya Şereflikoçhisar adını veren Şerefli aşiretinden Atçeken Hacı Hasanoğlu ailesindendir. Babası Maliye Sergi Kalemî memurlarından Hasan Kamil Efendi’dir.¹⁷

İlk derslerini babası Evkaf memurlarından Kamil Efendi’den alan Ebüzziya Tevfik kendisini, 16 yaşında iken başladığı ‘kalem odaları’nda yetiştirmiştir. Eğitim ve öğretim kuruluşlarımızın yetersiz olduğu dönemde

¹⁵ Yusuf Besalel, “Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Antisemitizm,” 20 Ağustos 2014.

¹⁶ Fahriye Gündoğdu, “Ebüzziya Tevfik’in Türk Basımcılığına Getirdiği Yenilikler ve Türk Kütüphaneciliğine Katkıları,” Uzmanlık Tezi (Hacettepe Üniversitesi, 1982), 14.

¹⁷ Ziyad Ebüzziya, “Ebüzziya Tevfik,” *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, c. 10, 374.

yetişen Ebüzziya'nın, diğer Tanzimatçılar gibi düzenli bir eğitim hayatı olmamıştır.¹⁸ Nitekim bir yazısında "Ben Arabi'den ders almadığım gibi, Türkçemizden dahi ders olarak ne Kavaid-i Osmaniye okudum ne de o kabilden olan kütüb-i aliyye-i lisaniyyeyi" sözleriyle düzenli bir dil eğitimi görmediğini açıkça bildirmiştir. Buna rağmen Ebüzziya Tevfik Fransızca, Almanca, Arapça ve Farsça gibi yabancı dilleri öğrenebilmiştir. Anlaşılan o ki çoğu Tanzimatçı yazarlar gibi Ebüzziya Tevfik de kendini yetiştirmiştir. Tabii bu yetişmede, çocuk denecek yaşta girdiği devlet dairelerinin yanı sıra tanıştığı bazı şahıslar ve onlarla birlikte devam ettiği yerler büyük rol oynamıştır.¹⁹

Basın, yayın, gazete ve matbaa tekniği gibi birçok alanda çeşitli yenilikler getiren Ebüzziya Tevfik, bir edebi şahsiyet olmaktan çok, Tanzimat devrinin önemli isimlerini sonraki nesillere tanıtan ansiklopedik bilgiye sahip bir gazeteci ve yayıncıdır. Ebüzziya zihniyet bakımından, bir milletin ancak gelenek ve göreneklerine milli ve dinî inançlarına bağlı kalarak ve faydalı her türlü yeniliği benimseyerek gelişebileceğine inanan bir Osmanlı münevveridir. Asla yılmayan bir karaktere sahip olan Ebüzziya Tevfik hayatı boyunca cehaletle mücadele etmiştir. Rodos ve Konya'daki sürgün hayatı, faaliyetlerinden şüphelenen devrin yöneticileri tarafından defalarca gözaltına alınması, zaman zaman tutuklanması, matbaasının kapatılması ve hakkında verilen jurnaller onu yıldırmamış, hayatı boyunca doğru bildiklerini söylemekten çekinmemiştir.

Ebüzziya Tevfik 1869'da ilk defa Arap harflerini değiştirme fikrini ileri süren Leh mühtedisi gazeteci Hayreddin ile tartışmaya girmiş, maarifin ilerlemesinin bir sistem ve metot meselesi olduğunu, harfleri değiştirmekle eğitimde gelişme sağlanamayacağını söylemiştir. Böyle bir değişikliğin Yeni nesillerin asırlara dayanan kültür temelleriyle bağlarını koparacağını öne sürerek ileride Türk kültürü için büyük boşluklar doğuracağını savunmuştur.

17 yaşında gazeteciliğe başlayan Ebüzziya, Şinasi ve Namık Kemal'le tanıştıktan sonra bilhassa onların etkisiyle ve basın yoluyla giriştiği fikir mücadelesini hayatının sonuna kadar sürdürmüştür. II. Meşrutiyet'in ilanı üzerine yayın hayatına koyduğu Yeni Tasvir-i Efkâr kısa zamanda Türkiye'nin en ciddi fikir gazetelerinden biri olmuş, gazete ölümünden sonra da çocukları Talha ve Velid Ebüzziya'nın elinde uzun yıllar bu

¹⁸ Gündoğdu, "Ebüzziya Tevfik'in Türk Basımcılığına," 14.

¹⁹ Alim Gür, "Ebüzziya Tevfik'in Hayatı, Dil, Edebiyat, Basın, Yayın ve Matbaacılığa Katkıları," Doktora Tezi (Ankara Üniversitesi, 1990), 30.

durumunu muhafaza etmiştir. Cumhuriyet döneminde de torunu Ziyad Ebüzziya aynı geleneği sürdürmüştür.

5. Millet-i İsrailiye Kitabına Göre Yahudilik ve Yahudiler

Millet-i İsrailiye başlıklı bu kitap, Ebüzziya Tevfik tarafından Kitaphane-i Ebüzziya adındaki cep kitapları dizisinin 66.sı olarak, Matbaa-i Ebüzziya'da 1305 (1886)'de yayımlanmıştır. 78 sayfalık bu kitap üç bölümden oluşmaktadır. Yahudi tarihini anlatan birinci bölümde, bu kavmin etnik olarak nereye dayandığı ve bütün tarihleri boyunca yaşadıkları önemli olaylara değinilmektedir. Yahudilerin dinî ve medeni kanunlarına dair ikinci bölümde ise inançlarına ve hayat felsefelerine yer verilmektedir. Haşiye (ek) olarak kitapta yer alan bölümde ise devlet adamı, Alman birliğinin kurucusu ve Alman İmparatorluğu'nun ilk başbakanı olan Otto von Bismarck'ın (1815-1898) "Her memleketin Yahudisi kendisine layıktır" sözünden yola çıkarak, Yahudilerin her memlekete göre nasıl uyum sağladıklarını ele almaktadır. Son olarak ise "İstitrat" (arasöz) adındaki dördüncü bölümde ise Avrupa ülkelerindeki ve Rusya'daki Yahudilerden bahsedilmektedir.

Ebüzziya Tevfik kitabın ilk bölümü genel olarak bir Yahudi tarihi anlatımı yapılmaktadır. Müellif bilgilerin kaynağı olarak yer yer Tevrat'a başvurmakta fakat diğer kaynakları hakkında herhangi bir bilgi vermemektedir. Bu nedenle bilgilerin bilimsel ölçütlere göre doğruluğu tartışmaya açıktır. Ancak, kullanılan bilgilerden çok bu bilgilere eklediği yorumlar ve kullanma biçimi daha çok dikkat çekmektedir.

Ebüzziya Tevfik'in Yahudilerin tarihi ve karakterleri ile ilgili bilgileri verirken kullandığı üsluptan Yahudi halkına karşı pek olumlu olmadığı anlaşılmaktadır. Hatta "politika bakımından tahkire [hakarete] layık bir millet olduklarını" söylemektedir. Ancak felsefe noktasından bazı önemli özelliklerinin olduğunu, "Pitagoras'ın kendilerinden felsefe tahsil etmiş" olduğunu böylece felsefeye bir katkı yapmış olduklarını ifade etmektedir.²⁰ Pitagoras'ın sayıların gizemi ile ilgili dini bir tarikat biçiminde gelişmiş olması bu yorumu destekleyen bir olgudur. Zira Yahudi âlimleri arasında bazı önemli tarihi olayların sayılarla açıklandığı bilinmektedir.

Ebüzziya Tevfik İstanbul'da Fransalı bir Yahudi kitapçıyla arasında geçen şu diyalogdan etkilenecek, Yahudilerin vatan ve millet aidiyeti konusunda geliştirmiş oldukları anlayışı dile getirmektedir:

"Ben- Ne oldunuz Mösyö Rump, bir kederiniz mi var ?

²⁰ Tevfik Ebüzziya. *Millet-i İsrailiye* (Kostantiniye: Matbaa-ı Ebüzziya, 1305 (1886)), 3.

Kitapçı: Bilmiyor musunuz azizim ve denizin uğrattığı felaketten büyük keder mi olur ?

Ben- (tebessüm ederek) Adam sen de Fransız değilsiniz ya size ne ?

Kitapçı- Nasıl ! Ben Fransız değil miyim? Ben Fransız değilsem neyim.

Ben- Canım siz Musevi değil misiniz?

Kitapçı- (çehresi bir tebessüm münfailene peydâ ederek) Affedersiniz Mösyö! Fransa'da her şey Fransızdır.- diyerek başını çeviriverdi."

Ebüzziya Tevfik bu diyalog sonrasında kendisi hakkında şu özeleştiriyi yapar:

"Sabâvetimden beri kulak dolgunluğuyla zihnimde yer etmiş olan bir fikre mağlubiyet neticesi olarak, bila teemmül bir gayr-ı Türkün haysiyeti-ı vatanpervanesini tahkir etmiş olduğumdan dolayı hicabımdan bir daha yanına gidemediğim gibi, hatırıma geldikçe kendi kendime levh etmekteyim."²¹

Bu diyalogdan bir Osmanlı münevverinin kimlik tanımlamalarındaki vatan ve milliyet unsuruna verdiği önem de anlaşılmaktadır. Ebüzziya Tevfik'in edebi kişiliğinin şekillenmesinde genç yaşlarda tanıştığı Namık Kemal ve arkadaşlarının etkisini, Yeni Osmanlılar cemiyetinin aktif bir üyesi olmasıyla da, amaç ve fikirlerinin bu çerçevede şekillendiğini bilmekteyiz.²² Yani Ebüzziya Tevfik milliyetçilik fikrine aşina bir Osmanlı seçkinidir. Bu bağlamda diyalogdaki 'vatanperver Fransız Yahudi'sine karşı dini aidiyet söylemi kendisini utandırmıştır.

5.1. Yahudilerin Karakteristik Özellikleri

Kitabın birinci bölümünde Yahudilerin kendilerini diğer milletlerden farklı ve üstün görmelerine ve ırklarının üstünlüğüne inanmalarına neden olan inançlarının kaynağından bahsederken bunun esas kaynağının Tevrat'taki sahih bilgilere değil de gelecekte haber veren "hatif-i gaiblerin telkinleri"²³ olduğunu savunmaktadır. Tevfik'e göre, hatif-i gaibler; "Yahudilere fetihlerden başka bir şey vadetmemiş, bütün yeryüzünün bir gün onların yönetimi altına gireceğini defalarca ihbar etmiş oldukları halde,

²¹ Ebüzziya. *Millet-i İsrailiye*, 58.

²² Türesay, "Osmanlı İmparatorluğu'nda Antisemitizmin," 110.

²³ Ebüzziya, *Millet-i İsrailiye*, 4

zavallı Yahudiler en kuvvetli zamanlarında bile dünyanın hiçbir yerinde tamamı Yahudi olan hiçbir kasaba hatta köye bile sahip olamamışlardır.”²⁴

Yahudilerin karakterleri ile ilgili konulardan bahsederken söyledikleri de olumsuz özellikleri ifade etmektedir. İskender’in hâkimiyeti altına girdikleri sıralarda, İskenderiye şehrinin bir ticaret merkezine dönüşmesiyle birlikte, gruplar halinde İskenderiye’ye göç ederek, eskiden beri en iyi meşgul oldukları sarraflık ve muamelecilik ile meşgul olmaya başlamışlardır. O tarihten itibaren de ticaretle uğraşan Yahudiler Yunanca öğrenmeye başlamışlardır. Bununla ilişkili olarak şu yargıya varmaktadır Müellif: “Yahudilerin hakiki dinleri menfaattir.”²⁵ Başka bir yerde ise “Yahudiler indinde en büyük iki vazifenin birincisi evlat yetiştirmek, ikincisi her nasıl olursa olsun para kazanmaktı”²⁶ demektedir.

Yahudilerin tarih boyunca yaptıkları zulümlerden ve katliamlardan bahseden Tevfik, bunların kaynağını ise dini inançlarına dayandırdıklarını savunmaktadır. Buna dair verdiği bir örneğe göre Yahudilerin Mısır’dan ayrıldıktan sonra yaşadıkları serüven anlatılırken, “çağdaş tarih kaynaklarında anlatıldığı gibi, 40 sene çölde yürüdükten sonra...” diyerek verdiği bilgiler, Yahudilerin yaptığı katliamlar ve zulümlerle ilgilidir. Ona göre, bu yolculuk sırasında Yahudiler, karşlarına çıkan bir kavim ile savaşmışlar, kazandıkları savaştan sonra kadın erkek ve çocuk demeden katletmişler, sadece bakire kızları aralarında taksim ederek “emr-i tenasüle alet etmişlerdir” ve” başka bir kavimin ise hiç birisini sağ koymayarak katletmişlerdir” demektedir. Tevfik bu katliamları her ne kadar Allah’a kurban etmek şeklindeki bir dinî merasim biçiminde yapmasalar da kendilerine göre, Allah’ın rızasını kazanmak için bir ibadet inancıyla yapmışlardır.²⁷

Ebüzziya Tevfik’e göre, Yahudilerin tarih boyunca maruz kaldıkları olumsuz muamelelerin sebebi, iddia edildiği gibi Hristiyanlığı reddetmelerinde değildir. Müellif, Yahudilerin maruz kaldıkları tüm muamelelerin ve olumsuz tutumların sebebini yine kendi ahlaklarıyla açıklama yoluna gitmiştir. Ona göre, “Millet-i İsrailiyenin asırlardan beri görmedikleri eza ve mihnet kalmamış ise de, tarih boyunca ve hala zamanımızda mesela Rusya ve hatta Almanya’da bile düçar olageldikleri muamelelerin sebebi, yine kendi ahlaki itikatlarıdır. Çünkü Yahudilerin

²⁴ A.g.e., 5.

²⁵ A.g.e., 19.

²⁶ A.g.e., 28-29.

²⁷ A.g.e., 7-8.

itikatlarınca dünya ancak kendileri için halk olunmuştur.”²⁸ Başka bir örneğe göre Yahudiler, hırsla kazandıkları mallarını hukuk dışı yöntemlerle kaybetmişlerdir. İngiltere’de katlanılamaz baskılara ve işkencelere maruz kaldıkları dönemlerde, Kral III. Henri, Aron adındaki Yahudi bir tüccarı kendisi için 14 bin ve kraliçe için 10 bin mark alarak”²⁹ soymuştur.

Yahudilerin bilim ve felsefe alanında gelişmiş bir toplum oldukları ve Mısırlılar ve İranlılar gibi bazı milletlerin onlardan çok şey öğrendiği şeklindeki kanaatin yanlış olduğunu savunan Tevfik, bunu şu sözlerle reddediyor; “Yahudilerde ne felsefe, ne astronomi, ne geometri ve matematik yoktur. Çocuklara öğretecekleri bir yazıları (mektupları) olması bir yana, lisanlarında mektup manasına gelecek bir söz bile yoktur.”³⁰ İşte bu nedenle cahillikleri ve kıskançlıkları yüzünden asırlardan beri diğer milletlerin düşmanlığını ve nefretlerini kazanmışlardır. Cahilliklerinden dolayı ilkel bir inanış biçiminde dinlerine bağlı kalmaları, onların aynı zamanda “etnik kimliklerini sürdürmelerinin de sebebi”³¹ olarak etki yapmıştır.

Ebüzziya Tevfik’e göre bütün dünyadaki Yahudi düşmanlığının ve Yahudilerin başlarına gelen her türlü musibetin sebebinin kendi özelliklerinden, tüm dünyanın kendileri için halk olunduğu düşüncesinden ve bu düşünceyle kendi çıkarlarını her şeyden üstün tutmalarından yani Yahudikarakterlerinden kaynaklanmaktadır. Bu ifadelerle göre, Ebüzziya Tevfik’in söylemlerinin Antisemitik olduğu ve konuya yaklaşımının da subjektif olduğu söylenebilir.

Ebüzziya Tevfik’in üslubu ve anlatımının dini temelli olmasıyla birlikte sosyo-ekonomik unsurlarıyla da yoğrulmuş bir anlatıdır. Zira Yahudilerin ticari özellikleri ve yeteneklerine bu bölümde sıkça vurgu yapılmıştır. Kitabın yazıldığı dönem içerisinde karşılaştırma yapılacak olursa 1880’li yılların başlarında Avrupa’daki Yahudi sorununa yaklaşımlarının daha sert ve baskın olduğu görülmektedir. Bu bağlamda Ebüzziya Tevfik’in anlatısının özellikle Fransa, Almanya, Rusya ve Romanya’daki Antisemitik havanın söylemlerine yakın olduğunu söylenebilir.

²⁸ A.g.e., 47.

²⁹ A.g.e., 44-45.

³⁰ A.g.e., 36-37.

³¹ A.g.e., 41.

5.2. Coğrafyanın Yahudiler Üzerindeki Etkileri

Bilindiği gibi, İbn-i Haldun coğrafyanın insan ve toplumun karakteri ve ahlakı üzerinde çok önemli bir etkisini olduğunu kabul etmektedir. Onun “asabiye teorisi” ne göre, bedevi insanlar ile medeni insanların özellikleri (tabiatları)³² birbirinden farklıdır. İşte Ebüzziya Tevfik de Millet-i İsrailiye adlı eserinin üçüncü bölümüne, bu düşünce ile paralel bir bakış açısına sahip olduğunu göstermektedir. Bu nedenle bölüme başlık olarak Alman devlet adamı Bismarck’ın “Her memleketin Yahudi’si kendisine layıktır” vecizesini uygun görmüştür. Bu bölümde Yahudi sorununun yaşadıkları coğrafya ile ilgisi üzerine düşüncelerini yazmıştır. Kitabın birinci bölümünde tarihi faktörleri, ikinci bölümde dini kaynakları anlatan müellif, bu bölümde coğrafi faktörleri analiz ederek, onların kendilerini korumak için yerine göre nasıl tavır değiştirdiklerini ve uyum sağladıklarını anlatır. Böylece her şeye rağmen varoluşlarını sürdürmelerini sağlayan en önemli faktörlerden birisinin, iktisat felsefeleriyle ilişkili olduğunu yani faizcilik ile kazandıkları ve yarılarında taşıyabildikleri servet olduğunu söylemektedir.

Ebüzziya Tevfik’in 3. bölümde Yahudilerin “vatansız bir millet” olmaları olgusunun onların ahlakını ve karakterini nasıl etkilediğini analiz etmektedir: “Millet-i İsrailiye’nin hal ve şanına dikkat edilirse görülür ki bu millet sakin olduğu memleket halkının tavır ve ahlakına uymaktan başka hiçbir şey düşünmez. Çünkü Yahudi kavminin vatani yoktur. Diğer bir tabirle dünyanın neresi olursa olsun tamamen Yahudi kavminindir.”³³ Müellif, bu eleştirileri yapmasının nedeninin Yahudilerin inançlarına saldırmak ve Avrupalı Antisemitik tutumları taklit etmek olmadığını söylemektedir. “Maksadımız ne bu milletin itikadına tariz ve ne de medeniyetteki gelişmelerine rağmen Almanya ve Fransa’da (Antisemit) unvanıyla zuhur eden Beni İsrail muhaliflerini taklittir. Belki Yahudilerin özelliklerini tasvirdir.”³⁴ Zira kitabın yayınlandığı yıllarda ‘Antisemit’ kelimesinin yeni yeni ortaya çıkıp kullanılmaya başlandığı göz önünde bulundurulursa, bu kelimenin Osmanlı düşüncesine de o yıllarda hızlıca girdiği söylenebilir.

Ebüzziya Tevfik’in bu üçüncü bölümde, birinci ve ikinci bölümdeki subjektif yaklaşımdan uzaklaşıp, kültürel ve tarihsel çerçevede bir yaklaşım getirdiği, sert ve baskın üslubunun epeyce yumuşadığı görülmektedir. Zira

³² İbn-i Haldun, *Mukaddime*, c.1 çev. Zakir Kadiri Ugan (İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1997), 82-100.

³³ Ebüzziya, *Millet-i İsrailiye*, 51.

³⁴ A.g.e., 58.

ikinci bölümde Yahudi problemine çözüm çabaları çerçevesinde cevap aradığı 'niçin çoğu memleketteki Yahudilerin ahlakları bozuktur?' sorusunu da Yahudi halkının geçirdiği tarihsel vakaları göz önünde bulundurarak "anlamacı" bir tutum sergilemektedir. Ona göre, binlerce seneden beri memleketlerinde saltanat sürenler başka milletlerden olduğu için daima yabancılara mahkûm olagelen Yahudilerin tutumları anlaşılabilir. Eski Mısır halkı karşısında insani meziyetlere sahip hiçbir halk erdemini muhafaza edemez. Nitekim Yahudilerin hayatlarını sürdürebilmek için başvurdukları ikiyüzlülük, yaltaklanma ve dalkavukluk gibi tavırların bir sonucu değil midir?³⁵

Bu konuda verdiği diğer bir örnek ise İngiltere Yahudilerinin karakteri hakkındadır. Ona göre, "İngiltere tabiatında ne kadar Yahudi var ise, cümlesi vatan-ı müstereğin mesail-i hayat ve mematından hissedardır. İngiltere münafığı içinde ayrıca bir Yahudi münafığı tasavvur edilemez."³⁶ Bu bağlamda Ebüzziya Tevfik'in kitabın birinci bölümündeki söylemlerle buradaki söylemlerinin arasında bir farklılaşma olduğu söylenebilir.

Müellif, Avrupa milletleri içinde Fransızlara farklı yaklaşmaktadır. Ona göre Avrupa milletleri içinde örnek alınabilecek bir millet varsa onlar da Fransızlardır. Bazı hataları bir kenara bırakılacak olursa onlarda Müslümanlık, Hristiyanlık ve Musevilik gibi bir ayırım yoktur. Fransa'da her şahıs hangi mezhebe bağlı olursa olsun Fransalı kabul edilir. Vatanın saadetinde de felaketinde de müsterektirler. Bu görüşünü desteklemek için Ebüzziya Tevfik İstanbul'da Fransız Yahudi'si bir kitapçıyla arasında geçen diyalogunu anlatır. Bu diyalogdan o dönemdeki Osmanlı entelektüellerinin kimlik tanımlamalarındaki din unsurunun yerini milliyetin aldığı anlaşılmaktadır. Ebüzziya Tevfik'in edebi kişiliğinin şekillenmesinde genç yaşlarda tanıştığı Namık Kemal ve arkadaşlarının etkisini, Yeni Osmanlılar cemiyetinin aktif bir üyesi olmasıyla da, amaç ve fikirlerinin bu çerçevede şekillendiği görülür. Yani Ebüzziya Tevfik milliyetçilik fikrine aşına bir Osmanlı seçkinidir. Bu bağlamda diyalogdaki 'vatanperver Fransız Yahudi'sine' karşı dini aidiyet söylemi kendisini utandırmıştır.³⁷

Kitabın üçüncü bölümü başta Almanya olmak üzere sırasıyla İspanya, İtalya, Rusya, Avusturya- Macaristan ve Romanya'daki Yahudi sorunlarının incelenmesiyle devam etmektedir. Burada önemli husustan biri üçüncü bölümdeki şu cümlelerdir: "Yahudiler hakkındaki şikâyetin başlıca sebepleri onların gaddarca bir suretle halkı soymalarıdır. Çünkü Almanya'da

³⁵ A.g.e., 52.

³⁶ A.g.e., 56.

³⁷ A.g.e., 57-58.

Yahudilerden şikâyetin hakiki sebebi ziynet ve haşmet denilen tantanalı ve sefih hayatlarıdır. Fakat müellifin bakış açısındaki bir önemli husus ise İspanya Yahudileri hakkındaki anlatımındadır. Zira Ebüzziya Tevfik Müslüman kimliğiyle, İspanya Yahudileri hakkında önceki halklara ilişkin söylemlerinden farklı olarak bir özdeşlik hissi duymaktadır ve İspanya Yahudileri ile Müslümanların kader ortaklığına değinmektedir. Onların uğradığı haksızlıklara ve mazlumluğuna değinmektedir.³⁸

Ebüzziya Tevfik kitabının son sayfalarında ise Osmanlı Yahudilerinden bahsetmekte ve Osmanlı Yahudilerinin yüzyıllardır Osmanlı'da güvenilir bir şekilde yaşadıklarından Avrupa'daki Yahudilere benzemediklerini belirtmektedir. Son olarak ise Avrupa'daki dini temelli Yahudi karşıtlığını ve Antisemitizmi tasvir ettikten sonra Yahudilerin tarih boyunca Osmanlı Devletinde nasıl iyi bir muameleye mazhar olduklarını vurgulayarak "Osmanlı memleketlerinde bulunan Musevi hemşerilerimiz, II. Bayezid'in ahdinden beri daima emniyet içinde yaşamış ve Müslümanlardan hiçbir vakit ayrılmamıştır."³⁹ demektedir.

Ebüzziya Tevfik'in Millet-i İsrailiye adlı kitabı içeriği ve yayımlanma tarihi açısından Osmanlı düşüncesinde Avrupa kökenli antisemitik söylemlerin etkisini göstermesi bağlamında önemli bir eserdir. Zira 1880'li yıllar Antisemitik söylemlerin Avrupa'da etkin olduğu hatta siyasi parti adı dahi olduğu bir dönemdir. Ebüzziya Tevfik'in Batı dillerinden yalnızca Fransızca'yı bildiğini düşünürsek Avrupada'ki Antisemitik söylemleri Fransızca üzerinden takip ettiği tahmin edilebilir.

Millet-i İsrailiye'yi oluşturan her bir metin makaleler halinde önceden yayımlanmış ve 1886'da kitap haline getirilmiştir. Ayrıca ilk iki bölümü oluşturan metinler 1882-1883 yıllarında, son bölüm metni ise 1886'da yayımlanmıştır. Millet-i İsrailiye adlı esere genel olarak baktığımızda Ebüzziya Tevfik'in sosyo-ekonomik temelli Antisemitizm havasının varlığını sezmekle birlikte Yahudi problemi anlatısının birinci bölümdeki subjektif üslubun yerini kültürel ve tarihsel rölativizmin aldığı görülmektedir.

Buna göre, Ebüzziya Tevfik'in kendi içerisinde çelişkiye düştüğü söylenebilir. Ancak kitabın ilk iki bölümünü oluşturan metinlerin 1882-1883 yıllarında, son bölüm metninin ise 1886'da yayımlandığını; söz konusu metinlerin bir araya getirilip 'Millet-i İsrailiye' adlı eserin oluşturulduğu ve bu eserin de 1886'da yayımlandığı düşünülürse Ebüzziya Tevfik'in bu dört yıllık süre içerisinde bilgisinin arttığı ve düşüncelerinin değişebileceği göz

³⁸ A.g.e., 69.

³⁹ A.g.e., 78.

ardı edilmemelidir. Bu bağlamda yazarın kendi içinde çelişkiye düşmüş olma durumu değil farklı anlatı ve üsluba sahip metinlerin bir araya getirilip tek bir başlık altında kitap haline getirilmiş olması bu çelişkiyi ifade etmektedir. Bununla birlikte Millet-i İsrailiye başlıklı eserin Yahudi tarihini anlatan basit bir cep kitabı olduğunu ve bilimsel bir amaç taşıyan bir eser olmadığını da unutmamak gerekir.

Sonuç

Eserdeki Yahudi tarihi, Yahudilerin dini hayatı ve sosyo-kültürel hayatı başlıkları, Antisemitizmin ortaya çıkışını temellendirmek bağlamında önemli veriler sunmaktadır. Zira Antisemitizmi kavrayabilmek için öncelikle Yahudi tarihi bağlamında bir toplum karakteri çözümlemesinin yapılması gerekmektedir. Toplumların zihniyeti karakterlerini oluşturmakta ve diğer toplumlarla olan ilişkilerinde de bu karakter yapılarının işlevi önemli bir rol oynamaktadır. Yahudiliğin ana hatlarıyla incelendiği bu bölüm, Antisemitik söylemlerin çıkış noktasını tasavvur edebilme imkânı sunmaktadır.

Osmanlı Devleti'nde Antisemitik söylemler ve düşünceler Avrupalı temellere dayanmaktadır. Genel olarak İslam toplumlarında özelde ise konumuz bağlamında Osmanlı Devleti'nde tarih boyunca Avrupa'daki Antisemitizm derecesinde ve karşılığında bir görüşe rastlanılmadığı söylenebilir. Osmanlı millet sistemi içerisinde Yahudi cemaatlerine karşı olumsuz bir tutumundan söz edilemez.

Osmanlı millet sistemi içerisinde diğer azınlıklar gibi Yahudi cemaatleri de huzur ve güven içerisinde, gerekli haklar tanımlanarak ve hatta Yahudilerin zeki bir toplum olması bağlamında Osmanlı Devleti içerisinde önemli mevkii ve statülere getirildiğini de belirtmek gerekir. Çalışmamızı birinci ve ikinci bölümünde de üzerinde durduğumuz gibi Osmanlı Devlet'i Yahudiler için her zaman sığınabilecek bir çatı olmuştur.

Ebüzziya Tevfik'in Millet-i İsrailiye kitabı, Antisemitik söylemlerin Avrupa kamuoyunda yayılmaya başladığı 1880'li yıllarla aynı zamanda Osmanlı milliyetçi aydınlar arasında da Antisemitik etkinin izlerini göstermesi açısından önemlidir. Zira Ebüzziya Tevfik'in anlatımının genel seyrinden Avrupa Antisemitizminden etkilendiği anlaşılmaktadır. Ancak tam anlamıyla Avrupa'daki Antisemitik söylemler derecesinde düşmanca bir üslubun varlığından söz edilemez. Bu bağlamda Ebüzziya Tevfik'in söylemlerinin genel renginde Avrupa'daki Antisemitik söylemlerin etkisinin olduğu açık ancak Avrupa Antisemitizminin ırkçı siyasi görüşünden uzak bir söylem olduğu da bir o kadar barizdir. Genel olarak söylenilebilir ki Ebüzziya Tevfik'in Millet-i İsrailiye'si ırkçı bir görüşün tezahürü değildir.

Eserin sosyolojik bakımdan önemi ise Yahudilerin yaşadığı sosyo-ekonomik şartlar ve yaşadıkları coğrafi süreçteki şartların etkisine dair vurgudur. Yahudilerin bu süreçteki yaşama şartları onların kendi kimliklerini ve topluluklarının hayatını muhafaza edebilmek için üretmiş oldukları bir tür savunma mekanizması olarak gelişmiştir. Nitekim Mısır'da,

Roma'da ve son olarak Avrupa'da karşı karşıya kaldıkları siyasi ve ekonomik kaynaklı baskıların etkisiyle ilgili yorumları bu bakımdan önemli bir faktör olarak anlatılmaktadır. Bu nedenle Osmanlı Devleti döneminde buna benzer bir tutumun görülmemesinin nedeni de, Osmanlı Devleti ve toplumu karşısında böyle bir muamale görmemiş olmaları ile açıklanabilir.

Kaynakça

- Arı, Tayyar. "Vadedilmiş Topraklar İnancı, Yahudi Karşıtlığı ve Siyonizm Üzerine Tarihsel Bir İnceleme." Yayınlanma Tarihi: 12 Kasım 2015, Erişim Tarihi: 16 Nisan 2016. <https://www.kenandabirkuyu.com/vadedilmis-topraklar-inanci-yahudi-karsitligi-ve-siyonizm-uzerine-tarihsel-bir-inceleme>
- Aydın, Fuat. *Genel Hatlarıyla Yahudilik*. İstanbul: İnsan Yayınları, 2004.
- Besalel, Yusuf. "Osmanlı İmparatorluğu Döneminde Antisemitizm." 20 Ağustos 2014, http://www.salom.com.tr/haber-92091-osmanli-impatorlugu_doneminde_antisemitizm.html Erişim Tarihi: 21 Nisan 2016.
- Braude, Benjamin, Bernard Lewis. Benjamin/Bernard, *Osmanlı Devleti İçerisindeki Hristiyanlar ve Yahudiler*. Çev: Halil Erdemir, Hatice Erdemir. https://www.academia.edu/2615239/OSMANLI_DEVLET%C4%B0NDE_HIR%C4%B0ST%C4%B0YANLAR_VE_YAHUD%C4%B0LER_Jews_and_Cristians_in_the_Osmanl%C4%B1_State
- Duralı, Şaban Teoman. *Çağdaş Küresel Medeniyet*. İstanbul: Dergah, 2003.
- Ebüzziya, Ziyad. "Ebüzziya Tevfik." *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, Cilt : 10.
- Firestone, Reuven. "Islamophobia and Anti-Semitism: History and Possibility." [İslamofobi& Antisemitizm: Tarihi Seyir Ve İmkânlar] *Arches Quarterly* 4, no. 7 (2010). http://www.academia.edu/İslamofobi_and_Antisemitizm_Tarihi_Seyir_ve_İmkânlar.
- Gedikli Berber, Şarika. "Osmanlı'dan Cumhuriyet'e Geçişte Yahudilerin Türkiye Cumhuriyeti Devleti'ne Uyum Süreci: Moiz Kohen Örneği." *Turkish Studies- International Periodical For The Languages, Literature and History of Turkish or Turkic* 7, no 4 (2012): 1779-1800, Ankara
- Gündoğdu, Fahriye, "Ebüzziya Tevfik'in Türk Basıncılığına Getirdiği Yenilikler ve Türk Kütüphaneciliğine Katkıları." Uzmanlık Tezi. Hacettepe Üniversitesi, 1982.
- Gür, Alim. "Ebüzziya Tevfik'in Hayatı, Dil, Edebiyat, Basın, Yayın ve Matbaacılığa Katkıları." Ankara Üniversitesi, 1990.
- İbn-i Haldun. *Mukaddime*. C.1. Çev. Zakir Kadiri Ugan, İstanbul: M.E.B. Yayınları, 1997.
- Şenay, Bülent. "Yahudi-Hristiyan İlişkileri Tarihi ve Anti-Semitizm-Oryantalizm İlişkisi." *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi* 11 no. 2 (2002).
- Türesay, Özgür. "Osmanlı İmparatorluğu'nda Antisemitizmin Avrupalı Kökenleri Üzerine Birkaç Not Ebüzziya Tevfik ve Millet-i İsrâiliye (1888)." *Tarih ve Toplum Yeni Yaklaşımlar* 6 (2008): 101-104.
- Ebüzziya, Tevfik. *Millet-i İsrailiye*. Kostantiniye: Matbaa-ı Ebüzziya, 1305 (1886).

Başlık/ Title: Filistin- İsrail Sorununun Muhtemel Arabulucu Aktörü olarak Japonya'nın Kapasitesi/ İmkanları

Yazarlar/ Authors

ORCID ID

Mürsel Doğrul

<https://orcid.org/0000-0002-0637-843X>

Bu makaleye atıf için: Mürsel Doğru, Filistin- İsrail Sorununun Muhtemel Arabulucu Aktörü olarak Japonya'nın Kapasitesi/ İmkanları, *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no. 5 (Yaz 2019): 81-101

To cite this article: Mürsel Doğru, Filistin- İsrail Sorununun Muhtemel Arabulucu Aktörü olarak Japonya'nın Kapasitesi/ İmkanları, *Filistin Araştırmaları Dergisi*, no. 5 (Yaz 2019): 81-101

Makale Türü / Type of Article: Araştırma Makalesi / Research Article

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 20 Ocak 2019

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 1 Mayıs 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran 2019

FAD- Filistin Araştırmaları Dergisi

BPS- Bulletin of Palestine Studies

Tarandığı Uluslararası İndexler/ Abstracting & Indexing

INDEX COPERNICUS | SCIENTIFIC INDEXING | CEEOL | DRJI | İSAM

Yazar: Mürsel Doğrul*

**Filistin-İsrail Sorununun Muhtemel Arabulucu Aktörü olarak Japonya'nın Kapasitesi/
İmkânları¹**

Özet: Bu çalışma artan Japonya- İsrail ilişkilerinin bir sonucu olarak Japonya'nın İsrail- Filistin çatışmasında muhtemel arabulucu aktörü olmasını ele almaktadır. Ortadoğu bölgesine coğrafi uzaklığına rağmen Japonya'nın Filistin meselesindeki hassasiyeti, siyasi tarihte yerini almıştır. Ancak daha yakından bakıldığı zaman, Japonların Ortadoğu'daki devletler arasında ilk olarak İsrail'i tanıdıkları görülmüştür. Bunun gibi ilginç birçok olayın neticesinde, Japonya'nın Ortadoğu ile ilişkileri oldukça önem arz etmeye devam etmiştir. Amerika ve İsrail ittifakı ile Arapların arasında kalmış olan Japonların, Ortadoğu politikası niteliksel anlamda önemli değişimlerin eşliğindedir. Bu değişimin, İsrail- Filistin çatışmasında oynanmak istenen arabuluculuk rolü ile nasıl hayata geçirilmeye çalışıldığı, bu çalışma boyunca analiz edilmiştir. Çalışma Japonya'nın Ortadoğu ile ilişkilerinin tarihine dair önemli bir literatür taraması işlevi de görmeyi amaçlamıştır. Çalışma Japonya'nın Ortadoğu'da hassas dengeler üzerine kurulu ekonomi politikasının ve dış politikasının tarihini, Filistin meselesi bağlamında irdelemiştir. Nihayetinde belli konularda ve zamanlarda Japon otoritelerin ABD'nin isteklerine nasıl direnebildiği anlaşılmıştır. Çalışmanın en ayırıcı özelliği ise, İsrail'in ve Japonya'nın bilinmeyen karşılıklı bağımlılık alanlarını vurgulamış olmasıdır.

Anahtar Kelimeler: Japonya İkilemi, Ben-Gurion, Filistin, Petrol Krizi, Arabuluculuk.

**The Capacity/Opportunities of the Japan as the Possible Mediator Actor of the Palestine-
Israel Problem**

Abstract: This paper argues that Japan is a potential mediator in the Palestinian-Israeli conflict as a result of the growing relations between Israel and Japan. Despite its geographical distance to the Middle East, the sensitivity of Japan to the Palestinian issue has taken its place in political history. However, a closer look reveals that Japan recognized Israel first among the states in the Middle East. As a result of many interesting events like these, Japanese-Middle Eastern relations continue to be very significant. The Japanese, in a tough position between American-Israeli alliance and the Arabs, are at the threshold of qualitatively significant changes in terms of their foreign policy in the Middle East. How Japan has tried to realize these changes by showing up a possible mediator in the Israeli-Palestinian conflict has been analyzed throughout the paper. Another aim of this study is to serve as a literature review of the history of the Japanese-Middle Eastern relations. I have analyzed the history of Japan's foreign and economic policy in the Middle East within the context of Palestinian question, as a result of which how the Japanese could sometimes resist the demands of the U.S.A. has become clearer or more understandable. The most distinctive result of the study is its emphasis on the lesser-known areas of interdependency between Israel and Japan.

Keywords: Japan Dilemma, Ben-Gurion, Palestine, Oil Crisis, Mediation.

* Doktora Öğrencisi, Milli Savunma Üniversitesi; Öğretim Görevlisi, Necmettin Erbakan Üniversitesi Ph.D. Student, National Defense University, Instructor murseldogrul@gmail.com, <https://orcid.org/0000-0002-0637-843X>

¹ Bu makale İkinci Uluslararası İsrail ve Yahudilik Çalışmaları Konferansı'nda (Bandırma, 27-29 Ekim 2018) aynı başlıkla sözlü bildiri olarak sunulmuş ve *Bildiri ve Öz Kitabı*'nda özü yayınlanmış çalışmanın genişletilmiş ve gözden geçirilmiş halidir.

Giriş

*“Bizler neden İran Devrimi’nin nedenlerine ilişkin,
Arap-İsrail çatışmasının tarihine ilişkin
ve Amerika’nın İran’daki çıkarlarına ilişkin
hiç bir şey yapmadığımız halde
hepsinin sıkıntılarını çekmekteyiz?”²*

İsrail’in Dünya’nın ekonomik ve siyasi anlamda güçlü devletleri ile bir şekilde kapsamlı ilişkiler geliştirdiği yadsınmaz bir gerçektir.³ Ancak bu genellenmenin içine Japonya’yı 2000’lere kadarki süreçte dahil etmek pek mümkün değildir. Çünkü Japonya’nın Filistin konusuna eğilimi, 1948 yılından bu yana devam edegelmiş ve Petrol Krizleri zamanında daha da önem kazanmıştır.⁴ Sadece Japonya değil Japonya’dan çıkmış Marksist ve Anti-Emperyalist bir terör örgütü olan Japon Kızıl Ordusu bile Filistin davası için Arapların yanında olacaklarını beyan etmiş ve İsrail’e karşı eylemlere girişmiştir.⁵

Diğer yandan gerek Siyonist tarihçiler gerekse İsrail devlet yetkilileri, Japonya ile ilişkiler için çeşitli argümanlar ileri sürmüşlerdir. Bunlar arasında en çok dikkat çekenlerden biri, İsrail devletinin kurucusu Ben-Gurion tarafından sarf edilen şu sözlerdir; *“İsrail ve Japonya, Asya’nın zıt noktalarında bulunsalar da bu durum onları ayırmak yerine daha da birbirlerine bağlar. Asya’nın her noktasının birbiri ile bağlantısı vardır ve onların ortaklıkları ise Asyalı kaderlerinin farkında olmalarıdır”*.⁶ Ona göre İsrailliler ve Japonlar aynı kaderi paylaşmaktadır. Yine de bu ve benzeri vurgular hiçbir zaman ilişkileri son zamanlarda olduğu kadar ileriye taşıyamamıştır.

İsrail Japonya ilişkilerinin analizinde Arap petrolünden Ortadoğu pazarına, ABD Japonya ilişkilerinden Birleşmiş Milletlere kadar birçok başlık ön plana çıkmaktadır. Özellikle Arap-İsrail anlaşmazlıkları ise, bu ikilinin ilişkisine yön veren temel unsur olmuştur. Ancak milenyum sonrasında İsrail-Filistin çatışması belli aralıkla devam etse bile Japonya

² İran Rehine Krizi zamanında Bir Japon diplomata Japon bir iş adamından gelen soru (Bkz: Kazuo Chiba, *Japan in the Contemporary Middle East/ Edited by Kaoru Sugihara and J.A. Allan* (London/New York: Routledge, 1993), 152-153.

³ Yukiko Miyagi, *Japan’s Middle East Security Policy: Theory and Cases* (London: Routledge, 2008). <<https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/02/MIYAGI-Japans-ME-Security-Policy-for-Brookings-final-PDF.pdf>>.

⁴ Mary E. Morris, *The Persistence of External Interest in the Middle East* (RAND, 1993), 47.

⁵ Ari Yashar, “Abbas’s Fatah Praises Japanese Terrorists,” *The Israel National News*, 2 February, 2015. <<http://www.israelnationalnews.com/News/News.aspx/191575>> [accessed 12 May 2018].

⁶ David Ben-Gurion, “Message from Mr. David Ben-Gurion, Prime Minister of Israel,” Israel State Archives, 1 July 1952, Orig.: 200/4076, File 290/190.

İsrail'e karşı, çoğunlukla 20. yüzyılın son çeyreğinde uygulamış olduğu yaptırımları kaldırmaya başlamıştır. Ayrıca son yıllarda ikilinin ticari ilişkilerinde de gözle görülür bir artış yaşanmaktadır. İsrail tarafı tüm bu gelişmelere dair olumlu yönde açıklamalarda bulunsu bile, ilişkilerin daha da gelişmesinin önündeki en önemli nedenlerden birinin Filistin meselesi olduğunun farkındalığını da yaşamaktadır.

Ülkelerin siyasi kimlikleri ve kültürleri bağlamında bakılacak olursa, iki ülkenin demokratik değerler vb. zaviyelerden oldukça benzer olduklarını söylemek yanlış olmayacaktır. Şüphesiz böyle bir mülahazanın altında, iki ülkenin de ekonomik anlamda belli bir düzeyin üzerinde çıkmış olmaları da yatmaktadır.⁷ Ancak bu benzerliklere rağmen ikilinin ilişkilerinin ne düzeyde olduğuna, dış politikalarını da konuya dahil ederek irdelemek gerekecektir. Zira bu çalışma, İsrail-Filistin çatışması için Japonya'nın neden muhtemel arabulucu aktör olduğunu, artan İsrail-Japonya ilişkileri üzerinden okumaya çalışacaktır.

Çalışmada İsrail ve Japonya ilişkilerine dair akademik kaynaklara, Japonya'nın arabulucu mahiyetinde başlatmak istediği girişimlere, programlara ve yardımlara dair verilere ve son olarak ülke liderlerinin günümüz ve geçmiş söylemlerine yer verilecektir. Ayrıca çalışma Japonya'nın Ortadoğu politikası, Japonya İsrail ilişkilerinin tarihi, Japonya ve Filistin meselesi, arabuluculuk girişimleri, bulgular ve sonuç başlıkları altında şekillenecektir.

Bu çalışmanın önemi, artan İsrail-Japonya ilişkileri üzerinden, Japonya'nın Ortadoğu'ya yaklaşımının zamanla nasıl değiştiğini, güncel olayları da (Trump'ın Kudüs kararı) çalışmanın kapsamına dahil ederek analiz edecek olmasıdır. Ayrıca İsrail-Japonya ve İsrail-Filistin ilişkilerindeki kırılmalar ve dönüşümler okuyucuya aktarılmış olacaktır. Böylece bu zamana kadar çoğunlukla ABD eksenindeki Japonya'nın Ortadoğu politikasının nasıl elini taşın altına koyar bir nitelik kazanmaya başladığı irdelenecektir. Nitekim Japonya'nın, İsrail-Filistin anlaşmazlığındaki girişimleri ve arabulucu olma isteği⁸, bu konuda derinlemesine bir analizi mümkün kılmaktadır.

⁷ Agdemir, A.g.e., 263.

⁸ Alexander Fulbright, Japan's FM Said to Invite Netanyahu, Abbas, Kushner to Tokyo Peace Summit, *The Times of Israel*, 26 September 2017. <<https://www.timesofisrael.com/japans-fm-said-to-invite-netanyahu-abbas-kushner-to-tokyo-peace-summit/>> [accessed 13 March 2018].

Japonya'nın Ortadoğu Politikası

II. Dünya Savaşı'ndan bu yana Japonya'nın dış politikasının genel karakterine dair uluslararası ilişkiler disiplini kapsamında Thomas U. Berger, Peter J. Katzenstein ve N. Okawara çalışmalarda bulunmuşlardır.⁹ Bu çalışmalardan hareketle Japonya'nın dış politikasının genel olarak siyasi ve askeri anlamda düşük bir profile, ekonomik anlamda ise oldukça aktif bir profile sahip olduğu saptanırken ülkenin Ortadoğu politikası ise bu zamana kadar ABD ittifakı, pasifizm, antimilitarizm ve Arap-İsrail çatışmasında tarafsızlık eksenlerinde şekillenmiştir.

Japonya'nın Ortadoğu ile ilişkileri diğer bölgelerle olan ilişkilerine nazaran daha bir ehemmiyet arz etmektedir ve bu durum ise beraberinde, literatürde '*Japonlar'ın ikilemi*'¹⁰ olarak geçen bir açmazı da beraberinde getirmiştir.¹¹ Bu ikilem, askeri ve güvenlik meselelerinde Japonların ABD'ye bağımlı olmasının yanında ekonomisi için olmazsa olmaz olan enerji konusunda da Ortadoğu ülkelerine çok ciddi oranlarda bağımlı olmasından ileri gelmektedir. Bu ikisi arasında bir denge arayışı ise, Japonların Ortadoğu politikasının kendisi olagelmıştır. Çünkü Japonlar, kendi güvenliklerinin sadece ülkelerinin sınırlarından ibaret olmadığını ve ülkeye enerji akışına engel olacak durumları da kendi güvenlik meseleleri gibi görerek Ortadoğu'yu 'kapsayıcı güvenlik' konseptinin içine almışlardır.¹²

Japonya'nın Ortadoğu'ya enerji konusundaki bağımlılığı göz önüne alındığında, güvenlik meselelerine ve siyasi meselelere katılımının genel itibarıyla oldukça sınırlı olduğu da bir gerçektir. Aslında Japonlar bunun farkındalığını yaşasalar da gerek pasifist bir ülke olmaları gerekse de güvenlik meselelerinde ABD'ye bağımlı olmaları, bu sınırlı duruşlarını bu zamana kadar devam ettirmelerine sebep olmuştur. Böylelikle Japonların, enerji konusundaki çıkarları hariç, diğer meselelere karşı belli yardımlardan öteye gitmeyerek riskten uzak Ortadoğu politikası izlemesi, Japonya'nın beleşçi (*freerider*) ülke olarak nitelendirilmesine sebep olmuştur.¹³

Japonya'nın Ortadoğu politikasına nitelik olarak bakılacak olursa, öncelikle barış ve istikrarın tesisi için siyasi meselelerde BM bünyesinde ki

⁹ Yukiko Miyagi, *Japan's Middle East Security Policy: Theory and Cases*, London: Routledge, 2008, 4.

¹⁰ John De Boer, "Gauging Japan's Role in the Middle East," *The Asia-Pacific Journal* 3, no 3 2005,1.

¹¹ A.g.e., 1.

¹² A.g.e., 2.

¹³ Alan Dowty, "Japan and the Middle East: Signs of Change?," *Middle East Review of International Affairs*, 4.4 (2000), 69.

misyonlara destek çıktığı, ekonomik anlamda ise kendi çıkarlarını maksimize eden bir karaktere sahip olduğu söylenebilmektedir. Japonya'nın ABD irtifakından bağımsız olarak Ortadoğu konusunda geliştirdiği politikaların ise daha çok ekonomik çıkarları korumak amacıyla hayata geçirildiği söylenebilmektedir.¹⁴ Ancak bu zamana kadarki izlemiş olduğu politikalara bakıldığında, enerji güvenliği harici alanlarda Japonya'nın kendisine has ve uzun dönemli bir politikasının olmadığını söylemek yanlış olmayacaktır.

Başka bir açıdan bakılırsa, realist düşünürlere göre Japonya'nın dış politikası genel hatları itibariyle popüler olanın peşinden giden (*bandwagoning*) bir mahiyete sahiptir.¹⁵ Ayrıca Ortadoğu konusunda da bu tez kabul görmektedir. Zira Japonya'nın Ortadoğu konusunda kendine has bir söylem ve politika geliştirmesinin gerek kendi enerji güvenliği açısından gerekse bölgedeki siyasi gelişmelere karşı daha tutarlı bir tavır sergilemesi, oldukça önem arz etmektedir.¹⁶

Son yıllarda ise Japon dış politikası, Shinzo Abe ile beraber 'proaktif pasifizm' olarak adlandırılmış ve önceki yıllara oranla sorumluluk alır bir mahiyet içerdiği iddia edilmiştir.¹⁷ Özellikle bu proaktif yaklaşımın Ortadoğu özelinde de görülmeye başlandığı, İsrail-Japonya ilişkileri başta olmak üzere Japonların bölge ile olan münasebetlerine bakılınca anlaşılacaktır. Çünkü Japonlar, 2015'de yapmış oldukları güvenlik yasası değişikliği ile birliklerine yurtdışında sadece BM bünyesine yer almanın ötesine gidebilme imkânını tanıyarak 'neo-pasifizm' olarak adlandırılmış bir döneme girmiş bulunmaktadır.¹⁸

Japonya İsrail İlişkilerinin Tarihi

Filistinlilerin topraklarını işgal ederek kurulmuş olan İsrail devleti ile Japonya'nın diplomatik ilişkileri, Japonların İsrail devletini tanıması ile resmi olarak 1952 yılında başlamıştır. Bu sayede İsrail, Japonya'da diplomatik temsilcilik açan ilk Ortadoğu ülkesi olmuştur. 1954 yılında ise Japonya'nın Türkiye Büyükelçisi İsrail'e gönderilmiş ve 1963 yılında başkonsolosluk açılmıştır.¹⁹ Japonlar ile Yahudilerin ilişkileri, 1948 yılı

¹⁴ A.g.e., 70.

¹⁵ Yukiko Miyagi, "Japan and The Middle East After the Arab Spring," *IDE ME Review*, 1 (2014), 29.

¹⁶ A.g.e., 41.

¹⁷ Agdemir, A.g.e., 275.

¹⁸ Dowty, A.g.e., 75.

¹⁹ Agdemir, A.g.e., 269-270.

sonrası kurulmuş olan İsrail devleti üzerinden bu şekilde devam etmiştir. Ancak Japonların Siyonistlerle ilişkileri daha erken tarihlere uzanmaktadır. Çünkü Japonlar 1917 yılında Balfour Deklarasyonu'nu desteklemiş ve daha sonrasında ise 1952 yılında hiçbir Arap devleti ile kuramadıkları diplomatik ilişkilerini İsrail ile başlatmışlardır.²⁰

Daha derinlemesine bakılacak olursa Japonlar ile Siyonistlerin ilişkileri 1920'li yıllarda başlamıştır. Şanghay Siyonist Federasyonu Başkanı İsrail Kohen, 8-18 Aralık 1920 tarihleri arasında Japonya'ya bir ziyarette bulunmuştur. Devam eden yıllarda Yahudiler, Şangay Siyonist Federasyonu üzerinden Japon politikacılar ile sürekli iletişim halinde olmuşlardır. İlginç bir şekilde Japonların Yahudi bir iş adamı ile iletişime geçişi ise 1904-1905 Rus-Japon Savaşı yıllarındadır. Çünkü Japonlar, Ruslara karşı verdikleri bu mücadelede finansman olarak Jacob Schiff isimli bir Yahudi tarafından desteklenmiştir. Bu kişi aynı zamanda Rusya'nın Sibirya'da uygulamış olduğu antisemitist politikalarla karşı da çalışmalar yürütmüştür.

20. yüzyılın başlarında Japon halkının Yahudiler ve Siyonizm ile ilgili bilgilerinin oldukça kısıtlı olduğu ve konuya dair kaynakların çoğunlukla Rusya'dan getirilerek Japoncaya çevrildiği de bilinmektedir. Yahudiler bu sebeple birçok Japon'un antisemitist olduğu kanısına varmışlardır.²¹ İsrail ile Japonya'nın ilişkilerini etkileyen en önemli unsurlardan bir tanesi elbette Japonya'da antisemitizmin varlığı ve yokluğudur. Diğer bölgelere bakıldığı zaman Japonya'da antisemitizm çok yoğun bir şekilde kendini göstermese bile, temelde üç ana dalga ile adada kendine yer bulduğu saptanmıştır. İlk dalga 1917 Rus Devrimi'nden sonra Rusya üzerinden gelen antisemitizmdir. İkinci dalga ise II. Dünya Savaşı yıllarında Nazilerin bir müttefiki olarak mücadele etmiş Japonlarda görülen antisemitist dalga olmuştur. Son ve üçüncü dalga ise birinci Petrol Krizi ile beraber başlayan antisemitist dalgadır. Özellikle üçüncü dalgada Yahudi karşıtı Japon düşünürlerin oldukça etkili olduğu görülmüştür. Bu düşünürlerin en önemlileri; Masami Ono, Ota Ryo ve Aum Shinrikyo terör örgütünün lideri Shoko Asahara'dır.²²

Petrol Krizi'nin antisemitist bir yönde etki göstermesinin altında yatan sebep elbette Japonların Ortadoğu petrollerine olan hem o dönemde hem de günümüzde devam eden bağımlılığıdır. Çünkü Japonya 1952 yılında enerji politikalarında değişikliğe giderek sanayide kömür kullanımını bir kenara

²⁰ Boer, "Before Oil: Japan," 2.

²¹ Yaakov Cohen, "Japanese-Israeli Relations, the United States, and Oil," *Jewish Political Studies Review*, Spring 2005, 1-2, 136. <<http://jcpa.org/article/japanese-israeli-relations-the-united-states-and-oil/>> [accessed 20 March 2018].

²² A.g.e., 148-149.

bırakarak petrol kullanımını başlatmıştır. 1970'lerde Japonların dışardan gelen enerjiye bağımlılık oranları %90'lara kadar çıkmıştır ve bunun %70'ini ise Ortadoğu petroleri oluşturmuştur.²³ Haliyle 1970'lerde gelen petrol krizleri ile beraber İsrail Japonya ilişkileri durma noktasına kadar gelmiş, daha sonrasında bölgedeki istikrarı tehdit eden Körfez Savaşları zamanlarında da bu durgunluk devam etmiştir. Japonya- İsrail ilişkileri, 1991 yılında Suudi Arabistan, Kuveyt ve Körfez ülkelerinin İsrail'e karşı uygulamış oldukları direkt boykottan vazgeçmeleri üzerine ivme kazanmaya başlamıştır.²⁴ Yine 1990'larda İsrail başbakanı Yitzhak Rabin ve Japonya Başbakanı Murayama Tomiichi, bu seviyede karşılıklı ziyaret gerçekleştiren ilk başbakanlar olarak tarihe geçmişlerdir.²⁵ Bu gelişmelere rağmen yakın tarihe kadar İsrail ile Japonya'nın ilişkilerinin belli bir seviyeden ileri gidemediği görülmüştür.

Genel itibariyle İsrail-Japonya ilişkilerinden bahsederken 1973 Petrol Krizi, ilişkilerin kırılmasında en önemli anlardan birini oluştururken 1973 öncesi İsrail-Japonya ilişkilerini açıklamak için enerji faktöründen bağımsız konuya yaklaşmak gerekmektedir. Özellikle 1917 ile 1956 yılları arasında Japonya, İsrail-Filistin meselesinde Araplar için herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Hatta 1945 yılında savaşı kaybedene dek Japonlar, Siyonistlerin hem Asya'daki hem de Filistin topraklarındaki faaliyetlerini desteklemişlerdir. Bu dönem hem İsrail'in hem de Japonya'nın kolonyal bir güç olma çabasında oldukları dönemdir. Japonya'nın Kore ve Mançurya üzerine kolonileştirme politikalarının olduğu yıllarda, Japonlar İsrail'in Filistin topraklarında Yahudiler için hak iddia etmesinin yanlış olmadığını destekler bir duruş sergilemişlerdir.²⁶ Hatta Uchimura Kanzo (1861-1930), Nitobe Inazo (1862-1933), Tokutomi Kenjiro (1868-1927) ve Yanaihara Tadao (1893-1961) gibi Japon aydınlar Balfour Deklarasyonu'nu desteklemişler ve hatta bu konuda çalışmalar yapmışlardır.²⁷ Bu çalışmalarda İsrail'in Filistin'de yapmış olduğu kolonyal gelişmenin aşamaları ve nitelikleri analiz edilerek Japonların da Asya kıtasında kolonyal gelişim için, benzer yerleşim politikaları uygulamaları gerektiğinin altı çizilmiştir.²⁸ Bu yüzden 1917-1956

²³ A.g.e., 136-137.

²⁴ A.g.e., 135.

²⁵ Matthew Brummer and Eitan Oren, *Israel and Japan's Rising Sun Relations; Why Tokyo and Tel Aviv Are Finally Cozying Up*, *Foreign Affairs*, 2017. <<https://www.foreignaffairs.com/articles/japan/2017-07-28/israel-and-japans-rising-sun-relations>> [accessed 28 March 2018].

²⁶ Boer, "Before Oil: Japan," 1.

²⁷ A.g.e., 2.

²⁸ A.g.e., 3.

dönemi Japonya ve Yahudilerin ilişkilerinde, kolonyal bağlamın etkisini göstermesi açısından önemlidir.

1955 yılına gelindiğinde, Bağlantısızlar'ın öncülüğünde toplanan Bandung Konferansı sonrası Japonlar da kolonyal amaçlar güden İsrail ile kurulacak iyi ilişkilerin kendilerini Asya'da yalnızlaştırmaktan başka bir işe yaramadığını fark etmişler ve bu süreçten sonra Filistin'i, BM'nin sunduğu 'iki devletli çözüm' konusunda desteklemişlerdir.²⁹ Burada Japonya'nın II. Dünya Savaşı öncesi bölgedeki komşularını, çeşitli saldırgan politikalar sonucu kaybetmesi ve onları geri kazanma çabası içinde olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca daha bu yıllarda Japonya yavaş yavaş ekonomik bir güç olmaya başlamış ve öncelikle kendi bölgesini pazar olarak kullanabilmesi için iyi ilişkilerin gerekliliğini fark etmiştir.

İsrail'in Japonya ile ilişkilere yaklaşımına değinilecek olursa, kuruluş yıllarında Japonya gibi bir devletin desteğini almış olmak büyük bir moral kaynağı olarak görülmüştür. Zira İsrailli bir hükümet yetkilisi yaptığı açıklamada; *"Yahudi devletin şekli ne olursa olsun eğer diğer Asya ülkeleri ile daimî bir barış halinde olmazsa, bu ülkenin güvenliği sürekli tehlikede olacaktır"* demiştir.³⁰ Hatta Japonya ile kurulacak ilişkilerin, İsrail'in Asya ile entegrasyonu için önemli bir gelişme olacağının altı, Dışişleri Bakanı Moshe Sharett tarafından çizilmiştir.³¹ Çünkü o yıllarda Asya'nın yükselişinin temsilci gücü Japonya'dır. Aslında günümüzde de İsrail'in yaklaşımını pek de farklı olmadığı görülebilmektedir. Zira İsrail'in AB ve ABD'ye körü körüne bağlanmak yerine dış politikada çeşitlilik arayışı içinde olduğu açıktır. Bu konu 2009 yılında ülkenin Başbakanı Benjamin Netanyahu tarafından bizzat dillendirilmiştir ve o Avrupa'da İslamizasyonun ve Anti-semitizmin arttığı yönünde bir iddiada bulunarak diğer bölgelerle ilişkileri işaret etmiştir.³² Bu sebeple özelde Japonlar genelde ise Asya, hem ekonomik gelişim hem de pazar bağlamında İsrail için gereklidir.

Yakın zamanda ilişkilere bakılacak olursa, siyasi anlamda 2005 yılında İsrail Japonya'yı BM'in daimî üyeliği konusunda desteklemiş ve iki ülkenin benzerliklerinin altını çizen beyanlarda bulunmuştur.³³ İkisinin ekonomik ilişkilerindeki ivmelenme ise, 1980'li yıllarda 1,7 milyar dolar seviyesinde iken³⁴ yakın zamanda 2,3 milyar dolar seviyesine çıkmıştır. Son olarak, sosyal anlamda ise 2012 yılı, 'İsrail'de Asya yılı' olarak kutlanmıştır. Bu

²⁹ A.g.e., 7.

³⁰ A.g.e., 4.

³¹ A.g.e., 8.

³² Agdemir, A.g.e., 269.

³³ A.g.e., 271.

³⁴ Cohen, A.g.e., 145.

kutlamalarda 220 Asyalı öğrenci 40 İsrailli öğrenci ile bir araya getirilmiş ve çeşitli aktiviteler düzenlenerek İsrail'de, Asya'ya dair farkındalık artırılmaya çalışılmıştır.³⁵

Sonuç olarak İsrail Japonya ilişkilerinin tarihine dair genel bir değerlendirme yapılacak olursa, ikilinin ilişkilerinde, Balfour Deklarasyonu, Bandung Konferansı ve 1973 Petrol Krizi gibi siyasi gelişmelerin rol oynadığı görülmüştür. İlişkilerin geleceğine dair tahminlere, çalışmanın bulgular kısmında yer verilecek olup ikilinin siyasi ve ekonomik ilişkilerinde milenyum itibari ile artış saptandığı söylenebilecektir.

Japonya ve Filistin Meselesi

İsrail- Filistin çatışması geçmiş literatürde çoğu zaman Arap- İsrail çatışması olarak geçmiş ve zamanla İsrail Filistin çatışması olarak çalışmalarda yerini almıştır. Bu yüzden Japonya'nın Filistin meselesine yaklaşımını ele alırken ilk başta Arap-İsrail çatışması temelinde konuya yaklaşmak mantıklı olacaktır.

Japonların Filistin meselesinde Araplardan yana bir tavır sergilemesi, Bandung Konferansı sonrasına dayanır. Ayrıca 1950 ile 1960 yılları arasında Japonların Arap petrolüne artan bağımlılıkları, Arapların çıkarlarına karşı Japon hassasiyetini arttırmıştır.³⁶ Bunun sonucu olarak İsrail'le ilişkiler daha geri planda olmuştur.

Burada bir noktanın altını çizmekte fayda vardır. Araplar her ne kadar Japonlardan, Arap- İsrail çatışması ve Körfez Krizi gibi konularında politik destek isteseler de Japonlar Ortadoğu bölgesi ile ekonomik ilişkilerini siyasi ilişkilerinden daha önde tutmuşlardır.³⁷ Ancak mesele İsrail-Filistin olunca gerçekten Japonlar, Araplardan yana tavır takınarak onların siyasi taleplerine kısmen de olsa cevap verebilmişlerdir. Japonların bu tavrı takınmasını bekleyen aktörlerin arasında başı Suudi Arabistan çekmiş, 1980'li yıllarda Japonya için Suudi Arabistan Ortadoğu'daki en büyük pazar ve endüstriyel açıdan çok büyük projelerin ülkesi mahiyeti kazanmıştır. Japonlar için bölgede diğer önemli başı çeken aktör ise İran olmuştur ki İran, devrim sonrasında Filistin-İsrail meselesinde açık ve net bir şekilde İsrail işgallerine karşı çıkmış ve birçok konuda Filistin'in en önemli destekçisi

³⁵ Jonathan Adelman & Asaf Romirowsky, Asia Is Becoming Israel's New Frontier- Here's Why, *Forbes*, 2013. <<https://www.forbes.com/sites/realspin/2013/05/14/asia-is-becoming-israels-new-frontier-heres-why/#1423a9f94f19>> [accessed 15 March 2018].

³⁶ Agdemir, *A.g.e.*, 270.

³⁷ Morris, *A.g.e.*, 48.

olmuştur.³⁸ Japonların bu iki devlet ile hem pazar bağlılığı hem de enerji bağlılığı içerisinde olması hasebiyle birtakım politik uzlaşılar da beraberinde gelmiştir. Ortaya çıkan bu durumu Japonların Filistin konusunda oluşmuş hassasiyetine pragmatist bakış açısı ile yaklaşıldığını ortaya koymaktadır.

Japonya 1950'lilere kadar Filistin konusunda çok fazla girişimde bulunmamış olsa da özellikle Petrol Krizi sonrası birtakım girişimlerde bulunmuştur. Hatta yakın zamanda Japonya bu çatışmada uzlaşının sağlanabilmesi için mücadele veren aktörlerden birisi olmuş ve Filistin Kurtuluş rgtnn (FK) Japonya gibi gelişmiş ekonomilerde davalarının sesini duyurmalarına yardımcı olmuştur. FK, gelişmiş ülkeler nezdinde ilk dış temsilciliğini Japonya'da faaliyete geçirmiştir. Bu ofis aracıyla FK birçok deklarasyonlarda yayınlamış ve görüşmeler gerçekleştirebilmiştir.³⁹ Diğer yandan 1993-2000 yılları arasında süren Oslo Görüşmeleri boyunca Japonya, Filistinlilere 700 milyon dolar kadar yardımda bulunmuş ve bu miktar Filistinliler için uluslararası anlamda o dönemde yapılan yardımların %20'sini oluşturmuştur.⁴⁰

Japonya'nın Filistin meselesine dair BM oylamalarında, İsrail ve ABD'nin kararlarının karşısında yer aldığı görülmüştür. 1957 ile 1973 yılları arasında Japonya, Arap İsrail atışması konusunda 49 oylamaya katılmış ve bu oylamaların sadece dokuzunda çekimser kalırken ikisinde ise İsrail ve Amerika'nın tarafında yer almıştır. Ayrıca İsrail tarafından suikasta uğramış olan Hamas lideri Abdülaziz Rantisi hakkında Japonya, 2004 yılında İsrail'i sert sözlerle kınayan açıklamalarda bulunmuştur. Yine diğer bir Hamas lideri olan şeyh Ahmed Yasin'in de İsrail gleri tarafından öldürülmesi zerine Japonya sert sözlerle çıkışını sürdürmüştür. Bu ifadelerden de anlaşılacağı üzere Japonya Hamas'ı hiçbir zaman terörist örgüt olarak tanımamış, onun yerine 'radikal' ya da 'silahlı organizasyon' ifadelerini kullanmıştır.⁴¹

1967 yılına kadar Japonlar Arap İsrail çatışmasında tarafsız bir görüntü izseler de bu yıldan itibaren İsrail'i saldırganlığı yüzünden açık açık eleştirmeye başlamışlardır. Ancak Arap lkeleri bu eleştirileri yeterli görmemiş ve Japonlardan daha fazlasını beklemişlerdir. Devamında gelen yıllarda Japonya, Filistin meselesinin sürekli bir parçası olabilen ülke profili çizmiştir. Sadece devlet düzeyinde değil Japonya'dan ıkımış bir terör rgt olan Japon Kızıl Ordu'nun, 1972 yılında Tel Aviv Ben-Gurion

³⁸ A.g.e., 50.

³⁹ Boer, "Gauging Japan's Role," 2.

⁴⁰ A.g.e., 2-3.

⁴¹ A.g.e., 3.

havalimanında gerçekleştirmiş olduğu terör saldırısında 26 kişi hayatını kaybetmiş ve 70 kişi ise yaralanmıştır. Olayın üzerine Japonya Dışişleri Bakanlığı kanalıyla özür dilenmiş ve hemen bir heyet gönderilerek gereken tazminatı ödemeye hazır oldukları beyan edilmiştir. Bu olay Japon Kızıl ordusu ile FKÖ arasındaki bağları da ortaya çıkarmıştır.⁴²

1972 yılına gelindiğinde Japonya, Petrol Krizi sonrasında Suudi Arabistan'ın da baskıları sonucu 'İsrail'in işgal etmiş olduğu Filistin topraklarının çekilmesi gerektiği' yönünde çağrılarda bulunmuştur. Bu dönemde Henry Kissinger devreye girerek, Arapların isteklerine bu kadar boyun eğmemeleri konusunda Japonları uyarsa da Japonlardan gelen cevap oldukça manidar olmuştur. Japonlar, Kissinger'den Ortadoğu petroleri kesildiği takdirde Amerika'nın, bu durumun krize dönüşmesini önleyecek petrol rezervlerini bulundurup bulundurmadığını sorarak, ona cevap vermişlerdir. Bu yıllarda Amerika ile Arapların arasında kalan Japon bürokrasisinde de çeşitli bölünmeler yaşanmış ve sonraki yıllarda Japonya Başbakanı olacak olan Yoshihiro Nakasone gibi birçok kişi, Arapların tarafını tutmuşlardır. Hatta daha da ileri gidilerek Japonya için Ortadoğu petrollerinin ve pazarının önemi ülkenin kendi güvenliği ile eş değer bir konu olarak nitelendirilmiştir.⁴³

Yahudilere göre Japonya o kadar ileri gitmiştir ki İspanya ve Yunanistan hariç hiçbir Batılı devletin yapmadığı şekilde Arap ve Filistin meselesini sahiplenmiş ve yaptırımlarını oldukça katı bir şekilde uygulamıştır.⁴⁴ Çünkü Japonya'nın uygulamış olduğu ekonomik yaptırımlar, Arapların yaptırımlarından çok daha etkili olmuş ve Japonların ekonomik gücü sayesinde, İsrail tarafından oldukça hissedilmiştir.⁴⁵ Bu yaptırımların seviyesi arttıkça Amerika devreye girerek Japonya'ya serbest ticaret konusunda hatırlatmalar da bulunmaya çalışmıştır.⁴⁶

I. İntifada yıllarında Japonya, İsrail'i uygulamış olduğu katı politikalar konusunda uyarmış ve bu uygulamalarını protesto etmiştir. Ancak İntifadalar, Japonlar ile İsrail'in ilişkilerinin kesilmesine neden olmamış ve 1988 yılında (İntifadanın en sert gerçekleştiği yıl) karşılıklı ziyaretler ekonomik ve bilimsel alanlarda gerçekleştirilmiştir.⁴⁷ Ancak görüşmeler devam etse de II. İntifada yıllarında da İsrail Japonya ilişkilerinde gözle görülür bir düşüş saptanmış, ikilinin ticaret hacmi 2003 yılında 2 milyar

⁴² Cohen, A.g.e., 137.

⁴³ A.g.e., 138.

⁴⁴ A.g.e., 139.

⁴⁵ A.g.e., 141.

⁴⁶ A.g.e., 142.

⁴⁷ A.g.e., 146.

dolardan 1, 5 milyar dolara gerilemiştir.⁴⁸ Nihayetinde Japonların İntifadalar konusuna da önem gösterdiği ve Filistin meselesinin İsrail Japonya ilişkilerinde oldukça önemli bir yere sahip olduğu, politik krizlerin yaşandığı bu yıllarda Japonların sergilemiş olduğu tavırlardan anlaşılabilmektedir.

Başka bir zaviyeden bakılırsa, Japonların nezdinde Filistin meselesini anlamak açısından Japon akademisinde İsrail Filistin çatışmasına duyulan ilgiye ve birçok akademisyenin bu anlaşmazlığın iç yüzünü anlamaya yönelik çalışmalarda bulunmuş olmasına değinmek gerekmektedir. Bu akademisyenlerden en önemlilerinden bir tanesi Mori Mariko, Yahudilerin Filistinlileri nasıl yurtlarından ettikleri konusunda tarihi bağlamda araştırmalarda bulunmuştur.⁴⁹ İsrail devletinin kurucusu Ben-Gurion tarafından birçok tarihi olayın nasıl aslından koparılıp Yahudiler arasında popüler mitler haline getirildiği, yazarın bu çalışmasında saptanmıştır. Tarihi olayları saptırma sadece Ben Gurion ile sınırlı kalmayıp Shimon Peres'den Benjamin Netanyahu'ya kadar İsrail birçok devlet başkanının, zamanında yazmış oldukları kitaplarında, Filistinli ait olan toprakların aslında Yahudilere ait olduğunu ve Filistinlilerin bu bölgelerde yaşamayı hak etmediklerini iddia etmişlerdir. Ayrıca Mariko, çevirmen Yoshito Takigawa'ın kitaplarından hareketle bu tarih çarpıtmaları konusunda detaylı bilgiler vermiştir.⁵⁰ Mariko'nun eserlerinin kaynakçasından da anlaşılacağı üzere⁵¹, Japon akademisinde bu meseleye dair çok çeşitli araştırmaların yapılmış ve meselenin tarihi ve kapsamı bağlamında, bilimsel anlamda Japon akademisi gerekli donanımları edinmiştir.

Japonya'nın Arabuluculuk İçin Girişimleri

2017 yılında Donald Trump'ın, Kudüs'ü İsrail'in başkenti olarak tanıyan kararı almasından sonra ABD, Filistin meselesinde arabulucu aktör özelliğini kaybetmiş ve gözler diğer aktörlere çevrilmiştir. Amerika'nın gerek son dönemde aldığı kararlar gerekse ABD'nin Ortadoğu'daki karnesi hem bölge ülkelerinin hem de dünya ülkelerinin çıkarlarıyla pek de örtüşmemiştir. Bu noktada öne çıkan aktörlerden bazıları Japonya, Çin ve Rusya olsa da⁵² meselenin çözümü için ilk çağrı Japonlardan gelmiştir.⁵³

⁴⁸ A.g.e., 152.

⁴⁹ Mori Mariko, "Zionism and the Nakba: The Mainstream Narrative, the Oppressed Narratives, and the Israeli Collective Memory," *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies*, 3-1, July, 2009, 89.

⁵⁰ A.g.e., 92-93.

⁵¹ A.g.e., 106-107.

⁵² Fulbright, A.g.e.

Japonlar, Filistin ve İsrail taraflarını meseleleri konuşmak için Tokyo'ya davet etmiştir. Filistin tarafı Amerika'nın olduğu bir masaya katılmayacaklarını belirtirken İsrail tarafı ise Amerika'nın olacağı bir masaya katılıma yeşil ışık yakmıştır. Benzer bir davet Çinli mercilerden gelse de İsrailliler Tokyo'nun çağrısına daha yakın bir tavır takınmışlardır.⁵⁴ Ortadoğu bölgesinde kolonyal ve saldırgan bir geçmişi bulunmayan Japonya'nın, Doğu ile Batı arasında köprü vazifesi görmesi daha muhtemeldir.⁵⁵

Son yıllarda Japonlar, Filistinli merciler ile ilişkilerini belli bir seviyede sürdürmelerinin yanında İsrailli liderlerle de görüşmelerini sıkılaştırmışlardır. İsrail ile Japonya arasında gerçekleşen devlet başkanı düzeyindeki zirvelerde Japon makamlarının hem Filistinli hem de İsrailli yetkililere, bölgedeki durumu daha da kötüye götürecek girişimlerden uzak durmaları konusunda tavsiyelerde bulundukları görülmüştür. ⁵⁶ Bunun gibi uyarıların yanında Japonya, belli ekonomik, sosyal ve kültürel faaliyetler düzenleyerek çatışmanın bir şekilde çözülmesi için girişimlerde bulunmaktadır. Bu tarz girişimlerin zamanla daha da arttığı ve Japonya'nın İsrail Filistin çatışmasında önemli bir arabulucu aktör olma kapasitesine eriştiğini düşündürmeye başlamıştır.

2015 yılında Japonya Başbakanı Shinzo Abe'nin Kudüs ziyareti zamanında, ifade etmiş olduğu şu sözler, Japonların bir taraftan İsrail ile birçok alanda ilişkilerini geliştirirken diğer yandan da Filistin'i unutmadıklarını göstermiştir. Abe; *"Japonlar, yakın bir zamanda Filistin Devletinin kurulacağını ve bu devleti tanıyacakları günün geleceğine inanmaktadırlar. Bugünün bir an önce gelmesi ve iki devletli çözümün bir an önce gerçekleşmesi için bizler, İsraillilerin ve Filistinlilerin müzakerelere devam etmelerini istemekteyiz."* demiştir.⁵⁷ Ayrıca yakın zamanda da İsrail başkentini Kudüs olarak tanıyan ABD'nin Kudüs konusunda uygulamaya koyduğu politikayı desteklemeyeceklerini açıklamışlardır.⁵⁸

⁵³ Herb Keinon, Are China and Japan The New Peace Process Mediators?, *The Jerusalem Post*, 2017. <<https://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Are-China-and-Japan-the-new-peace-process-mediators-520124>> [accessed 28 March 2018].

⁵⁴ Fulbright, *A.g.e.*

⁵⁵ Dowty, *A.g.e.*, 75.

⁵⁶ Agdemir, *A.g.e.*, 279.

⁵⁷ Mina Pollmann, Japan's "Mercantile Realism" in the Middle East, *The Diplomat*, 2015. <<https://thediplomat.com/2015/01/japans-mercantile-realism-in-the-middle-east/%0AAfter>>.

⁵⁸ TOI STAFF and AFP, "Japan Says It Won't Follow US on Jerusalem Embassy Move," *The Times of Israel*, 26 December 2017. <<https://www.timesofisrael.com/japans-fm-says-tokyo-wont-follow-us-on-jerusalem-embassy-move/>> [accessed 1 June 2018].

Tarihsel olarak bakıldığı zaman 1990'larda Japonya'nın, Filistin İsrail çatışmasının çözümü için siyasi girişimlerini diğer yıllara oranla daha da artırdığı açıktır. 1991'de Madrid Konferansı'na Japonya, çevresel ve bölgesel gelişim alanlarının yanında su kaynakları ve mülteciler konusunda çok yönlü çalışma grupları oluşturarak katılmıştır. Ayrıca Filistin Ulusal Konseyi seçimleri için 77 seçim gözlemcisini de Filistin'e göndermiştir.⁵⁹ Diğer yandan Japonya Filistin meselesi için, Golan Tepelerine Barışı Koruma Birlikleri göndererek elini taşın altına koyar mahiyette bir askeri girişimde bulunmuştur. Bu birlikler diğer Batılı güçlerin gönderdiği birliklere oranla yetki bakımından oldukça kısıtlanmış olup Japonya'nın bölgedeki yumuşak gücüne zarar verecek bir girişimde bulunmaları en başından engellenmiştir. Japon birlikleri Golan Tepeleri'nde 1996'dan 2012 yılına kadar bulunmuşlardır. Bu tarz askeri girişimlerin detaylarını Japonya'nın çok titiz bir şekilde düşünmesi ve Ortadoğu'da kendi yumuşak gücünü azaltıcı bir faaliyetlerden uzak kalmaya çalışması, elbette bölge ile olan karşılıklı bağımlılığından ileri gelmektedir. Japonya askeri anlamdaki girişiminden kaynaklanacak olası tepkileri azaltmak için, İsraililer ve Filistinliler arasında, 2007 yılında 'Barış ve Refah Koridoru' (Corridor of Peace and Prosperity) girişimini başlatmıştır. Bu girişim Başbakan Koizumi yıllarında, 11 Eylül sonrasında başlatılan Ortadoğu'da daha aktif rol alma çabalarının bir sonucu olarak yorumlanmıştır.⁶⁰ Bu girişim kapsamında Japon öğretmenler Lübnan'daki Filistinlilerin bulunduğu mülteci kamplarında görev almışlardır. Ayrıca Japonya Batı Şeria'daki Jericho Agro Endüstri Parkı'na finansal olarak destek vererek 2014 yılında bu proje kapsamında parkın kurulumunu başlatmıştır. Yine Japonya bu yıllarda 60 milyon doların üzerinde insani yardımda bulunmuştur.⁶¹ Başbakan Abe zamanında ise Japonya, 2013 yılında 2,2 milyar dolarlık ve 2015 yılında ise 2,5 milyar dolarlık yardım paketlerini Ortadoğu için hayata geçirmiştir.⁶²

Japonlar silahlanma konusunda da açık bir şekilde tavırlarını ortaya koyarak bu çatışmada Filistinlilerin can kayıplarının artmasını önlemek ve barışı bir an evvel tesis etmek için İsrail'i kitle imha silahlarının azaltması amacıyla oluşturulan "Nükleer Silahların Artırılmasının Önlenmesi Anlaşması"

⁵⁹ Dowty, A.g.e., 73.

⁶⁰ "Palestinians, Israel Vow to Realize Japan-Led Peace Initiative," *Arabia 2000*, 2007. Available from: Newspaper Source Plus, Ipswich, MA.

⁶¹ Daniel Wagner and Giorgio Cafiero, "Japan's Influence in the Middle East," *HuffPost*, 2013. <https://www.huffingtonpost.com/daniel-wagner/japans-influence-in-the-m_b_4159850.html> [accessed 17 March 2018].

⁶² Pollmann, A.g.e.

na (NPT) katılmaya birçok defa davet etmiştir.⁶³ Ayrıca Japonlar eğitim konusunda da bir girişimde bulunarak yılın yaz aylarında düzenlenen *Japonya, İsrail ve Filistin Öğrenci Konferansı*'nı organize etmeye başlamışlardır.⁶⁴ Bu konferans Japonya aracılığıyla İsrailli ve Filistinli öğrencilerin birbirlerini tanımaları ve belli konularda bir araya gelmelerini amaçlamaktadır.

Bulgular

Çalışmanın ilk çıkarımına göre, bu zamana kadar Japonya İsrail arasındaki ilişkilerin Arap petrollerinin etkisiyle çok kırılgan bir yapıya sahip olduğu görülse de bu zamandan sonra aynı kırılganlığın devam etmesi muhtemel görülmemektedir. Gerek Japonya'nın kendi bölgesi ile ilgili gelişmeler gerekse de küresel bazdaki değişimlerden hareketle bu çıkarım yapılabilir. Japonlar İsrail'e, siber güvenlik ve savunma sistemleri konusunda ihtiyaç duymaktadır ve bu konudaki ilişkileri yoğunlaştırma çabasıdadırlar.⁶⁵ Zira Japonların, Kuzey Kore ve Çin kaynaklı hissetmiş oldukları tehdit algılarına⁶⁶ cevap verebilecek sistem, İsrail'in sahip olduğu ve dünyanın en iyi savunma sistemlerinden olan 'Demir Kubbe'dir. Her ne kadar Japonlar ve İsrailliler birbirlerine bilimden sanayiye kadar birçok alanda ihtiyaç duysalar ve ilişkileri 'dallandırma' kapasitesine sahip olsalar da gelecek yüzyılın petROLSÜZ düşünülemediği günümüzde, Japonların İsrail konusunda Arapların hassasiyetlerini göz ardı edemeyecekleri de aşîkârdır.⁶⁷ Ayrıca 2011'deki Fukuşîma Nükleer Reaktör kazasından sonra Japonların nükleer enerjiye güveni oldukça azalmış, bu durum ise Ortadoğu petrollerinin olan ihtiyacı arttırmıştır. Böylece Japonlar ile Araplar, kültürel, tarihi ve dinsel bir bağları olmadığı halde vazgeçilemez 'jeo-stratejik ortaklar' haline gelmişlerdir.⁶⁸ Netice itibarıyla Araplar ile devam eden ilişkilerin yanında Japonlar artık İsrail ile de birçok alanla ilişkilerinin tesis etmeye başlamıştır.

⁶³ Boer, "Gauging Japan's Role," 3-4.

⁶⁴ Yukie Saruta, "Japan-Israel-Palestine Student Conference," *Palestine-Israel Journal*, 2013. <<http://www.pij.org/details.php?blog=1&id=250>> [accessed 12 March 2018].

⁶⁵ Agdemir, A.g.e., 272.

⁶⁶ Kyodo, Over 85% Say Japan at Risk of Going to War Again: Triennial Survey, *The Japan Times*, 2018. <<https://www.japantimes.co.jp/news/2018/03/10/national/politics-diplomacy/85-say-japan-risk-going-war-triennial-survey/#.WvYXjtOWTBI>> [accessed 13 March 2018].

⁶⁷ A.g.e., 276.

⁶⁸ Wagner and Cafiero, A.g.e.

Çalışmanın ikinci çıkarımına göre, Ortadoğu'da daha çok var olan bir Japonya'nın gerek ABD'nin gerekse Avrupa'nın rolünü elinden alacağından, ABD ile Japonya'nın Ortadoğu konusunda şu an çok olmasa da yakın gelecekte rakip olması olasılıklar arasına girmiştir.⁶⁹ Diğer yandan enerji konusunda dışa bağımlılığı gittikçe artan Çin'in Ortadoğu'daki faaliyetlerini artırması ve bölge ülkelerinden önemli tavizleri koparmış olması, Japonları bölgede daha ciddi bir politik arayışlara ittiği görülmüştür.⁷⁰ Hakeza Çinliler de Filistin-İsrail meselesinde taraflara arabuluculuk teklifini götürmüşlerdir.⁷¹ Böylelikle Japonya'nın Çin ile de Ortadoğu bölgesinde rekabet eder hale geldiği çıkarımı yanlış olmayacaktır.

Çalışmanın üçüncü çıkarımı, Japonya'nın İran meselesinde ABD'nin izlemiş olduğu politikadan belli ölçülerde ayrılarak özgün bir politika uygulayabilmesini ve ABD'nin İran'a sert yaptırımlarına rağmen, ilişkilerini sürdürmeye devam etmesini vurgulamaktadır.⁷² Ayrıca Japonların, Filistin meselesinde Amerikalılara rağmen İsrail'e uygulamış olduğu yaptırımların, Japonya'nın ABD'nin şemsiyesi altındayken Ortadoğu konusunda kendine has politikalar üretmesinin mümkün olmadığı yönündeki tezi⁷³ çürüttüğü görülmüştür. Böylece Japonların 'Ortadoğu ikilemleri' olarak çalışmanın başında bahsedilen ikilemlerini, belli dönemlerde belli ülkelerle olan ilişkilerinde kırabildikleri saptanmıştır.

Çalışmanın dördüncü çıkarımı, Japonların her ne kadar dış enerji bağımlılığı devam etse de Ortadoğu enerjilerine bağımlılık konusunda bazı gelişmelerin yaşanmasıyla ilgilidir. Örneğin kaya gazı ve petrolü gibi yeni enerji kaynaklarının keşfedilmesi, Japonlara Ortadoğu'nun dışında daha alternatif rotalar oluşturmuştur. Böylece Japonların İsrail'le ilişkiler geliştirmesinin önünde önemli bir aktör olarak görülen OPEC'in etkisi 1970'lere oranla oldukça azalmıştır.⁷⁴ Ancak şu an itibarıyla kaya gazının ve petrolünün teknolojisinin oldukça pahalı olması ve Ortadoğu petrollerinin ise onlara oranla oldukça makul olması, bu alternatif enerji kaynaklarının Asya ülkeleri için Ortadoğu'nun önemini azaltmasına izin vermemektedir.

Çalışmanın beşinci çıkarımı, Japonların Ortadoğu politikasının gerçekten enerji odaklı olup olmadığı ile ilgilidir. Eldeki literatüre göre görülmüştür ki Ortadoğu Japonlar için petrol tedarikçisi ülkeleri barındırmanın yanında iyi

⁶⁹ Morris, *A.g.e.*, 52.

⁷⁰ Boer, "Gauging Japan's Role," 3.

⁷¹ Herb Keinon, *A.g.e.*

⁷² Boer, "Gauging Japan's Role," 4.

⁷³ Dowty, *A.g.e.*, 4.

⁷⁴ Matthew Brummer and Eitan Oren, *A.g.e.*

bir pazar da olagelmıştır.⁷⁵ Diğer yandan neredeyse tüm Ortadoğu'nun çalkalandığı son yıllarda İsrail, Japonya açısından istikrarlı ekonomik verilerinin ve oldukça geniş bir pazar yelpazesine sahibi bir ülke haline gelmiştir.⁷⁶

Çalışmanın altıncı çıkarımı, İsrail ile olan muhtemel yakınlaşmanın Japonlara güvenlik konusunda birtakım riskleri doğuracağına ilişkindir. Çünkü 2015 yılında Japonya'nın DEAŞ ile mücadeleye karşı 200 milyon dolarlık yardım paketini hayata geçirmesi sonucunda iki Japon vatandaşın, DEAŞ tarafından infaz edilmesi bu durumun örneği olmuştur. Japonya'nın Ortadoğu konusunda kendine has ve daha kapsamlı politikaları hayata geçirmesinin bu gibi birtakım olumsuzlukları da beraberinde getireceği açıktır.⁷⁷

Çalışmanın son çıkarımı ise Japonların İsrail Filistin meselesi için muhtemel ve ideal arabulucu ülke olarak düşünülmesinin sebebi üzerinedir. Japonlar dışarıdan birçok konuda ABD ile aynı safta gibi görünmelerine rağmen Ortadoğu konusunda kısmen ABD ile ayrılımlarıdır. Ayrıca Japonlar her fırsatta Ortadoğu ülkelerine, 'batılılaşmadan modernleşme' modelini işaret etmektedirler. Bu modele göre herhangi bir devletin Batı teknolojisinin yanında Doğulu değerleriyle modern bir ülke olabileceği vurgulanmaktadır. Bu bağlamda Japonya, kimliğinden, değerlerinden ve kültüründen ödün vermeden Batı kadar modernleşebilmiş bir ülke olarak Ortadoğu ülkelerinin karşısına model olarak çıkmaktadır.⁷⁸ Japonya bu özelliği ile sadece Filistin meselesinde değil, Körfez Savaşı, II. Petrol Krizi ve Irak Savaşı gibi birçok savaş ve siyasi kriz anlarında, Ortadoğu ülkelerinin sıkıntılarını çözmek amacıyla diplomatik girişimlerde bulunduğu zamanlarda, bölgede diğer Batılı devletlere göre daha çok kabul görmüştür.⁷⁹ Çünkü II. Dünya Savaşı'ndan sonra küllerinden doğmuş bir ülke olmasının yanında, sürekli Ortadoğu ve Dünya'nın çeşitli bölgelerinde barış süreçlerini ve ekonomik gelişimi destekleyen bir ülke olarak Japonya'nın, Ortadoğu'da ciddi anlamda yumuşak güce sahip olduğu açıktır.⁸⁰ Ortadoğu ülkelerinin, Ortadoğu bölgesindeki politik meselelerin çözümünde Japonya'nın daha aktif rol oynaması gerektiği yönündeki

⁷⁵ Miyagi, "Japan and The Middle East After the Arab Spring," 32.

⁷⁶ Alvite Ningthoujam, Israel Targets Japan in "Look East," *The Diplomat*, 2015. <<https://thediplomat.com/2015/01/israel-targets-japan-in-look-east/>> [accessed 18 April 2018].

⁷⁷ Matthew Brummer and Eitan Oren, *A.g.e.*

⁷⁸ Boer, "Gauging Japan's Role," 4.

⁷⁹ Dowty, *A.g.e.*, 71.

⁸⁰ Miyagi, "Japan and The Middle," 30.

talepleri de Japonların Ortadoğu'da Batılılara oranla daha çok kabul gördüğü tezini doğrulamaktadır.⁸¹

⁸¹ *A.g.e.*, 42.

Sonuç

Ekonomik ve siyasi çıkarları bir yana, dünya üzerinde belli açılardan güçlülük iddiasında bulunan bir devlet varsa, dünyanın neresinde olursa olsun patlak veren bütün gelişmeler o devleti alakadar etmelidir. İsrail Filistin meselesi ise bunlardan sadece bir tanesidir ve sadece küresel güçleri değil bölgesel güçleri bile ilgilendiren bir çatışma olagelmıştır. Bu noktadan hareketle Japonlar dünyada genellikle ekonomik gelişmişlikleri ile kendilerinden söz ettirseler de Arap halkların nezdinde bir ekonomik güçten çok daha fazlasını ifade etmişlerdir. Nitekim Japonya, İsrail Filistin çatışmasında başlangıcından beri olayların içinde olan bir aktör olmuştur. Japonya 1917'lerden 1950'lere kadar İsrail tarafında, 1950'ler ile 1970 arası kısmen tarafsız ve 1970'ler ile 2000 arası ise katı bir şekilde Arapların, yani Filistinlilerin, tarafında yerini almıştır. Günümüzde ise Japonların orta yolu bulmak için, her iki tarafa da dengeli şekilde yaklaştığı açıktır. Zira Japonların, çatışmanın bir diğer tarafı olan İsrail ile ilişkilerinde önemli gelişmeler yaşanmakta olup ikili yeni ticari ortaklıkların yanında siyasi ve askeri meselelerde, önemli anlaşmaların altına imza atmaya başlamışlardır.

Kudüs konusundaki son gelişimlerden sonra ABD'nin artık Filistin için barış konusunda güvenilir bir aktör olduğu algısı hâkim olmuş ve İsrail ile Japonya'nın artan ilişkileri, Japonların bu mesele için ideal bir arabulucu aktör olmasının önünü açmıştır. Zira Ortadoğu yardımlarında başı çeken aktörün Japonlar olması hasebiyle bu bölgede Japonların yumuşak gücü aşikârdır. Diğer yandan İsrail için Japonya ise Asya'nın anahtarı olarak görülmektedir ve karşılıklı çıkarlar bazı meselelerde taviz verdirecek ölçüdedir. Son olarak Japonların ABD ortaklığını bir süreliğine kısmen geri plana alarak bu meselede oynayacağı rol, özgün bir Ortadoğu politikası üretimine önemli bir katkı sağlayacaktır. Bu sayede Japonlar, İsrail Filistin meselesi için en önemli aktörlerden ABD, Rusya, AB ve BM dördlüsünden birinin yerini alması olacaktır.

Nihayetinde bu zamana kadar Ortadoğu konusunda askeri, siyasi ve ekonomik açılardan oldukça etkin kapasitelere haiz olan diğer aktörlere oranla, ABD'nin güvenlik şemsiyesi altında bulunan ve pasifist bir güç olan Japonların, epey başarılı işler çıkardığı söylenebilmektedir. Özellikle Filistin meselesindeki duruşları ve karneleri Japonları, bu mesele için bulunmaz bir arabulucu aktör haline getirmektedir.

Kaynakça

- Adelman, Jonathan and Romirowsky, Asaf. "Asia Is Becoming Israel's New Frontier-Here's Why." *Forbes*, 2013, pp. 9-10. <<https://www.forbes.com/sites/realspin/2013/05/14/asia-is-becoming-israels-new-frontier-heres-why/#1423a9f94f19>> [accessed 15 March 2018]
- AFP and TOI Staff. "Japan Says It Won't Follow US on Jerusalem Embassy Move." *The Times of Israel*, 26 December, 2017. <<https://www.timesofisrael.com/japans-fm-says-tokyo-wont-follow-us-on-jerusalem-embassy-move/>> [accessed 1 June 2018]
- AFP and TOI Staff. "Netanyahu in Japan Warns Iran Will Become next N. Korea." *The Times of Israel*, 12 May, 2014. <<http://www.timesofisrael.com/netanyahu-in-japan-warns-iran-will-become-next-n-korea/>> [accessed 9 March 2018]
- Agdemir, A. Murat. "Israel 'Looks East:' Besides India and China, Israel's Relations with Japan Seem to Flourish." *Japanese Journal of Political Science*, 18 (2017), pp. 262-85. <https://doi.org/10.1017/S1468109917000020>
- Boer, John De. "Before Oil: Japan and the Question of Israel/Palestine, 1917-1956." *The Asia-Pacific Journal* 3, no. 3 (2005).
- Boer, John De, "Gauging Japan's Role in the Middle East." *The Asia-Pacific Journal*, 2005.
- Brummer, Matthew and Oren, Eitan. "Israel and Japan's Rising Sun Relations; Why Tokyo and Tel Aviv Are Finally Cozying Up." *Foreign Affairs*, 2017. <<https://www.foreignaffairs.com/articles/japan/2017-07-28/israel-and-japans-rising-sun-relations>> [accessed 28 March 2018]
- Chiba, Kazuo, *Japan in the Contemporary Middle East*, edited by Kaoru Sugihara and J.A. Allan. London, New York: Routledge, 1993.
- Cohen, Yaakov. "Japanese-Israeli Relations, the United States, and Oil." Jerusalem Center for Public Affairs, 2 (2015), pp. 135-55. <<http://jcpa.org/article/japanese-israeli-relations-the-united-states-and-oil/>> [accessed 20 March 2018]
- Dowty, Alan. "Japan and the Middle East: Signs of Change?." *Middle East Review of International Affairs*, 4 (2000), pp. 67-76.
- Fulbright, Alexander, "Japan's FM Said to Invite Netanyahu, Abbas, Kushner to Tokyo Peace Summit, *The Times of Israel*." 26 September, 2017. <<https://www.timesofisrael.com/japans-fm-said-to-invite-netanyahu-abbas-kushner-to-tokyo-peace-summit/>> [accessed 13 March 2018]
- Keinon, Herb. "Are China and Japan The New Peace Process Mediators?." *Jerusalem Post*, 2017. <<https://www.jpost.com/Arab-Israeli-Conflict/Are-China-and-Japan-the-new-peace-process-mediators-520124>> [accessed 28 March 2018]
- Kyodo. "Over 85% Say Japan at Risk of Going to War Again: Triennial Survey." *The Japan Times*, 2018, pp. 40-41. <<https://www.japantimes.co.jp/news/2018/03/10/national/politics-diplomacy/85-say-japan-risk-going-war-triennial-survey/#.WvYXjtOWTBI>> [accessed 13 March 2018]
- Mariko, Mori. "Zionism and the Nakba: The Mainstream Narrative, the Oppressed Narratives, and the Israeli Collective Memory." *Kyoto Bulletin of Islamic Area Studies*, 3-1 (2009), pp. 89-107.
- Miyagi, Yukiko. *Japan's Middle East Security Policy: Theory and Cases*, 1st Edition, London: Routledge, 2008. <https://www.brookings.edu/wp-content/uploads/2016/02/MIYAGI-Japans-ME-Security-Policy-for-Brookings-final-PDF.pdf>
- Miyagi, Yukiko. "Japan and The Middle East After the Arab Spring." *IDE ME Review*, 1 (2014), pp. 27-45.
- Morris, Mary E. *The Persistence of External Interest in the Middle East*. RAND, 1993.
- Ningthoujam, Alvite. "Israel Targets Japan in 'Look East.'" *The Diplomat*, 2015. <https://thediplomat.com/2015/01/israel-targets-japan-in-look-east/> [accessed 18 April 2018]

Pollmann, Mina. "Japan's 'Mercantile Realism' in the Middle East." *The Diplomat*, 2015. <https://thediplomat.com/2015/01/japans-mercantile-realism-in-the-middle-east/%0AAfter> [accessed 20 March 2018]

"Palestinians, Israel Vow to Realize Japan-Led Peace Initiative." *Arabia* 2000, 2007, Available from: Newspaper Source Plus, Ipswich, MA.

Saruta, Yukie. "Journal, Palestine-Israel Conference, Japan-Israel-Palestine Student." *Palestine-Israel Journal*, 2013. <<http://www.pij.org/details.php?blog=1&id=250>> [accessed 12 March 2018]

Yashar, Ari. "Abbas's Fatah Praises Japanese Terrorists." *The Israel National News*, 2015. <<http://www.Israelnationalnews.com/News/News.aspx/191575>> [accessed 12 May 2018]

Wagner, Daniel and Cafiero, Giorgio. "Japan's Influence in the Middle East." *HuffPost*. <https://www.huffingtonpost.com/daniel-wagner/japans-influence-in-the-m_b_4159850.html> [accessed 17 March 2018]

ISSN: 2587-2532 | e-ISSN: 2587-1862

<http://filistin.org>

FAD- Filistin Araştırmaları Dergisi Sayı: 5 (Yaz 2019)

BPS- Bulletin of Palestine Studies Issue: 5 (Summer 2019)

Kitap Tanıtımı / Book Review: Sandy Tolan, Limon Ağacı: Bir Arap, Bir Yahudi ve Ortadoğu'nun Kalbi Çev. Özkan Özdem, İstanbul, Pegasus Yayınları, (27.baskı), 2018, 400 sayfa, ISBN: 9786055943516

Yazarlar/ Authors

Cihan Daban

ORCID ID

<https://orcid.org/0000-0002-2890-2415>

Makale Türü / Type of Article: Kitap Tanıtımı / Book Review

Yayın Geliş Tarihi / Submission Date: 16 Mayıs 2019

Yayına Kabul Tarihi / Acceptance Date: 1 Haziran 2019

Yayın Tarihi / Date Published: 30 Haziran 2019

FAD- Filistin Araştırmaları Dergisi

BPS- Bulletin of Palestine Studies

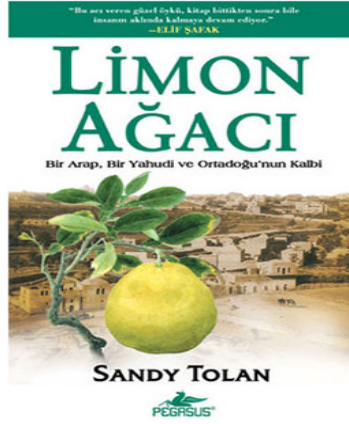
Tarandığı Uluslararası İndexler/ Abstracting & Indexing

INDEX COPERNICUS | SCIENTIFIC INDEXING | CEEOL | DRJI | İSAM

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Yazar: Cihan Daban*

Kitap Tanıtımı: Sandy Tolan, *Limon Ağacı: Bir Arap, Bir Yahudi ve Ortadoğu'nun Kalbi* Çev. Özkan Özdem, İstanbul, Pegasus Yayınları, (27.baskı), 2018, 400 sayfa, ISBN: 9786055943516

Amerikalı bir akademisyen, yazar ve radyo belgeseli yapımcısı olan Sandy Tolan'ın 2006 yılında USA: Bloomsbury yayınları tarafından *The Lemon Tree: An Arab, A Jew and the Heart of the Middle East* ismiyle yayınlanan kitabı, 2008 yılında *Limon Ağacı: Bir Arap, Bir Yahudi ve Ortadoğu'nun Kalbi* başlığıyla Pegasus yayınları tarafından yayınlanmış olup 2018 yılına kadar 27. baskıya ulaşmıştır. On yıllık bir sürede 27 baskı yapmış olması, kitabın ne ölçüde önemli olduğunu göstermektedir. Kitap tarihi bir roman türünden olup bilimsel çalışmalarla birlikte, akademik bir eser haline getirilmiştir. Kitabın ana muhtevasını, yeryüzünün en önemli meselelerinden biri olan Filistin-İsrail (Arap-Yahudi) sorunu oluşturmaktadır. Tolan'ın, 100 yılı aşkın bir mesele olan Filistin-İsrail sorununu, Filistinli Arap bir aile tarafından ekilen, sonrasında İsraili Yahudi bir ailenin sahiplenerek büyüttüğü limon ağacı üzerinden ele alması dikkat çekici olmuştur. Tolan, yazar notunda kitabın, Araplar ve Yahudiler arasındaki anlaşmazlığın kesin tarihini temsil etmediğini belirtmiş olsa da iki toplumun yaklaşık 80 yıllık bir tarihi serüvenini anlatmış olması dikkatlerden kaçmamaktadır.

80 yıllık süreçten önceki süreç ele alındığında Arap-Yahudi anlaşmazlığındaki en önemli noktayı 1917 Balfour Deklarasyonu oluşturmaktadır. Aslında Arap-Yahudi anlaşmazlığının tarihsel geçmişi daha da gerilere dayanmaktadır. Ancak Tolan, 1936 yılında, Kudüs ile

* Selçuk Üniversitesi, İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi, Uluslararası İlişkiler Bölümü, ÖYP Araştırma Görevlisi. E-mail: dabancihan@gmail.com.

Akdeniz arasındaki onbir binlik sahil düzlüklerinde bir Arap kasabası olan Ramla'nın (Remle) doğunda köşesine, Arap bir ailenin inşa ettiği evle iki toplumu anlatmaktadır. Özellikle evin avlusuna ekilen limon ağacı, iki toplumun tarihine nasıl ışık tuttuğunu akıcı ve anlaşılır bir dille aktarmıştır. 1936'lı yılların sonlarına doğru Avrupa'da Nazizm'in çok büyük bir tehdit haline geldiğini, bu kıtadaki tüm Yahudileri öldürmek için seferber olan Nazilerin nasıl saldırgan bir politika izlediğini kaleme almıştır. Nazilerin saldırısından korkan ve kıtayı terk etmek için gizli yollara başvuran Yahudilerin sosyo-psikolojik durumundan bahsetmiştir. Özellikle Bulgar Yahudilerinin durumu üzerine daha çok durmuştur. Çünkü Bulgar Yahudilerinden bir ailenin, Nazilerin saldırısından kurtulup, Ramla'ya, Arap bir ailenin limon ağaçlı evine nasıl yerleştiği romanın ana konusu olmuştur.

Bu dönemde Filistin İngilizlerin himayesindeydi. İngilizler, Yahudilere 1917'de Balfour Deklarasyonu'yla Filistin'de bir yurt kurmalarına ve gerekli desteği sağlayacaklarına söz vermişti. Bu nedenle İngilizler, Avrupa'daki Yahudileri, Filistin topraklarına göç ettirme politikasını benimsemişlerdir. Benimsenen bu politika, Nazilerin saldırılarıyla daha da hızlandırılmıştır. Ancak sonrasında Yahudilerin Filistin'e olan göçü konusunda bir sınırlama getirilmiştir. Bu sınırlamanın kaldırılması için dönemin Amerika Birleşik Devletleri (ABD) Başkanı Harry Truman, İngilizlere baskı yapmış ve İngilizler baskıya karşı direnince de mesele uluslararası mecrada büyük bir yankı uyandırmıştır. Bu durumun İngilizleri zor durumda bıraktığını yazan Tolan, Birleşmiş Milletlerin (BM) kurulmasıyla İngilizlerin konuyu BM'ye taşıdığını ifade etmiştir. BM'nin aldığı bir kararla Filistin topraklarının %56,5'inde Yahudilerin, %43,5'inde ise Filistinli Arapların egemen olacağı iki devletin kurulmasına karar verilmiştir ve bu karar Araplar tarafından şiddetle reddedildiğini, Yahudilerce kurulan Irgun, Stern Gang ve Haganah örgütleriyle Araplara saldırılar gerçekleştirdiğini yazan Tolan, aynı zamanda, Ramla'daki limon ağacının bulunduğu evde yaşayanlar ailesi başta olmak üzere çok sayıda Arap ailenin evlerinden zorla çıkarıldığını belirtiyor.

Evlerinden zorla çıkartılan Arap ailelerin yerine, Avrupa'dan gelen Yahudilerin yerleştirildiğini kaleme alan Tolan, Bulgar Yahudilerinden bir ailenin, Ramla'daki limon ağacının bulunduğu eve yerleştiğini aktarıyor. Ayrıca bu Yahudi ailenin bir kızı olduğunu, bu evden zorla çıkartılan Arap ailenin ise, çok çocuklu olduğu ancak, çocuklardan sadece birisinin erkek diğerlerinin kız olduğuna değiniyor. Yahudi kızın ismi Dalia, Arap erkek çocuğun ismi ise Beşir'dir. Limon ağaçlı evden sürgün ettirilen Arap ailenin,

Kudüs ile Batı Şeria arasında bulunan Ramallah'a yerleştiklerinden bahsediliyor. Yazar, bu ailenin evlerine olan özlemlerini hiçbir zaman unutamadıklarını ve unutamayacaklarını ifade ediyor. Limon ağaçlı eve yerleştirilen Yahudi aile başta olmak üzere, bölgeye getirilen diğeri Yahudi göçmenlere, Yahudi üst yönetiminin aktardığı bilgiye göre, Arapların evlerini kendi istekleriyle terk ettikleri, onların başka yerlere gitmek istedikleri, bu nedenle, bu bölgeden gittikleri yönünde bilgi verildiği aktarılıyor. Ancak Dalia bunun doğru bir bilgi olmadığını zamanla öğrenecektir. Bunu da, sürgünden yaklaşık 20 yıl sonra, iki kuzeniyle birlikte Ramla'daki evlerini ziyaret etmek isteyen Beşir'den öğrenecektir.

1967 yılında Beşir ve iki kuzeni, evlerini görmek ve hasret gidermek amacıyla Ramallah'tan Ramla'ya gelmişlerdir. İki kuzenin evlerini ziyaretleri esnasında, evlerinde yaşayan Yahudilerce azarlandığı, ancak Beşir'in evini ziyaretleri esnasında böyle bir durumun söz konusu olmadığından bahsediliyor. Çünkü Dalia, evlerini istekleriyle terk eden bu aileyi merak ettiğini ve onlarla karşılaşmak istediğini dile getiriyor. Bunun üzerine Dalia'nın, Beşir'in evine olan ziyaretine karşılık çok kibar ve saygılı davrandığı belirtiliyor. Hatta Beşir'e, istediği zaman ailesini de getirip ziyaret edebileceklerini söylemiştir. Ardından Beşir'e evi neden terk ettiklerine dair bir soru da soruyor. Buna cevaben Beşir, evi terk etmediklerini, zorla sürgün edildiklerini anlatıyor. Bu durum Dalia'nın dikkatini çekiyor. Bunun üzerine Dalia, yıllarca Arap-Yahudi meselesi üzerine çalışmalar yapıyor ve iki toplumun barış içinde bir arada yaşaması için mücadele ediyor. Ancak Yahudi yönetiminin Araplara olan bakış açısının farklı olduğunu, pek de ılımlı olmadığını, dahası, yaşanan anlaşmazlıkların giderek artması sonucu, 1967 Arap-İsrail Savaşı'nın patlak verdiğini anlıyor.

Savaş, İsrail'e karşı Mısır-Suriye ve Ürdün'ün birleşmesiyle gerçekleşmiştir. Tolan'a göre, savaşta Arapların birbirlerine gerekli desteği vermediğinden dolayı yenilgiye uğradığını yazıyor. Azınlığın Yahudi, çoğunluğun Arap olduğı bir coğrafiyada, Arapların birbirlerine olan ihanetleri sonucu Yahudilerin her zaman kazandığını ifade eden Tolan, 1948'de İsrail'in kuruluşundan 2000'li yıllara kadarki Arap-İsrail anlaşmazlığının temelinde, bu sorunun var olduğunu dile getirmektedir. Çünkü 1948 yılında İsrail devleti kurulurken, buna karşılık da, Filistinli Araplar sürgün edilmeye çalışıldığında, Ürdün Kralı Abdullah'ın İsrail ile gizlice anlaşıp Batı Şeria'yı topraklarına katmaya çalıştığını belirtiyor. 1948'den bu yana, bazen Ürdün, bazen de Mısır'ın İsrail ile anlaşarak Filistinli Arap halklarının mağduriyetini görmezden geldiklerini aktarıyor.

Avrupa'da haksızlıklara maruz kalıp Filistin topraklarına yerleşen Yahudilerin de ne ölçüde haksızlıklar yaptığını kaleme alan Tolan, Filistinli Arapların hem Yahudilerce hem de diğer kendi Arap toplumu tarafından nasıl haksızlıklara uğradıklarını da akıcı bir dille sunuyor. Bu duruma sessiz kalan BM'nin de büyük bir yanlış içerisinde olduğunu, ancak bunun görmezden gelindiğini ifade ediyor.

Hem Yahudi yönetimi hem kendi toplumu hem de BM tarafından haksızlıklara maruz kalan Filistinli Arapların, son çareyi şiddetli çatışmalarda bulduğunu yazan Tolan, böyle bir ortamda örgüt sayılarının da giderek arttığını belirtmektedir. İsrail kanadında Irgun, Stern Gang ve Haganah gibi örgütler oluşurken, Filistin kanadında da, Filistin Halk Kurtuluş Cephesi (FHKC), Filistin Kurtuluş Örgütü (FKÖ) ve Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi olmak üzere, şiddete dayalı örgütlerin ortaya çıktığını ve giderek şiddet içeren çatışma faaliyetlerini artırdığından bahsediyor. Bu örgütlerin faaliyetleriyle birlikte, Filistinli Araplarla-Yahudiler arasında yaşanan gerginliklerin bugüne kadar şiddetli çatışmalarla devam ettiğini aktaran Tolan, bölgedeki sorunu romanlaştırarak kitabında akıcı bir dille okuyucuya sunmuştur.

Tolan, Yahudi yönetimi ve topraklarından zorla çıkartılan Filistinli bazı milliyetçiler tarafından kurulan örgütlerin, bölgeye huzursuzluk verdiğini, her iki toplumun tabanında bu huzursuzluğun etkisini gösterdiğini kaleme almıştır. Yeri ve zamanı belli olmayan patlamaların yaşanması, bazı Filistinli milliyetçilerin yakalanarak tutuklanması ve cezaevlerine gönderilmesi, bazılarının da sınır dışı edilmesi gibi birçok olumsuz olayların bölgede gerçekleştiğini yazıyor. Sınır dışı edilen Filistinli milliyetçilerin, farklı yöntemlere başvurmak zorunda kaldıklarını yazan Tolan, bu duruma uçak kaçırma eylemlerini örnek göstermiştir. Böylelikle uluslararası mecrada yankı uyandırmaya çalışan Filistinli milliyetçilerin, davalarına kulak verilmesini, bu şekilde de olsa göstermeye çalıştıklarından bahsetmektedir. Yazar, Beşir'in davasına yönelik faaliyetlerini televizyon ve radyo haberlerinden takip eden Dalia'nın, hem bu faaliyetleri tasvip etmediğini hem de İsrail ordusunun şiddet içeren faaliyetlerini desteklemediğini yazıyor. Fakat böyle bir düşüncenin Yahudi yönetiminin büyük bir kısmında olmadığını, İsrail yönetiminde sadece Yitzhak Rabin tarafından olumlu görüldüğünü aktarıyor. Rabin, 1948 yılında İsrail-Filistin Savaşı'nda alay komutanlığı, 1964'te İsrail Genel Kurmay Başkanlığı görevlerinde bulunmuş ve 1968 yılında da emekliye ayrılmıştır. Bu yıldan sonra siyasetle ilgilenmiş, 1973 yılında parlamentoya girmiştir ve İşçi Partisi'nden bakan olmuştur. Kısa süre sonra 1974 yılında İsrail'de Başbakan seçilmiştir. 1974-77

yılları ile 1992-95 yıllarında İsrail'in Başbakanı olarak görev yapmıştır. Filistin ve İsrail halklarının barış içinde bir arada yaşamaları için m¼cadele etmiştir. Bu barış politikasından dolayı Nobel Barış Öd¼l¼n¼ almıştır.

İsrail'in 5. Başbakanı olan Rabin'in, her iki toplum için barışı ön g¼ren bir lider olduğunu kaleme alan Tolan, FKÖ Başkanı Yaser Arafat'la ABD'de Eyl¼l 1993'te bir araya gelerek el sıkıştığından bahsediyor. Bu durumun her iki toplum için b¼y¼k bir umutla karşılandığını, ancak Rabin'in rakibi Binyamin Netenyahu tarafından şiddetle kınandığını ve ardından bir kargaşaya yol aētıėını ifade ediyor. Ayrıca Tolan, Netenyahu'nun daha da ileriye giderek Rabin'i, Yahudi toplumunu satmakla suçladığını ve seēimlerde bu s¼ylemi sıklıkla tekrarladığını yazıyor. Rabin'in politikası, özellikle Filistin halkında b¼y¼k bir umut olurken İsrail halkının b¼y¼k bir kısmında huzursuzluk oluşturduğunu ifade ediyor. Tel Aviv'de 4 Kasım 1995 tarihinde Rabin'e yapılan bir suikast sonucu, Rabin'in öld¼r¼ld¼ė¼ ve iki toplum arasındaki sorunun daha da gerginleştiğini belirtiyor. Rabin, yirmi yaşında, Yahudi k¼kenli dindar bir hukuk øėrencisi olan Yigal Amir tarafından, doğrudan hedef alınarak öld¼r¼lm¼řt¼r. Buradan hareketle Filistinli Araplarla-Yahudiler arasındaki ilişkilerin iyileşmesini ne Arap ÷lkelerinden ne de Yahudi y¼netiminden b¼y¼k bir kısmının istemediğini aktarıyor. B¼yle bir tutumun fayda getirmeyeceğini, her iki toplumun barışa y¼nelik politikalar izlemesi gerektiğini ifade eden Tolan, ayrıca, limon ağaçlı evin Dalia'nın rızasıyla Beşir ve ailesine verilmek istendiğinden de s¼z etmektedir. Beşir ve ailesi, bu eve d¼nemeyeceėinden dolayı, Beşir'in Dalia'ya, evi hem Yahudi hem de Arap çocuklarının bir arada yaşamalarını sağlayacak şekilde, iki topluma, *Aēık Ev* olarak bırakılmasını istemiştir. Dalia'nın bu isteği yerine getirdiğini yazan Tolan, b¼ylelikle farklı iki toplumun ortak bir tarihi geēmiři olan limon ağaçlı evin, ne ølē¼de önemli olduğunun da altını ēizmiř oluyor.

Arap bir aile tarafından 1936 yılında ekilen, ancak 1948'den itibaren Yahudi bir aile tarafından b¼y¼t¼len Ramla'daki limon ağacı ise, 1998 yılından itibaren ēok az meyve vermiştir. Nihayetinde giderek kuruyan limon ağacının, ēok sert bir fırtınayla devrilip tamamen öld¼ė¼ de kitabın konusu olmuştur. Nitekim Beşir ve ailesinin evlerine geri geleceği/d¼neceėi umuduyla Dalia, 25 Ocak 2005 tarihinde Akdeniz'in kıyı d¼zl¼ė¼n¼n ÷zerinden dolunay doğarken bir grup Arap ve Yahudi çocukla Ramla'daki evin bahēesine doğru y¼r¼yerek ellerindeki limon ağacı fidanıyla yeni bir ağaç ektiler. Ancak ektikleri bu limon ağacının diğeri gibi olmadığını ifade eden Dalia, bu ağaç için "o kadar ēok kırılgan g¼r¼n¼yordu ki anlatamam" diye ifade ettiğini yazan Tolan, b¼ylelikle iki toplum arasındaki ilişkileri,

Limon Ağacı: Bir Arap, Bir Yahudi ve Ortadoğu'nun Kalbi başlıklı eseriyle gözler önüne seriyor.

Sonuç itibariyle, dil, din ve sosyokültürel bağlamda farklı inanç ve yapıları sahip Arap-Yahudi toplumundan iki ailenin, yaklaşık 80 yıllık bir tarihine ışık olan *Limon Ağacı*, aynı zamanda bölgedeki sorunların nasıl çözümlenebileceğine de ışık olmaktadır. İki farklı medeniyetin bir arada yaşayabilmelerine büyük bir engel yokken, siyasetçilerin ve dış faktörlerin rantçı söylem ve eylemlerinden dolayı, iki toplumun her daim bir çatışma içerisinde olduğunu aktarmaktadır. Bu çatışmaların faturasını sadece Yahudi tarafına değil, aynı zamanda Arap tarafına da yazılması gerektiğini ifade eden Tolan, barış içinde bir arada yaşayabilmek için her iki toplumun tabanından olumlu görüşlerin olduğunu da aktarmıştır. Kısacası kitapta insan insanın kurdu olmadığı ve amaca giden her yol mubah görülmediğinin kabullenilmesi durumunda yaşanılabilir bir ortam olabilecektir. Aksi halde fırtınalı havada limon ağacının kırılması gibi çatışma ortamı içerisinde Arap-Yahudi ilişkileri huzursuzluk getirecektir.